

06 Procesi pa lustër i riparimit të pallateve të dëmtuara nga tërmeti

Bashkia e Durrësit shpenzoi mbi 12 milionë euro për rikonstrukcionin e plagëve të tërmetit mbi ambientet e përbashkëta të qindra pallateve, por banorët dhe ekspertët ankohen se ndërhyrjet nuk po i shërbejnë rritjes së sigurisë, por shkëlqimit të fasadave.

12 E anashkaluar, e pandëshkuar: Dhuna ekonomike në Ballkan

Dhuna ekonomike ndaj grave në Ballkan është e përhapur, por shpesh kalon pa u vënë re dhe pothuajse gjithmonë e pandëshkuar. Pasojat janë të thella.

14 'Nëse ata nuk mbjellin, ne nuk bluajmë': Sfidat e prodhimit të drithërave

Biznesi i një fabrike mielli në Has – i njohur dikur si hambari i verilindjes së Shqipërisë – vihet në rrezik nga emigracioni i lartë, mungesa e subvencioneve dhe rritja e kostove të punës në bujqësi.

Reporter.al

Nr. 80

Prill 2022

E përmuajshme

BIRN
BALKAN
INVESTIGATIVE
REPORTING
NETWORK | ALBANIA

FUNDI I PALAVDISHËM I GJIGANDIT TË HIDROKARBUREVE

Tre muaj përpara se çmimi i naftës të arrinte nivelet më të larta historike në treg, Kombinati i Përpunimit të Thellë të Naftës në Ballsh u shit për skrap, duke lënë pas një mal me borxhe dhe të ardhura të mungura për autoritetet vendore dhe naftëtarët.

Biznesmeni Shpëtim Shihaku tha se në vend të rafinerisë në Ballsh do të ndërtohet një park fotovoltaiik. Foto: Nensi Bogdani | BIRN.

'NJË MINË ME SAHAT': FUNDI I PALAVDISHËM I GJIGANDIT SHQIPTAR TË HIDROKARBUREVE

04

ADHURIMI NDAJ EDI RAMËS NGRE SHQETËSIME PËR KRIJIMIN E "KULTIT TË INDIVIDIT"

10

E ANASHKALUAR, E PANDËSHKUAR: DHUNA EKONOMIKE NË BALLKAN

12

'NËSE ATA NUK MBJELLIN, NE NUK BLUAJMË': SFIDAT E PRODHIMIT TË DRITHËRAVE NË SHQIPËRI

14

RRITJA E ÇMIMIT TË NAFTËS PO FALIMENTON PESHKATARËT

15

XHENI KARAJ: "NE NUK DUHET TË JEMI QYTETARË TË DORËS SË DYTË"

16

4-5

Tre muaj përpara se çmimi i naftës të arrinte nivelet më të larta historike në treg. Kombinati i Përpunimit të Thellë të Naftës në Ballsh u shit për skrap, duke lënë pas një mal me borxhe dhe të ardhura të mungura për autoritetet vendore dhe naftëtarët.

12-13

Dhuna ekonomike ndaj grave në Ballkan është e përhapur, por shpesh kalon pa u vënë re dhe pothuajse gjithmonë e pandëshkuar. Pasojat janë të thella.

ENGLISH EDITION

SOLD FOR SCRAP: ALBANIAN TOWN RUES DEMISE OF AN OIL GIANT

18

LAVISH PRAISES FOR RAMA RAISES CONCERNS ABOUT "CULT OF PERSONALITY"

20

POWERFUL ALBANIAN BUSINESSMEN PICK UP STRUGGLING TV CHANNELS

21

ALBANIA'S PIONEERING LGBT ACTIVIST: 'WE SHOULD NOT BE SECOND-CLASS CITIZENS'

22

UNSEEN, UNPUNISHED: THE ENDURANCE OF ECONOMIC VIOLENCE IN THE BALKANS

26

THE 'AWAKENING': AMERICAN RIGHT-WING EXTREMIST FINDS ALLIES IN THE BALKANS

28

14-15

Biznesi i një fabrike mielli në Has - i njohur dikur si hambari i verilindjes së Shqipërisë - vihet në rrezik nga emigracioni i lartë, mungesa e subvencioneve dhe rritja e kostove të punës në bujqësi.

16

Xheni Karaj, një nga aktivistet e para LGBT në Shqipëri dhe fituese e një çmimi së fundmi nga Civil Rights Defenders, tregon për BIRN për luftën e vështirë me të cilën përballet ende komuniteti i saj në betejën për barazi.

Reporter.al

Është publikimi i Rrjetit Ballkanik të Gazetarisë Investigative në Shqipëri - BIRN Albania. BIRN Albania është një organizatë jo-fitimprurëse, e cila mbështet zhvillimin e gazetarisë investigative në Shqipëri me qëllim ekspozimin e rasteve të korrupsionit dhe promovimin e të drejtave të njeriut në vend. Ky publikim i përmuajshëm është një përmbledhje e disa prej artikujve të botuar nga rrjeti BIRN në faqen www.reporter.al dhe www.balkaninsight.com. Ky publikim shpërndahet falas. Printimi dhe shpërndarja e tij mundësohet nga:

Qeveria Suedeze

National Endowment for Democracy

STAFI

Kristina Voko, drejtoresh e BIRN Albania
Besar Likmeta, Kryeredaktor
Aleksandra Bogdani, redaktore
Gjergj Erebara, redaktor
Vladimir Karaj, redaktor
Edmond Hoxhaj, gazetar

KONTAKTONI:

Rruga Nikolla Jorga,
Kulla 8, Ap. 8, Tiranë
E-mail: office.albania@birn.eu.com
Tel: +35544502592
URL: <http://www.reporter.al/>

Ngjarjet e Prillit

MINATORËT E KROMIT

Minatorët dhe gratë e stogjeve të kromit në Bulqizë punojnë vite të tëra në kushte tejet të rënda e të vështira, disa duke kaluar gjysmën e jetës nëntokë e të tjerë të kërrusur në kërkim të mineralit që është kthyer në burim vdekjeje.

NË FOTO: Fatbardha Karaj dhe dy vajzat e saj mbajnë në duar fotografinë e kryefamiljarit të ndjerë, Fiqiri Karaj.

Nensi Bogdani/ BIRN

PS injoron sanksionet për Aqif Rakipin

Grupi parlamentar socialist injoroi sanksionet e fundit të Shteteve të Bashkuara ndaj ish-deputetit Aqif Rakipi, ndonëse kishte paralajmëruar se do të mbante një qëndrim. Në zgjedhjet e fundit parlamentare, dy deputetë socialistë e fituan mandatin me mbështetjen e drejtpërdrejtë të njeriut që SHBA-të e cilësojnë “ish-deputeti famëkeq” me lidhje me krimin e organizuar. Djali i tij, Orinaldo Rakipi arriti të thyente herësin dhe u rendit në listën fituese ndonëse nuk kishte asnjë përvojë të mëparshme politike apo publike. Gjithashtu, dhëndri i vëllait të Rakipit, Sajmir Hasalla fitoi një mandat në Elbasan. Kryetari i grupit, Taulant Balla, u mjaftua me një njoftim për mediat që përmbledhonte fjalën e tij para deputetëve në mbledhjen me dyer të mbyllura. Në këtë mbledhje merrte pjesë edhe kryeministri Edi Rama, i cili gjithashtu ka zgjedhur heshtjen për sanksionet amerikane ndaj njërit prej aleatëve të tij në zgjedhjet parlamentare. Përfaqësues të opozitës e konsideruan këtë heshtje të Ramës si mburojë për “non-gratat”.

159 milionë euro dëmi ekonomik

Në një seancë dëgjimore në Komisionin për Ekonominë dhe Financat në Kuvendin e Shqipërisë, Kontrolli i Lartë i Shtetit prezantoi raportin e Performancës për vitin 2021. “Aktiviteti qeverisës vazhdon të shfaqë probleme në keq-administrimin e buxhetit,” deklaroi kreu i KLSH, Arben Shehu. “Institucionet me risk më të lartë për dëmin ekonomik rezultojnë të jenë sistemet e doganave dhe të tatimeve,” shtoi ai. Sipas raportit për vitin 2021, dëmi ekonomik total i llogaritur arrin shifrën e 19 miliardë lekë (159 milionë euro), ndërsa efektet negative për shkak të parregullsisve kapin shifrën e 55 miliardë lekë (455 milionë euro). Raporti i Performancës për vitin 2021 u mbështet në 158 auditime të evaduar në 205 subjekte, me synim dhënie e opinionit për zbatimin e buxhetit dhe menaxhimin e parasë publike, promovimin e llogaridhënies dhe luftën

kundër korrupsionit. Kreu i KLSH-së, Arben Shehu theksoi gjithashtu se janë vërejtur anomali dhe shkelje në projektet konçesionare dhe se qeveria nuk ka kryer monitorim të rregullt të këtyre kontratave.

TV tërheqin investitorë të mëdhenj

Dy biznesmenët më të përfolur në vend për lidhje klienteliste me qeverinë, Samir Mane dhe Shefqet Kasrati, vendosën së fundmi të hyjnë në tregun e televizioneve duke investuar në dy televizione të vogla dhe me humbje. Grupi Balfin, i cili kontrollohet në masën 100% nga Mane, bleu në mars për 700 mijë euro televizionin SCAN, një televizion i hapur në vitin 2001 nga një grup biznesmenësh të kohës, i cili, sipas bilanceve zyrtare të kompanisë të depozituara në Qendrën Kombëtare të Biznesit, ka pasur një rezultat kumulativ negativ përgjatë pesë viteve të fundit.

Blerja e SCAN nga Mane nuk ishte lëvizja e vetme në këtë treg, i cili në përgjithësi konsiderohet i mbingopur nga pikëpamja komerciale. Kompania nën pronësinë e Shefqet Kasratit njoftoi se ka blerë 60% të aksioneve të kompanisë pronare të kanalit televiziv Euronews Albania. Ajo ka pasur një hyrje të vrullshme në tregun e reklamave, pasi arriti të kontrollojë në vitin e dytë të operimit, viti 2020, 5.3% të tregut me afro 214 milionë lekë të ardhura. Megjithatë, humbjet e akumuluar të kompanisë për vitet 2019 dhe 2020 ishin 59 milionë lekë, ose gati 60% e kapitalit aksioner të paguar prej 100 milionë lekësh.

‘Pakti me median’ i Ramës

Kryeministri Edi Rama tentoi t’u diktojë gazetarëve se çfarë dhe si duhej të raportonin gjatë një konference për shtyp që u zhvillua të enjten me fokus rezultatet e Këshillimit Kombëtar. Duke supozuar se kishte një pakt mes tij dhe mediave, kryeministri u kërkoi gazetarëve të pranishëm në konferencë që të raportonin për temën e konferencës dhe të linin për një hapësirë tjetër përgjigjet e dhëna jashtë kësaj teme. “Duke shpresuar tek

ai pakti, kompromisi që kemi bërë, që për përgjigjet jashtë teme ju do të shfrytëzoni një hapësirë tjetër dhe nuk do të hiqni temën nga raportimi juaj...”, tha Rama në fund të konferencës. I pyetur nga BIRN për ekzistencën e një “pakti” mes kryeministrit dhe mediave, drejtori i Agjencisë për Median dhe Informim, Endri Fuga, tha se “nuk ka ndonjë dokument të shkruar”. Por Fuga pranoi se gazetarëve iu kërkua që të mbulonin temën për të cilën ishte thirrur konferenca. “Është bërë zakon që dikush del për një temë të caktuar e më pas bëhen pyetje për tema të tjera dhe tema për të cilën është dalë në rradhë të parë ‘harrohet’,” shtoi ai. Pretendimi i kryeministrit për një kompromis me median për trajtimin e temave cilësohet “i papranueshëm” nga kryetari i Unionit të Gazetarëve Shqiptarë, Aleksandër Çipa.

Apel për kushtet e spitalit të burgjeve

Komiteti Europian i Parandalimit të Torturës, CPT, shprehu shqetësimin për kushtet e papërshtatshme në të cilat mbaheshin pacientët e burgosur në institucionet e Spitalit të Burgut në Tiranë dhe në Burgun e Zaharisë në Krujë. “Kushte të tilla si tejkalim i numrit të pacientëve, mjedise të prishura dhe kujdes psikiatrik i pamjaftueshëm,” citohet në raportin e CPT për vitin 2022. Në kohën e vizitës së CPT, Institucioni i Veçantë i Zaharisë në Krujë kishte 314 pacientë të burgosur meshkuj, por jo mjaftueshëm staf të suportit psikoterapeutik. Sipas Gjykatës Europiane të të Drejtave të Njeriut, shteti duhet të sigurojë kushte të tilla që pacientët e burgosur të marrin trajtimin e duhur mjekësor për t’u përmirësuar dhe për t’u ri-integruar në shoqëri, duke mos paraqitur më rrezikshmëri për të tjerët. “Komiteti i Parandalimit të Torturave e sheh alarmant faktin që në një periudhë kohore më të vogël se 5 vjet, prej Shkurtit të 2017 deri në Nëntor 2021, numri i pacientëve psikiatrik meshkuj të cilët janë urdhëruar me vendim gjykatë për trajtim të detyrueshëm sipas Pjesës 46 të Kodit Penal, është rritur nga 153 në 217 veta, gjë që përkthehet në një rritje prej 40%,” thuhet në raport.

INVESTIGIM

‘Një minë me sahat’: Fundi i palavdishëm i gjigandit shqiptar të hidrokarbureve

Tre muaj përpara se çmimi i naftës të arrinte nivelet më të larta historike në treg, Kombinati i Përpunimit të Thellë të Naftës në Ballsh u shit për skrap, duke lënë pas një mal me borxhe dhe të ardhura të mungura për autoritetet vendore dhe naftëtarët.

OLAXAMA | BIRN | BALLSH DHE TIRANË

Në hyrje të bashkisë së Mallakastërës ndodhet një pikë e vogël karburanti me logon e kompanisë së madhe të karburanteve ‘Kastrati’. Çmimi i një litri naftë në mesin e muajit mars në këtë pikë shërbimi kishte arritur 191 lekë për litër.

Sipas banorëve vendas, kjo është hera e parë në zonë që çmimi i naftës arrin rekorde të tilla, pasi historikisht një litër naftë kush-tonte 50 lekë më lirë se në qytetet e tjera të vendit - i ndikur pozitivisht nga prodhimi i rafinerisë së Ballshit.

“Çmimi i lartë i naftës në Ballsh nuk ka qenë asnjëherë kaq shtrenjtë se ishte vend që e prodhonte dhe e përpunonte vetë,” kujton Sokol Dautaj, kryetar i Sindikatës së Naftëtarëve të Ballshit.

Prej muajsh në Ballsh, zhurma që dikur krijonte Kombinati i Përpunimit të Thellë të Naftës nuk dëgjohet më. Ajo është zëvendësuar me kërcitjet e makinerive të rënda, që po e çmontojnë kombinatin, ndërsa herë pas here kamionë të ngarkuar me hekur kalojnë në rrugën që lidh rafinerinë me qendrën e Mallakastërës.

Dokumentet dhe dëshmitë e siguruar nga BIRN tregojnë se mbyllja e kombinatit dhe çmontimi i tij për skrap është bërë me bekimin qeverisë së kryeministrit Edi Rama, e cila ka miratuar ndërtimin në vend të tij të një parku fotovoltaik. Ky vendim erdhi pas vitësh keqmenaxhimi dhe borxheve të krijuara nga kompania ARMO, që solli ekzekutimin e kombinatit në Ballsh si kolateral nga Banka Credins. Pas disa përpjekesh të dështuara për ta rivënë në punë rafinerinë, Banka Credins ia shiti rafinerinë kompanisë “Shijaku” për 9 milionë euro, me qëllim çmontimin dhe shkrirjen e saj për hekur skrap.

BIRN mësoi gjithashtu se kompania “Shijaku” nuk është pajisur me leje për prishjen e uzinës nga Bashkia Mallakastër, e cila insiston se nuk ka kompetenca mbi një sektor strategjik si hidrokarburet.

Kompania “Shijaku” i tha BIRN se për momentin është duke bërë vetëm çmontimin e pjesëve të luajtshme të uzinës, pasi po pret që të marrë përgjigje nga Agjencia e Zhvillimit të Territorit - si për lejen e prishjes, ashtu edhe për ndërtimin e parkut fotovoltaik.

Kryetari i sindikatës së naftëtarëve të Ballshit, Sokol Dautaj. Foto: Nensi Bogdani/ BIRN.

Ndërkohë, Ministria e Infrastrukturës dhe Energjisë mohon të ketë një rol në prishjen e uzinës, duke e konsideruar tërësisht si një transaksion privat mes bankës Credins dhe kompanisë Shijaku.

“Uzina ishte një gangrenë së fundi, një problem, një minë me sahat dhe nëse do të vazhdonte të rrinte e paadministruar, do të krijonte shumë më tepër probleme ekologjike, mjedisore dhe komunitare,” tha zëvendësministri i Energjisë dhe Infrastrukturës, Ilir Bejtja. Ai shtoi se prishja e saj jep mundësinë e ndërtimit të një impiantit të ri, i cili ‘do të punësojë njerëz, si gjatë ndërtimit dhe gjatë funksionimit.’

Edhe administratori i kompanisë “Shijaku” insistoi se dërgimi për skrap i uzinës përbente një risi për tregun shqiptar, kur

shumë fabrika të vjetra të ndërturara gjatë kohës së ish-regjimit komunist ndosin ende qendrat e qyteteve industriale.

“Fati i naftëtarëve apo zonës së Mallakastërës është mjaft i mirë, që kjo gangrenë të mos i kapë dhe brezat që vijnë,” tha Shpëtim Shijaku, ndërsa premtoi se uzina do të kthehet në një zonë ekologjike.

Rrënimi i ARMO-s

Kombinati i Përpunimit të Thellë të Naftës në Ballsh filloi punë në vitin 1975. Së bashku me rafinerinë e Fierit që u hap në vitin 1968, ai ishte në pronësi të kompanisë publike të hidrokarbureve Albpetrol. Në vitin 1999, Albpetrol u nda në tre shoqëri tregtare, SERCOM për shpërndarejn e naftës, ARMO për rafinimin e saj dhe Albpetrol për prodhimin e naftës bruto. Dy rafineritë bashkë me tre degë të shitjes me shumicë, një institut kërkimor, një terminal eksporti, si dhe kapacitete depozitimi prej 220 mijë metër kub naftë, iu transferuan si asetë kompanisë Albania Refining and Marketing of Oil, ARMO. Në vitin 2008, 85% e aksioneve të ARMO-s u privatizuan nëpërmjet kompanisë Anika Mercuria Refinery Associated Oil, AMRA Oil, për 128 milionë euro. AMRA Oil ishte 80% në pronësi të Anika Enterprises – një kompani e regjistruar nga biznesmeni Rezart Taçi në Zvicër – dhe 20% në pronësi të Refinery Associates of Texas. Nga viti 2009 deri në 2013, nën drejtimin e biznes-

Biznesmeni Shpëtim Shijaku tha se në vend të rafinerisë në Ballsh do të ndërtohet një park fotovoltaik. Foto: Nensi Bogdani/BIRN.

menit famëkeq dhe me lidhje të ngushta me familjen e ish-kryeministrit Sali Berisha, ARMO u rrënua nga një kompani e shëndoshë financiarisht në një shoqëri aksionere të mbytur në borxhe ndaj bankave, Tatimeve dhe furnitorëve.

Në gusht 2013, paketa kontrolluese e aksioneve të Taçit tek ARMO iu shit kompanisë ‘offshore’ me pronësi azere, Heaney Assets Corporation, e cila pagoi 50 milionë euro.

Azerët tentuan ta rivinin në punën ARMO-n, duke i dhënë me qira rafineritë e saj në Fier dhe Ballsh, por barra e detyrimeve të kompanisë ishte e papërballueshme dhe e çoi atë drejt kolapsit. Sipas zëvendësministrit të Energjisë dhe Infrastrukturës, Ilir Bejtja, deri në vitin 2014 kompania ARMO kishte akumuluar gati 500 milionë USD borxhe dhe detyrime të pashlyera.

“I gjithë kapitali i nënshkruar i kompanisë ishte rreth 495 milionë USD, ndërkohë që borxhi i vet në fund të 2014-s shkonte diku te 493-494 milionë USD,” shpjegoi Bejtja.

Një prej kreditorëve të shumtë të ARMO-s ishte dhe Banka Credins, e cila në nëntor 2016 arriti ta ekzekutonte kolateralin për një borxh të pashlyer prej 20 milionë eurosh, duke marrë në pronësi rafinerinë e Ballshit.

Banka Credins fillimisht ia shiti rafinerinë kompanisë IRTC Sha - në pronësi të biznesmenit Besnik Sulaj. Por pasi IRTC nuk arriti të paguante kredinë me të cilën ishte financuar ky operacion, rafineria e Ballshit iu kthye sërish bankës. Banka Credins përdori të njëjtin skemë në shtator të vitit 2017, duke e shitur për herë të dytë rafinerinë tek kompania Allum Enterprises për 2.8 miliardë lekë (22 milion euro). Në shkurt 2018, kjo kompani materializoi një marrëveshje me shoqëritë Bylis dhe Tosk Energji dhe ato punuan në Ballsh deri në 17 shtator 2019.

Megjithëse puna u ndërpre, kompanitë Bylis dhe Tosk Energji e mbajtën rafinerinë deri në shkurt 2020, kohë kur u çliruan nga marrëveshja me Allum Enterprises. Ngjashëm me IRTC, edhe Allum Enterprises nuk arriti ta paguajë kredinë ndaj Bankës Credins, të cilës

Makineritë e rënda të kompanisë "Shijaku" po çmontojnë hekurin e rafinerisë. Kompania premtom të ndërtojë një park fotovoltaik në vend të rafinerisë. Foto: Nensi Bogdani/ BIRN

Naftëtarët e Ballshit ankohen se janë lënë në terr infirmativ për fatin e rafinerisë. Foto: Nensi Bogdani/BIRN.

iu kthye përsëri aseti i kolateralizuar.

Pasi e rimori rafinerinë nga Allum Enterprises, banka ia shiti atë në fillim të vitit 2022 kompanisë "Shijaku", për ta çmontuar dhe shitur për skrap. Dokumentat e siguruar nga BIRN tregojnë se rafineria e Ballshit u shit nga Banka Credins për kompaninë "Shijaku" sh.p.k kundrejt një shume prej 9 milionë eurosh, përmes një linje kredie që vetë banka i dha kompanisë.

"Dhashë ofertë pranë bankës, pasi ajo e kishte nxjerrë në shitje dhe bleva rafinerinë për 9 milionë euro," tha Shpëtim Shijaku për BIRN. "Këtë shumë të plotë e kam marrë kredi pranë kësaj banke," shtoi ai.

Banka Credins i tha BIRN se për disa vite u përpoq që ta vinte në shfrytëzim kombinatin e Ballshit, por pas disa përpjekjeve të dështuara dhe vlerësimeve të bëra nga investitorë potencialë se ajo nuk ishte e shfrytëzueshme dhe rentabël, hoqi dorë duke pranuar ofertën për shitjen e saj për skrap.

"Kompania Shijaku Shpk ka blerë asetin e marrë në pronësi të Bankës pas disa transaksioneve shit-blerjesh... të cilat kanë rezultuar të dështuara, duke qenë se klientët e kanë patur të pamundur të sjellin në efikasitet operativitetin e rafinerisë," tha Banka Credins në një përgjigje me shkrim.

"Banka mbështet me kredi klientët, të cilët

rezultojnë fizibël në plotësimin e kushteve bankare për ktheshmërinë e financimeve të marra, bazuar në planet e biznesit dhe kolateralat që këta klientë vënë në dispozicion të saj," shtoi Credins.

Shpëtim Shijaku i tha BIRN se në fund të vitit 2023, në vend të Kombinatit të Përpunimit të Naftës në Ballsh do të ngrihet një park me panele diellore, me një fuqi prodhimi energjie prej 100 MËh, i shtrirë në të gjithë sipërfaqen prej 73 hektarë të uzinës.

"Ju premtoj që do të bëj një investim serioz, arrin në afërsisht 60 milionë euro, dhe do të jetë gati brenda vitit të ardhshëm," tha ai, ndërsa shpjegoi se "prona është e pastër, nuk ka askush pretendime."

Për të kryer investimin, Shijaku sqaron se do t'i drejtohet sërish bankave tregtare për të marrë kredi për financimin e projektit.

"Energjia do të shitet në treg të lirë, në bursën shqiptare "Alpex", nuk do të jetë pjesë e tregut të rregulluar," theksoi ai.

"Leverdia më e madhe është që linja elektrike dhe nënstacioni janë aty dhe nuk ka nevojë për investime të mëdha," shpjegoi Shijaku, ndërsa shtoi se "janë linja që i mbajnë kapacitete të larta energjie sepse dikur furnizohej rafineria."

Edhe pse bashkia Mallakastër e kufizoi deri diku çmontimin e rafinerisë, pasi nuk i

ka dhënë ende lejen e prishjes kompanisë "Shijaku", autoritetet e tjera të lidhura me pushtetin qendror i kanë dhënë dritën jeshile ndërtimit të një parku fotovoltaik në vend të uzinës.

Në dy dokumente të siguruar nga BIRN rezultojnë se Operatori i Sistemit të Transmetimit, OST është shprehur pozitivisht në një opinion paraprak ndaj kërkesës së kompanisë "Grennat Solar Park Ballsh" për përdorimin e linjës së tensionit të lartë 110 KV për ndërtimin e një parku fotovoltaik në Ballsh. Po ashtu, edhe Ministria e Infrastrukturës dhe Energjisë ka pranuar aplikimin e saj për leje paraprake, por nuk e ka shqyrtuar ende kërkesën.

'Funerali' i Mallakastërës

Adrian Hoxha punoi për 31 vjet në uzinën e Ballshit në sallën e komandës së hidro-pas-trimit. Ai thotë se ndjehet sot i pafuqishëm dhe i poshtëruar, pasi nuk e kishte menduar ndonjëherë se fundi i ndërmarrjes do të ishte çmontimi dhe shitja e saj për skrap.

"Sot Mallakastër është shkelur me këmbë," tha Hoxha, ndërsa kujtoi se me mbylljen e rafinerisë kanë humbur punën 1 mijë punëtorë. "I bënë varrin Mallakastërës," shtoi ai.

Fjalën 'funeral' e përmend edhe biznesmeni Shpëtim Shijaku që po kryen demelimin e teknologjisë së uzinës. Fitimi që duhet të gjenerojë kompania nga shitja e hekurit të rafinerisë për skrap duhet të kalojë çmimin e blerjes prej 9 milionë euro, por ky vlerësim ka risqet e veta thotë Shijaku.

"Unë jam biznes ndryshe nga të tjerët, merrem me pjesën e fundit të një objekti. E quaj biznes funeral, pasi kam marrë një gjë të vdekur dhe do e ringjall," rrëfen Shijaku.

"Risku në këtë lloj biznesi është i lartë, sepse unë kam blerë hekur dhe nuk e di gjendjen faktike të tij," shtoi ai.

Megjithë pikëpyetjet që ngre biznesmeni për çmontimin e rafinerisë, nga shkrirja e saj për skrap qindra naftëtarë kanë mbetur pa punë dhe shumë prej tyre pa shpresë.

Qeveria ka miratuar një rrogë prej 30 mijë lekësh në muaj për ish-punonjësit e rafinerisë, në mënyrë që të zbusë pasojat sociale të mbylljes së saj. Shumë prej naftëtarëve që janë në moshë të madhe kanë vështirësi të gjejnë punë të tjera në sektorin privat. "Kam vajtur në 20 firma dhe sa më shohin moshën nuk ma hap derën kush," thotë Adrian Hoxha, i cili ka tre fëmijë në shkollë të lartë. "Më duhen dhe 4 vjet që të kap moshën (60 vjeç) që të dal në pension," shpjegoi ai.

Njësoj si Adriani janë dhe dhjetëra naftëtarë të tjerë, që kanë vështirësi të gjejnë punë dhe shumë prej tyre shohin si rrugën e vetme që u ka mbetur atë të emigrimit.

"Jemi shumë të zhgënjyer, jemi 300 veta që na kanë hedhur në rrugë se të tjerët dolën në pension dhe mua më duhen dhe 3 vjet të marr statusin e naftëtarit të dal në pension të parakohshëm," tha një prej ish-punonjësve të rafinerisë, i cili preferoi të mbetej anonim.

Në syrin e qeverisë, trajtimi financiar që u është bërë naftëtarëve është më i miri që mund të ofrohet sot nga ndihma shtetërore.

"Nga ana sociale, ndihma ka qenë më shumë se optimale, ku është rast unik që shteti duke marrë parasysh plagën e madhe sociale që shkaktoi mbyllja e uzinës në qytetin e Ballshit, ka marrë përsipër t'u garantojë atyre për 3 vjet pagën," tha zv.ministri Bejtja. Ai sqaron se përveç pagës së punëtorëve të mbetur pa punë, tashmë qeveria ka zgjidhur dhe problemin e ujësjellësit dhe të nënstacionit elektrik në zonën e Mallakastërës, të cilat ishin në pronësi të ARMO-s dhe furnizimi me ujë dhe drita varej nga humori i

investitorëve.

Bejtja theksoi se ARMO ka akumuluar 40 milionë USD detyrime për energjinë elektrike gjatë viteve. "Ishin në mëshirën e fabrikës, duam ju japim, nuk duam s'ju japim," shpjegoi ai. Kreu i sindikatës së naftëtarëve, Sokol Dautaj thotë se ndihma e qeverisë prej 30 mijë lekësh është tallje në krahasim me kontributin e naftëtarëve në sektorin e hidrokarbureve.

"Ne kemi kërkuar mbrojtje financiare momentale me premtimin që do të riktheheshim në punë," tha ai.

Prej vitesh, Dautaj dhe naftëtarët e tjerë enden nëpër gjykata me padi kundër ARMO-s për 13 paga të papaguara në vitin 2014. Ata nuk kanë mundësi të bllokojnë asnjë ndërtesë të uzinës, pasi të gjitha pronat si në Ballsh dhe në Fier u ekzekutuan si kolateral në favor të bankave. "Rafineria po shkatërrohet ditën dhe natën - po del si mall pa investitor, pajisje me vlerë kolosale po shiten si pjesë skrapit me peshë," ankohet Dautaj.

"Nëse ne fitojmë gjyqin, ku do të vihet sekuestro nesër," pyet kreu i Sindikatës së Naftëtarëve. Dautaj beson se ligjvënësit mund të ofrojnë ende një zgjidhje. Ata i kanë bërë një peticion parlamentit për shpalljen e falimentit të ARMO-s dhe gjetjen e një mënyrë për të kompensuar punonjësit për pagat që nuk i kanë marrë.

"Në momentet që flasim ka një terr informativ. I kemi kërkuar shpjegime të gjitha palëve dhe askush nuk na ka servitur letrat, ndërkohë që po shohim që po ndodh shkatërrimi i rafinerisë," tha ai. "Rafineria po shkatërrohet në mënyrën më barbare, po shkon për skrap një rafineri që ishte e vetme në Ballkan, e cila e ka ndaluar aktivitetin e saj në gjendje pune," përfundoi Dautaj.

Taksat e munguara

Papunësia në Mallakastër është rritur tashmë prej muajsh, ndërsa vetë financat e bashkisë që menaxhon këtë zonë janë të rrënuara për shkak të detyrimeve që lanë në kohë investitorët e rafinerisë, por dhe nga taksat e munguara që tashmë nuk do të shkojnë më të buxhetin e kësaj njësie vendore.

"Janë rreth 800 mijë USD në vit që i mungojnë buxhetit të bashkisë nga mbyllja e rafinerisë dhe për nivelin e buxhetit të bashkisë tonë janë një zë shumë i rëndësishëm," thotë Zamir Malasi, nënkryetar i bashkisë Mallakastër, cili pranon se mbyllja e rafinerisë ka ndikuar negativisht në financat e bashkisë.

Malasi thotë se përveç taksave të munguara, ARMO ka dhe detyrime të papaguara ndaj bashkisë së Mallakastërës.

"Rafineria na ka lënë detyrime, vetëm 3 vitet e fundit janë 2.5 milionë USD, ndërsa në total bashkë me vitet e tjera shkojnë në afro 6 milion USD," shpjegoi ai. Sipas Malasit, investimet në sektorin e hidrokarbureve kërkojnë kapital të madh, ndërsa të vetmet biznese që janë afruar që prej mbylljes së rafinerisë në Mallakastër janë ato të sektorit të fasonerisë. "Situata e naftëtarëve është e vështirë dhe janë problem social për zonën," tha gjithashtu Malasi. "Ata sot po marrin një pjesë pension të parakohshëm e një pjesë ndihmë financiare, sepse problematikën e punësimit e zgjidh vetëm tregu," shtoi ai.

Për nënkryetarin e bashkisë, shkatërrimi i uzinës erdhi si shkak i shfrytëzimit pa kriter dhe mungesës së investimeve.

"Faji për shkatërrimin e rafinerisë është degradimi në vite dhe mungesa e investimeve, sidomos pas momentit të privatizimit, pasi në fokus ka qenë vetëm shfrytëzimi," tha ai.

"Nëse do të kishte pasur investime, uzina do të ishte në punë, bashkia do të kishte të ardhura dhe naftëtarët do të ishin në punë," përfundoi Malasi.

INVESTIGIM

Procesi pa lustër i riparimit të pallateve të dëmtuara nga tërmeti

Bashkia e Durrësit shpenzoi mbi 12 milionë euro për rikonstruksionin e plagëve të tërmetit mbi ambientet e përbashkëta të qindra pallateve, por banorët dhe ekspertët ankohen se ndërhyrjet nuk po i shërbejnë rritjes së sigurisë, por shkëlqimit të fasadave.

GERIEMIRI | BIRN | DURRËS

Paraditen e 16 prillit, Dhimitër Stefa dhe fqinjët e tij u mblodhën të shqetësuar në shkallët e palatit të tyre në afërsi të stadiumit të Durrësit, për të diskutuar mbi cilësinë e punimeve të saponisura nga bashkia.

Pallati 5-katësh me tulla të kuqe është ndërtuar në vitin 1975 me kontribut vullnetar dhe pas tërmetit shkatërrimtar të 26 nëntorit 2019, u klasifikua me nivel dëmi të lehtë DS1.

Suvatimi i fasadës kishte nisur prej një jave, por Stefa, 61 vjeç, është i paqartë dhe i pakënaqur.

“Asnjë nuk të jep informacion se çfarë do të bëhet,” tha Stefa për BIRN.

“Ky është maskarallëk, dy pallate më poshtë me kapotë dhe punimet e brendshme të shkallëve, edhe me bojë. Erdhi puna tani që po bëhet suvatimi i palatit tonë, as kapotë, as shkarkimi i ujërave të shiut, as planifikim për lyerje të brendshme,” shtoi ai.

Riparimi i pallatit të Stefës është pjesë e procesit të rindërtimit në qytetin e Durrësit – më i godituri nga lëkundjet e tërmetit të tre viteve më parë. Procesi ka nisur prej shtatorit 2020, por fundi i tij duket ende larg.

Sipas të dhënave të siguruar përmes një kërkese për të drejtë informimi, qeveria shqiptare dhe bashkia e Durrësit kanë shpenzuar rreth 3 miliardë lekë [25 milionë euro] për riparimin e pallateve me nivel dëmi DS1-DS3 si dhe për rforcimin strukturor të pallateve me nivel dëmi DS4 që prej vitit 2020.

Rreth 1.4 miliardë lekë ose 46% e fondit shkoi për riparimin e ambienteve të përbashkëta të qindra pallateve me sh-

kallë të lehta dhe të mesme dëmi (DS1-DS3) – punime të cilat u ndanë në 11 lote dhe po kryhen nga kompanitë private të përzgjedhura nga bashkia.

Qeveria shqiptare ka premtuar se procesi i rindërtimit do t’u japë zgjidhje mijëra qytetarëve që humbën shtëpitë nga fatkeqësia natyrore si dhe do të kontribuojë në rritjen e sigurisë së qindra godinave në vend.

Megjithatë, të dhënat që BIRN siguroi përmes vëzhgimeve në terren dhe intervistave me banorë dhe ekspertë të ndërtimit tregojnë se investimet po i shërbejnë estetikës së fasadave më shumë sesa sigurisë së pallateve.

“Këto në 90% të rasteve janë lyerje fasdash, rehabilitim fasdash dhe në 10% janë rikonstruksione të mirëfillta,” tha për BIRN një inxhinier ndërtimi, i cili foli në kushtet e anonimatit nga frika e penalizimit të aktivitetit të tij profesional.

“Pra, janë punime të cilat nuk synojnë riparimin e strukturës së godinës, por përmirësimin e estetikës së saj, përmes suvatimit dhe lyerjes,” shtoi ai.

BIRN dokumentoi gjithashtu në terren punime difektoze, standarde të ndryshme si dhe punë “shkel e shko” që u ka dalë tashmë boja.

Ndërkohë, Bashkia e Durrësit tha përmes një përgjigje me shkrim se ndërhyrjet po kryheshin në përputhje me aktet e vlerësimit të dëmeve.

“Procesi i vlerësimit të dëmeve është proces që ka nisur që në vitin 2019 dhe janë hartuar akte konstatimi, ekspertizat e thelluara nga Instituti i Ndërtimit Tiranë,” tha Bashkia e Durrësit.

“Hartimi i projekteve/ specifitimeve teknike është bërë në përputhje me kërkesat e akteve të konstatimit,” shtoi ajo.

Pallati 793 ku banon Dhimitër Stefa po riparohet sipas banorëve me cilësi të dobët. Foto: Geri Emiri

Vonesa dhe defekte

Tërmeti i 26 nëntorit 2019 shkaktoi 51 viktima dhe mijëra të pastrehë të Shqipëri, ndërsa bashkia e Durrësit - qendra e dytë më e madhe e vendit – u kthye për javë të tëra në një qytet fantazmë.

Në shkurt të vitit 2022, kryetarja e bashkisë së Durrësit, Emiriana Sako deklaroi pëmes një statusi në Facebook se kishte përfunduar riparimi i ambienteve të përbashkëta për 405 pallate me nivel dëmi DS1-DS3 dhe ishin në proces 180 pallate të tjera.

Sako shtoi gjithashtu se kishte përfunduar përfundimi dhe rikonstruksioni për 4 pallate me nivel dëmi DS4 dhe se po vijonte puna për 24 pallate të tjera.

BIRN analizoi 11 tendera dhe mori informacion nga Bashkia Durrës, duke evi-

dentuar punimet e parashikuara për pal-latet në ambientet e përbashkëta, që përfshijnë fasadën e objektit dhe kafazin e shkallëve.

Ato përqendrohen në godinat me nivel dëmi DS1, DS2 - që njihen si dëmtime të lehta në strukturën e godinave dhe DS3, që njihet si nivel i mesëm dëmi.

Procesi i tenderimit të tyre u nda në 11 lote me një vlerë totale prej 1.4 miliardë lekësh [12 milionë euro] për pallate që shtrihen nga qendra e qytetit dhe deri te njësitë administrative më të largëta.

Nga 11 lotet, nëntë u prokuruan në shtator 2020 dhe përfshinin 393 pallate, ndërsa dy të tjerat në mars 2022.

Në terren, procesi i riparimeve u përball me shkelje të kontratave dhe amendime të tyre, duke sjellë zvarritje të ndë-

Ilustrim nga Jurgena Tahiri | BIRN

Një pallat i rikonstruktuar pranë stadiumit të Durrësit, ku ka rënë një pjesë e suvasë. Foto: Geri Emiri.

tashmë përtokë apo ku lagështira kishte krijuar harta mbi suvatimet e reja.

Skënder Lika banon në katin e dytë të një pallati të para viteve '90 në lagjen numër 18 të Durrësit, i cili u rikonstruktua në fasadë dhe kafazin e shkallëve para zgjedhjeve parlamentare të 25 prillit.

Megjithatë, një bllok suvatimi me gjatësi mbi 1 metër është shkëputur prej kohësh nga fasada dhe ka rënë përtokë.

“Ata bënë suvatim, fino dhe lyerje. Nuk marr vesht nga ndërtimi, por siç ishte është mirë,” tha Lika për BIRN.

“Pjesa lart që ka rënë nuk do ketë kapur mirë. Ra pasi e riparuan,” shtoi ai.

Sipas inxhinierit të ndërtimit me të cilin foli BIRN, defektet janë pasojë e mungesës së kushteve teknike të zbatimit. Ai vëren gjithashtu si problem kryesor neglizhimin e lagështirës përgjatë punimeve.

“Po nuk u bë hidroziolim për lagështirën, do të shpërndahet kudo. Kur lagështira është prezente, nuk ka vlerë suvatimi dhe lyerja, duhej ndërhyrë fillimisht për heqjen e lagështirës,” shtoi ai.

Arnimi i dëmeve

Pak pasi kalon kryqëzimin e stadiumit në Durrës, pallatet shumëkatëshe bartin ende plagët e tërmetit të nëntorit 2019. Më të dukshme janë tek suvatimet e pallateve të ndërtuar rishtazi, sesa në tullat e disakatësheve të përpara viteve '90.

Ekspertët mendojnë se procesi i rindërtimit është përbullur me probleme si në vlerësimin e dëmeve, ashtu edhe në zbatimin e punimeve. Sipas planifikuesit të territorit, Artan Kacani, mënyra se si u vlerësuan dëmet nuk ishte “një recetë e duhur teknike” që përmbush pritshmëritë e qytetarëve.

“Teknikisht, godina të ndryshme kanë dëmtime nga më të ndryshmet...,” tha Kacani, ndërsa shtoi se për çdo problem do të duhej të kërkoheshin zgjidhje specifike.

“Sot ne kemi godina që paçka se mund të kenë vlerësimin DS1, bartin në vetvete probleme themelore, duke filluar edhe nga apartamentet individuale,” shtoi ai.

Edhe inxhinierët e ndërtimit me të cilët foli BIRN bien dakord se për procesin e rikonstruksionit do të duhej të specifikoheshin problemet konkrete që kishte secila godinë. Ata vërejnë se ndryshe nga kjo praktikë, në dokumentet e tenderave gjendet numri total i godinave dhe një udhëzues tip për ndërhyrjet.

Në terren, procesi i rindërtimit përketet shpeshherë në ndërhyrje kakofonike dhe arnime të dëmeve të shkaktuara nga tërmeti.

BIRN vëzhgoi disa blloqe banimesh të riparuar në lagje të ndryshme të Durrësit dhe dokumentoi se shumica e ndërhyrjeve

lidhen me suvatimin e fasadës së pallateve; në disa raste me izolim dhe sistem kapotë dhe në raste të tjera me proces të thjeshtë.

Standarde të ndryshme janë ndjekur gjithashtu me ambientet e shkallëve, ku të çarat e krijuara nga tërmeti herë janë riparuar dhe herë të tjera jo.

Në terren mungojnë gjithashtu tabela të punimeve dhe mungesa e specifikimeve teknike ka krijuar konfuzion mes banorëve. Në varësi të cilësisë së punimeve, disa banorë shprehen të kënaqur dhe të tjerë të zhgënjyer.

Në një tjetër pallat 5-katësh pranë stadiumit të Durrësit, Dashuria, një grua në pension është falenderuese për punimet.

“Kanë pasur krisje muret, suvatimet, i kanë gërryer, i kanë suvatuar, i kanë lyer me bojë, me rrjetë, me të gjitha siç i takon. Edhe fasadën jashtë komplet, i kanë bërë izolim me tapë se këto kanë qenë në tullë komplet pallatet këtu,” tha ajo për BIRN.

Ndryshe mendon Julinda Capari, e cila banon prej 32 vitesh në një pallat 4-katësh që mban numrin 1015 në zonën e Shkozezit. Pallatet në këtë bllok banimi janë suvatuar dhe lyer vetëm në njërin anë të fasadës që sheh nga rruga kryesore, ndërsa në pjesën e pasme dallohet ende boja e vjetër dhe të çarat e tërmetit në kafazin e shkallëve.

“Të gjitha këto [dëmtimet e suvatimit] nga tërmeti janë, është edhe një copë e madhe diku më poshtë. Një herë të bie tërmet, bëhen prapë,” tha Capari, duke treguar me gisht të çarat në mure.

Në pallatin fqinj me Caparin, 62-vjeçarja Safete Zylfyfi thotë se zyrtarët e bashkisë u prematuan rikonstruksionin para zgjedhjeve të përgjithshme, por ende nuk është bërë asgjë.

“Kryetarja e bashkisë erdhi e pa atë [pallati përballë] kur i mbaroi suvatimi. Duhej që edhe ne të na e suvatonin, se tha do i bëjmë të gjitha me radhë, edhe nuk u bë ashtu. U bë vetëm njëra, se si ishte plani nuk e di, vetëm atje u suvatua,” shton 62 vjeçarja.

Banorë të tjerë si Dhimitër Stefa ankojnë se mungesa e transparencës dhe e informacionit krijon hapësira për abuzime. 61-vjeçari thotë se riparimet do të duhej të shoqëroheshin me tabela informuese, ku të shënoheshin të gjitha punimet e parashikuara për të shmangur konfuzionin.

“Këto janë investime publike që i bënë bashkia e Durrësit dhe firma duhet të jetë transparente dhe të nxjerrë një tabelë aty, ku të thotë se do të kryhen këto punime,” tha Stefa i zhgënjyer.

“Le të shkruajnë apriori 40 pallate, por edhe punimet që ne ta dimë,” përfundoi ai.

Julinda Capari tregon krisjet e tërmetit në shkallët e pallatit të riparuar. Foto: Geri Emiri.

rhyrjeve me të paktën disa muaj.

Sipas bashkisë së Durrësit, nëntë kontratat e lidhura në vitin 2020 u amenduan për arsye që lidheshin me kushtet atmosferike, me vështirësitë për të liruuar katet e para të zëna nga bizneset apo me kohën e nevojshme për të identifikuar të gjitha godinat objekt të kontratave.

Si arsye të vonesave, bashkia përmend edhe situatën e krijuar me pandeminë e COVID-19 dhe pamundësinë për të gjetur banorët.

Vonesat duket se kanë sjellë një efekt domino dhe i kanë dekurajuar qytetarët që presin tashmë prej kohësh që t'u vijë radha.

Redi Myshketa, banor i lagjes 6 të Durrësit thotë se në pallatin e tij 12-katësh të klasifikuar si DS3 puna nuk ka filluar

ende, ndonëse duhej të kishte mbaruar para një viti.

Pas tërmetit të 26 nëntorit, pallati i Myshketës pësoi dëme në shkallë, në fasadë dhe në muraturë. Banorët i kanë riparuar tashmë dëmet e brendshme, por fasada e pallatit ka mbetur po njësoj.

“Ka komshinj që e kanë prishur murin nga brenda, por nuk e kanë suvatuar dot nga jashtë, sepse nuk e suvaton dot nëse nuk merr skelën,” tha Myshketa për BIRN.

“Ata nuk e japin [lejen për skelën] kështu që do të presim kur të kujtohet shteti të bëjë rikonstruksionin,” shtoi ai.

Vonesat me punimet nuk janë problemi i vetëm. Në dhjetra pallate të riparuar tashmë nga bashkia, BIRN evidentoi raste ku copa të mëdha suvaje kishin rënë

Qeveria shqiptare prezantoi në parlament një vit e gjysmë më parë amnistinë fiskale, ku në relacionin shoqërues shkruhet e zehtë mbi të bardhë se kjo është një iniciativë që vjen si "kërkesë e hershme e biznesit." Por ndryshe nga kjo, Rama dhe mbështetësit e tij po përpiqen, në mënyrë aspak bindëse, ta prezantojnë atë si një nismë në ndihmë të emigrantëve.

Analizë

Amnistia fiskale për emigrantët, një alibi jobindëse

GJERGJEREBARA | BIRN | TIRANË

Përgjatë tre dekadave që nga rënia e komunizmit, qindramijëra shqiptarë kanë emigruar jashtë vendit. Shumë kanë punuar në të zehtë, kanë sjellë para pas në Shqipëri, kanë investuar, kanë ndërtuar shtëpi, kanë bërë biznese, kanë blerë prona. Deri më sot nuk dihet që ndokush të jetë penguar të bëjë diçka të tillë. Dhe as nuk dihet nëse dikush ka hasur ndonjë telash me agjencitë ligjzbatuese për burimin e parave. Në fakt, shqetësimet kryesore të organizatave ndërkombëtare ka qenë mungesa e kontrolleve mbi origjinën e pasurisë së investuar në Shqipëri, pasuri që shpesh arrijnë në rendin e dhjetëramilionë eurove, dhe që dukshëm nuk është produkt i punës në të zehtë të ndonjë kamarieri apo punëtori ndërtimi emigrant në ndonjë vend perëndimor.

Megjithatë, kryeministri Edi Rama dhe mbështetësit e tij po përpiqen, në mënyrë aspak bindëse, të pretendojnë se një nismë e tyre, e shumëkriticuar nga Bashkimi Evropian dhe Fondi Monetar Ndërkombëtar, për legalizimin e parave informale dhe për amnisti penale për poseduesit e këtyre parave, është në fakt një nismë në ndihmë të punëtorit hallexhi që ka punuar në të zehtë.

Rama e prezantoi në këtë mënyrë çështjen e amnistisë në një pyetësor për publikun, i cili nuk dihet se si u plotësua e nga kush u plotësua, por që sipas Ramës, është plotësuar nga qindramijëra vetë të paidentifikuar. Pyetja shtrohet nëse duhet të lehtësohen emigrantët apo jo dhe përgjigjja e popullit është që po, duhet të lehtësohen.

Më tutje, të enjten, Taulant Balla akuzoi kritikët e amnistisë se janë kundër emigrantëve, se duan që atyre t'u nxihet jeta e madje të ndiqen penalisht në rastet kur sjellin kursimet e tyre në Shqipëri.

"Thojeni këtu, jeni kundër? Je kundër që shqiptarët të sjellin paratë nga emigracioni që mos ua nxijë më jetën me histori idiothe ku dhe Policia e Shtetit ndalon një shqiptar që vjen në shpinë e vet brenda asaj shumës së vendosur me ligj e që ligji parashikon që hapi i fundit është të shkosh në ndjekje penale në fakt, se e kemi kaluar këtu ligjin për pastrimin e parave," deklaroi Balla.

As Balla dhe as Rama nuk kanë dhënë ndonjë shembull se kur ndonjë emigrant shqiptar është ndjekur penalisht duke sjellë paratë e tij të kursimeve në Shqipëri.

Kryeministri Edi Rama duke folur gjatë punimeve të Kongresit të Partisë Socialiste. Foto:LSA

Aktualisht është detyrim ligjor për çdo qytetar që të deklarojë se disponon me vete shuma mbi 10 mijë dollarë kur kalon kufirin në hyrje apo në dalje të Republikës së Shqipërisë (dhe të gjitha vendeve tjera normale). Bankat kanë gjithashtu detyrën që të raportojnë rastet kur qytetarët paraqiten në sportel dhe dëshirojnë të depozitojnë shuma të mëdha. Askush nuk ndalon askënd që të sjellë në Shqipëri 1 mijë apo 2 mijë euro herë pas here, dhe as të sjellë në Shqipëri 10 mijë apo 20 mijë euro gradualisht përgjatë viteve.

As Rama dhe as Balla nuk kanë dhënë shpjegime se çfarë shumash ata presin që emigrantët të kenë fituar duke u punësuar në të zehtë dhe që duhet të legalizohen përmes ligjit të tyre. Ata nuk i janë referuar as ndonjë studimi që të sugjerojë se emigrantët e kanë me të vërtetë një problem të tillë. Por ama është vetë relacioni i projektligjit të vitit 2020 i cili shpjegon arsyet e vërteta të nismës së Ramës për amnisti fiskale. Relacioni i publikuar në faqen e internetit të Kuvendit të Shqipërisë [link], nuk përmend asnjëherë fjalën "emigrant". Përkundrazi, arsyet e dhëna në të lidhen vetëm me kompanitë dhe bilancet e kompanive.

"Sqarojmë se ndërmarrja e një iniciative të tillë ka qenë kërkesë e hershme e sipërmarrjeve dhe e organizatave përfa-

qësuese të biznesit," shkruhet në relacion.

Dhe më tutje: "Projektligji synon garantimin e procedurave transparente për të mundësuar ligjësimin e pasurive të padeklaruar dhe/ose të paregjistruara, tërësisht apo pjesërisht, si dhe për rivlerësimin e pasqyrave financiare të subjekteve."

Me pak fjalë, projektligji është kërkesë e organizatave përfaqësuese të biznesit dhe synon, mes të tjerash, rivlerësim të pasqyrave financiare.

Edhe qëllimi i projektligjit, arsyeja se pse qeveria e sheh si të logjikshme ta hedhë këtë hap, nuk lidhet aq shumë me lehtësimin e jetës së emigrantëve se sa me dëshirën për të pasur më shumë para të pista në sistem.

Relacioni thotë se nisma e qeverisë synon të ndihmojë për të kapërcyer pasojat e tërmetit të vitit 2019 dhe pandemisë së koronavirusit të ri.

"...është e nevojshme që, për të tejkaluar këtë situatë dhe për të mbështetur sipërmarrjet në këto kushte të vështira, krahas stimujve fiskalë që janë miratuar dhe do të miratohen në të ardhmen, të krijohen mundësi edhe për legalizimin e kapitaleve dhe pasurive, të cilat, për shkaqe të ndryshme nuk janë deklaruar apo ligjëruar," thuhet në relacion.

Qeveria u detyrua nga presioni ndër-

kombëtar të tërhiqet nga miratimi i këtij projektligji, i cili aktualisht ka statusin "Kthyer nismëtarit", pasi ekspertët ngritën shqetësimin se paratë e krijuara nga aktivitetet kriminale, përfshirë drogën, pastrimin e parave dhe korrupsionin, do të mund të legalizoheshin në këtë mënyrë ndërsa vepra penale e pastrimit të parave do të amnistohesh bashkë me legalizimin e parave.

Projektligji parashikon në mënyrë jo shumë bindëse se politikanët dhe familjarët e tyre të afërt nuk do të mund të përfitojnë, por në kushtet e "familjarëve të afërt" kanë vendosur kriterin e gjendjes civile "në çastin e hyrjes në fuqi të këtij ligji." "Gjendja familjare" është familja e regjistruar në zyrat e gjendjes civile dhe ajo ndryshon me kërkesën e të interesuarit në çdo kohë. Vëllai apo motra, p.sh., mund të shkëputet nga trunju familjar i politikanit para hyrjes në fuqi të ligjit të amnistisë dhe të legalizojë sa të dojë paratë e korrupsionit, ndërsa vepra penale e pastrimit të produkteve të veprës penale, të cilën ku person po e kryen duke legalizuar paratë e zyrtarit të korruptuar, amnistohet gjithashtu.

Larg të qenit një nismë në ndihmë të emigrantëve, amnistia fiskale e Ramës ka shumë gjasa që të jetë një legalizim i krim-it dhe i korrupsionit të sotëm të Shqipërisë.

Presidenti francez Emmanuel Macron u rizgjodh sepse arriti të prezantohej si mishërimi i një administratori efikas dhe kompetent. Por zgjedhjet treguan gjithashtu se më shumë votues se kurrë duan që sistemi të hidhet në erë, jo të menaxhohet më mirë.

Fitorja e Macron s'është humbje e populizmit

YANIS VAROUFAKIS
| PROJECT SYNDICATE |

Rizgjedhja e presidentit francez Emmanuel Macron me një diferencë komode përballë një kundërshtarëve me të cilën ai ndan një mospëlqim të ndërsjellë, pothuajse errësoi njëfarë bashkëvarësie midis kampeve të tyre politike. Macron dhe kundërshtarja e tij, Marine Le Pen, mund ta urrejnë njëri-tjetrin, por ata kanë zhvilluar një lloj simbioze politike që ofron njohuri thelbësore për situatën aktuale në Francë, Evropë dhe më gjerë.

Spektri i një fitoreje të Le Pen ka mbajtur një traditë për të ndihmuar pushtetarët të kthehen në Elysee. Para Macron, 20 vjet më parë, Jacques Chirac mori 82% të votave kundër babait të Le Pen, Jean-Marie Le Pen.

Por këtë herë ishte ndryshe. Në vitin 2002, frika nga Jean-Marie Le Pen solli triumfin e Chirac. Në vitin 2022, ishte më shumë një rrugë e dyanshme: ndërsa Le Pen sigurisht e ndihmoi Macron të mblidhte një shumicë të qartë votuesish, Macron gjithashtu forcoi Le Pen. Rezultati flet vetë: një ultra e djathtë fitoi 42% të votave. Gjatë pesë viteve të fundit, bashkëvarësia Macron-Le Pen u rrit, dhe jo përkundër antipatisë së ndërsjellë të dy kundërshtarëve, por të paktën pjesërisht për shkak të saj.

Rizgjedhja e Chirac në vitin 2002 u ndërtua mbi një koalicion të së djathtës, qendrës dhe të majtës kundër ultra të djathtës ksenofobike. Pesë vjet më parë, i përballur edhe një herë me të njëjtin kërcënim të ekstremit të djathtë, Macron nuk u paraqit as i majtë as i djathtë. Kjo funksionoi, vetëm se tepër mirë: mantra as e majtë dhe as e djathtë e Macron infektoi mendimin e atyre që e kundërshtojnë atë më ashpër.

Të rinjtë, prekariati dhe segmentet gjithnjë e më të pasigurta të proletariatit refuzojnë të vlerësojnë kandidatët presidencialë në kuptimin e ndarjes majtas, djathtas. Ata shohin një Francë të sunduar nga një botë e huaj parash, e cila jo vetëm që i ka lënë pas, por i mban aktivisht atje. Në sytë e tyre, Macron mishëron atë botë. Për ta, ndarja e re politike është midis politikanëve të respektuar që premtojnë se do ta ruajnë këtë botë dhe atyre që zotohen se do ta shkatërrojnë atë.

Në debatin televiziv parazgjedhor mes dy kandidatëve, Macron arriti të prezantohej si mishërimi i administratorit efikas,

kompetent, i cili e kuptonte sistemin dhe mund ta menaxhonte më mirë atë. Por kjo nuk u bën përshtypje votuesve që duan që sistemi të rrëzohet, jo të menaxhohet më mirë.

Qasja e Macron më kujtoi kundërshtarët e Brexit në Britani, të cilët nuk arritën të parashikonin mentalitetin e votuesve pro Brexit. Sa më shumë që u thuhej këtyre votuesve, me grafikët dhe statistikën, se Brexit do t'i bënte ata të vu-anin, aq më shumë emocionoheshin ata për perspektivën e sakrificave kolektive për të rrëzuar një sistem që ata besonin se ishte manipuluar kundër tyre.

Duke iu rikthyer krahasimit me zgjedhjet e vitit 2002 në Francë, ka një ndryshim të madh midis koalicionit të spektrit që mbështeti Chirac dhe mantrës radikale të Macron-it as të majtë e as të djathtë. Njëzet vjet më parë, votuesit e majtë mbështetën një politikan të krahut të djathtë për të mbajtur larg Le Pen. Chirac e kuptoi se vota e tyre ishte huazuar nga forca politike si Partia Socialiste dhe Partia Komuniste. Ndryshe nga kjo, në vitin 2017, Macron ia doli të eliminonte partitë e së majtës dhe të djathtës përpara se të thërriste spektrin e Le Pen për të dominuar plotësisht.

Pasi në pallatin Elysee, dhe me një shumicë absolute në Asamblenë Kombëtare, Macron vazhdoi të ndiqte axhendën e tij pa angazhimet që kishin ankoruar Chirac-un, i kufizuar vetëm nga kufizimet e Financave të Mëdha dhe një Bashkimi Ev-

ropian shtrëngues që i përkiste interesave të biznesit. Brenda pak vitesh, ai ia doli ta bënte Parisin më miqësor ndaj biznesit, duke rigjallëruar skenën franceze të start-up-ëve dhe duke ulur shkallën zyrtare të papunësisë.

Por prekariati u zgjerua. Shumë votues panë perspektivat e tyre të zvogëloheshin si pasojë e drejtpërdrejtë e politikave që u dukej se përbënin një luftë klasore të hapur kundër tyre personalisht: taksa në favor të të pasurve tashmë ultra të pasur, çrregullim i pushimeve nga puna, një taksë regresive për karbonin dhe një vendosmëri për të rritur moshën e pensionit në mënyrë të konsiderueshme në një vend ku jetëgjatësia e burrave të varfër është 13 vjet më e ulët se ajo e burrave të pasur.

Ky realitet u bë themeli i reagimeve reciproke përforcuese midis veprës politike të Macron dhe Le Pen. Ndërkohë që nuk ka bashkëpunim – ata kanë alergji nga njëri-tjetri – dinamika mes tyre formon një ngërç politik që lehtëson një lloj të ri akumulimi kapitali për një klasë të re në pushtet. Macron përfundimisht i shërben asaj klase dhe sundimi i tij kur një si Le Pen është opozita zyrtare.

Asgjë nga sa më sipër nuk duhet të interpretohet si ngurrim për të mbajtur anë. Pesë vjet më parë, i bëra thirrje kujtdo që do të dëgjonte të votonte për Macron kundër Le Pen.

Këtë vit, edhe pse DiEM25 (lëvizja së cilës i përkas) vendosi të bëjë të njëjtin rekomandim për anëtarët tanë francezë, kjo

rezultoi më e vështirë. Efekti i reagimit Macron-Le Pen ka ngushtuar hapësirën që dikur i ndante ata për çështjet e të drejtave të njeriut dhe dinjitetit bazik. Si mund të harrojmë Gerald Darmanin, ministrin e brendshëm të Macron, i cili vitin e kaluar denoncoi Le Pen se po tregojte "shumë e butë ndaj emigracionit"?

Politikanët e stilit Macron po dështojnë kudo të ngrihen në mbrojtje të racionalizmit liberal që pretendojnë se mbrojnë. Duke u fshehur pas narrativës së tyre as të majtë e as të djathtë, ata mbështetën kombinimin irracional të masave shtrënguese dhe paketave të shpëtimit të bankave që sollën 12 vjet amulli, duke parandaluar investimet serioze në energjinë e gjelbër. Gjatë pandemisë, ata u përkulën para shkeljeve të pakuptimta të të drejtave civile. Sot, ata demonizojnë të moderuarit që paralajmërojnë kundër përshkallëzimit të konfliktit NATO-Rusi dhe që mbështesin një marrëveshje midis Shteteve të Bashkuara dhe Rusisë që lejon një Ukrainë neutrale të hyjë në BE, por e mban atë jashtë NATO-s.

Morali i rizgjedhjes së Macron është se, në shoqëritë e mbushura me klasa, ndarja majtas-djathtas mbetet thelbësore. Kur politikanët centristë arrijnë ta errësojnë atë, ata ngecin në një qark dinamik me ultra të djathtë që i bën ata të duken më të mprehtë dhe më irracionalë, ndërkohë që e bën ultra të djathtët të duket në mënyrë mashtruese më e këndshme. Edhe ku fitojnë, ata humbin.

Marine Le Pen dhe Emmanuel Macron. Foto: Youtube Screenshot.

ANALIZË

Adhurimi ndaj Edi Ramës ngre shqetësime për krijimin e “kultit të individit”

Krijimi i një narrative politike servile dhe fetishiste, si dhe përdorimi i mjeteve të propagandës për shpërndarjen e saj shihen me shqetësim nga ekspertët e komunikimit.

BLERINA GJOKA | BIRN | TIRANË

Në fillim të muajit mars, në median online, qarkulloi një deklaratë e Ministres së Shtetit për Mbrojtjen e Sipërmarrjes, Edona Bilali, ku ajo shprehej se kryeministri Edi Rama ishte në rrugën e duhur për t'u bërë si Zeusi – zoti i qiellit në mitologjinë e lashtë greke.

“Zoti Rama vërtetë nuk është Zeusi, por unë do e perifrazoja nuk është akoma Zeusi, por është në rrugën e duhur, pasi përveç pjesës që ai ka në staf dhe në qeveri është edhe opozita me qëndrimet e ditëpasditshme, është duke dhënë dhe ajo kontributin e vet që me pas një Zeus” – citohet Bilali, në një fjali komplekse dhe logjikisht të trazuar.

Pas publikimit të deklaratës, ministrja sqaroi se ky pohim ishte bërë në vitin 2017, kohë kur ajo militonte në radhët e shoqërisë civile.

Shpjegimi nuk e pengoi krahasimin e pazakontë të bëhej viral, për shkak të ngjashmërisë së pohimit të Bilalit me të tjera deklarata mitizuese nga socialistët për liderin e tyre. Këto deklarata, sipas ekspertëve, kanë krijuar ndër vite një narrativë komunikimi me publikun që duket se përpiqet të ndërtojë “kultin e individit” – një fenomen që i ka rrënjët në kulturën e regjimeve autoritare.

Edhe pse epitetet dhe krahasimet që vartësit politik i bëjnë Ramës janë hiperbolizuese, vetë kryeministri i pëlqen t'i përdorë në kontekste të ndryshme.

Gara e elozheve ndaj Ramës u hap në vitin 2017 nga Ministria e Shtetit për Parlamentin, Elisa Spiropali, e cila e krahasoi shefin e saj socialist me heroin tonë kombëtar Skënderbeun – i shpallur nga Papa si ‘Atelet i Krishtit’.

Deklarata e Spiropalit u pasua nga vlerësime të ngjashme të deputetëve dhe ministrave socialistë.

Ministri i Brendshëm, Blendi Çuçi madje i veshi Ramës veti mbinjerëzore gjatë një komunikimi për problemet e pronë-

sisë me fermerët në jug të vendit.

“Katrahurën që është bërë me pronësinë në këtë vend nuk ka tokësor që ta zgjidhi, përveç Edi Ramës...” – tha ai.

Ndërsa një tjetër ministre socialiste, Milva Ekonomi, duke shprehur admirimin e saj për shefin, e cilësoi atë një markë ndërkombëtare.

“Unë shumë shpesh mendoj që nëse ka një ‘brand’ aktual Shqipëria përtej kufirit, unë mendoj që brandi që ka Shqipëria sot quhet Edi Rama” – u shpreh Ekonomi në një takim me studentë në Universitetin Europian të Tiranës disa vite më parë.

“Në çdo takim ndërkombëtar që kemi shkuar, nga diskutimet që bën, tezat që ngre për diskutim, të bën shumë përshypje, sepse është nga ata njerëzit që globin e ka te koka” – shtoi ajo.

Gjatë fushatës së fundit elektorale për zgjedhjet parlamentare – para se të dorëhiqej nga politika, edhe Gramoz Ruçi iu bashkua kësaj narrative duke e cilësuar Ramën lider të pakonkurrueshëm.

“Nuk ka konkurrent tjetër, është ai i pari e janë shumë vende bosh” – deklaroi Ruçi, i cili nuk njihet si një orator i hollë.

Adhurimi semantik për vetitë e liderit të Ramës shkon përtej Kuvendit dhe kabinetit qeveritar.

“Është ndërë dora e Edi Ramës, si dora e Zotit” – deklaroi kryebashkiaku i Kamzës, Rakip Suli, pas tërmetit shkatërrimtar të vitit 2019.

Kolegu i tij nga Tepelena, Tërmet Peçi, i drejtohej Ramës gjatë takimeve publike si “komandant”, duke bërë një analogji të dukshme me ish-diktatorin Enver Hoxha – Komandant i Ushtrisë Nacional-Çlirimtare gjatë Luftës së Dytë Botërore. Ekspertët e shohin me habi këtë fenomen që sipas tyre mbart ngjashmëri me të shkuarën autoritare të vendit por edhe elementë të komunikimit modern politik.

Për ekspertin e komunikimit, Edlira Gjoni, thurja e lavdeve dhe krahasimet publike me figura apo simbole të admiruara, janë baza e ngritjes së kultit të individit në politikë.

“Vjen e trishtë e gjitha kjo përpjekje masive e ministre për të ushqyer në publik figurën e idhullit, imazhin e heroit e atë të liderit që triumfon, edhe pse sulmohet nga të gjithë” – u shpreh ajo.

Për Ermal Hasimen, ekspert i Shkencave Politike dhe Komunikimit, glorifikimi i liderit politik nga mbështetësit nuk është një proces i padëgjuar për politikën bashkëkohore.

“Qendërzimi i vëmendjes së individit në politikën bashkëkohore është pjesë e një procesi normal thjeshtëzimi në minimumin e nevojshëm të komunikimit dhe përfaqësimit” – shpjegoi ai.

Sipas Hasimes, këto qëndrime janë më tepër për konsum të brendshëm brenda partisë dhe për aq sa i drejtohen publikut synojnë më tepër zgjedhësin e majtë. Ai e sheh këtë fenomen gjithashtu të lidhur me traditën popullore të sjelljes ndaj figurave politike në Shqipëri.

“Udhëheqësit e partive kryesore në Shqipëri kanë këngë në emrin e tyre, të bëra jo nga ministra por nga mbështetës të tyre të thjeshtë” – theksoi ai.

Me mentalitetin shoqëror dhe mungesën e emancipimit politik e lidh këtë fenomen edhe Skënder Minxhozi, analist i politikës, sipas të cilit, krahasimet që i bëhen Ramës nga socialistët janë komike dhe nuk duhen marrë seriozisht.

“I pari që tallet e ironizon me këtë gjë është vetë Rama” – tha Minxhozi duke shtuar se “kemi të bëjmë me një deformim social që e tejkalon këtë rast konkret”. “Mesa duket duhet edhe shumë kohë që ne shqiptarët të demistifikojmë drejtuesit e vendit dhe ky është një proces emancipimi që do të marrë kohë” – shtoi ai.

Edhe për Gjonin këto deklarata janë në kufijtë e qesharakes, pasi ngajnë me metodat primitive të propagandës së kohës së diktaturës.

“Ndryshe nga ajo kohë kur mezi kishte radio për të dëgjuar liderët, sot gjithkush i sheh, i dëgjon, i verifikon ato që thotë lideri, ndaj edhe përpjekjet e ministrave për ta bërë Ramën Skënderbe e Zeus, tingël-

lojnë dëshpërimisht qesharake” – gjykoj ajo.

Trashëgimia nga diktatura

Shqipëria si një vend ish-komunist ka vuajtur nga “kulti i individit”, ku udhëheqësi nëpërmjet propagandës kishte krijuar një imazh të idealizuar të vetes, ndërsa ushtronte të gjitha pushtetet dhe kontrollonte jetën e qytetarëve.

Profesor Daniel Ursprung, studiues i sistemeve diktoriale, ngre shqetësimin për rolin që luan media në krijimin e kultit të individit në vendet me të shkuar komuniste. “Kurrë nuk duhet lënë një lider që të bëhet shumë i fuqishëm. Duhet ushtruar parimi i demokracisë “check and balance” – kontroll dhe ekuilibër. Nuk ka një person apo një institucion të vetëm që të ketë të gjitha pushtetet. Përkundrazi, në demokraci pushtetet nuk i ushtron një njeri i vetëm dhe as një institucion i vetëm. Është shumë i rëndësishëm roli i shoqërisë civile dhe i medias për të vëzhguar se çfarë po bën qeveria, për të kritikuar në kuptimin pozitiv të fjalës kultin e individit. Pikërisht ky është mësimi i madh që jep e kaluara” – shprehet Ursprung për radion Deutsche Welle.

Sipas Gjonit narrativa e kultit të individit është shumë e rrezikshme në shekullin e XXI. Sipas saj, pikërisht në këtë drejtim, PS-ja në pushtet po përdor teknika që nuk janë aspak demokratike.

“Socialistët përdorin ende teknikat e masmedias, propagandës, gënjeshtre – pa ua bërë syri tërr, lajmet e rreme, spektaklet, koncertet masive, keqpërdorimin e artit, frikës, të pseudo-dashurisë e kujdesit për njerëzit e për popullin” – tha ajo.

Të gjithë këto teknika të specialistëve socialistë janë metoda që përdoren nga vende si tonat – me vetëm një parti, pa opozitë, me shtet të dominuar nga partia në pushtet, jo nga ligji në fuqi, me tipare totalitarizmi e autokracie” – shtoi Gjoni.

Hasimja thekson se për shqiptarët krijimi i kultit të individit është një dukuri më e hershme se koha e komunizmit.

Biznes dhe politikë pas investimeve hungareze në Shqipëri

Me tre blerje të mëdha në pak muaj, vala e shpenzimeve hungareze në Ballkanin Perëndimor ka mbërritur më në fund në Shqipëri.

FJORI SINORUKA | BIRN | TIRANË

Që kur Viktor Orban u bë kryeministër në vitin 2010, firmat hungareze – disa prej tyre të lidhura me partinë Fidesz në pushtet të Orbanit dhe duke përfutur shumë nga kontratat fitimprurëse shtetërore – kanë investuar shumë në Slloveni, Serbi, Maqedoninë e Veriut, Bosnjë dhe Hercegovinë dhe Kroaci.

Tani ata po vërshojnë edhe drejt Shqipërisë, ku në fund të vitit të kaluar 4iG rrëmbeu ofruesit e dytë dhe të tretë më të mëdhenj të telekomunikacionit në Shqipëri – ONE Telecommunications dhe ALBtelecom – dhe grupi bankar OTP bleu filialin shqiptar të Alpha Bank të Greqisë.

Sipas të dhënave nga Instituti i Statistikeve, numri i kompanive të zotëruara pjesërisht ose plotësisht nga kapitali hungarez është më shumë se dyfishuar midis 2016 dhe 2020. Vlera e investimeve hungareze u rrit 37 herë midis fundit të 2018 dhe fundit të 2021, sipas të dhënave të Bankës së Shqipërisë të cituara nga e përditshmjat shqiptare e biznesit Monitor.al.

Më 4 mars, 4iG njoftoi se kishte përfunduar blerjen nga Cetel Telecom turk të 80.27 për qind të aksioneve të ALBtelecom, duke e transformuar efektivisht tregun e telekomunikacionit fiks dhe celular të Shqipërisë në një duopol midis 4iG dhe Vodafone. Shumica e aksioneve të 4iG, i cili ofron shërbime IT, përfshirë menaxhimin e pajisjeve dhe sistemeve në Hungari, është në pronësi të aleatit të Orban, Gellert Jaszai, i cili ia bleu ato manjatit hungarez dhe mikut të fëmijërisë Orban, Lorinc Meszaros, në 2019.

Nën Meszaros, kompania shënoi rritje të shpejtë të të ardhurave në kurriz të një sërë kontratash shtetërore; vlera e saj e tregut është rritur pothuajse 25 herë që kur Jaszai mori drejtimin, sipas Bloomberg, përsëri kryesisht falë projekteve shtetërore. I përjashtuar nga rregullat kombëtare të konkurrencës për “shkrirjet strategjike” që konsiderohen të një rëndësie kombëtare, 4iG ka rrëmbyer kompani në një sërë sektorësh, nga Inteligjenca Artificiale deri tek Blockchain.

Peter Krasztev, një profesor i asociuar në Shkollën private të Biznesit të Budapestit, BBS, tha se firmat hungareze kishin zakon të hynin në tregje ku kompanitë perëndimore hezitojnë të investojnë “për shkak të klimës specifike të korrupsionit, marrëdhënieve fisnore, mbizotërimit politik”.

Por, shtoi ai, “çdo zgjerim ndërkombehtar i kompanive hungareze është disi i lidhur me klanin Orban”.

Shqipëria një shënjestër “logjike” për investimet hungareze

Në qershor të vitit të kaluar, pasi fitoi një mandat të tretë të paprecedentë, kryeministri Edi Rama vizitoi Hungarinë në krye të një delegacioni që përfshinte katër min-

istra kabineti dhe kryebashkiakun e Tiranës, Erion Veliaj.

Pesë muaj më vonë, të dy vendet nëshkruan një marrëveshje dypalëshe bashkëpunimi ekonomik, njësoj si dhe dhomat e tyre të tregtisë dhe industrisë, me synimin për të rritur investimet hungareze në Shqipëri.

Blerjet e 4iG ishin tashmë në punë e sipër, ndërsa në dhjetor OTP, banka më e madhe tregtare e Hungarisë, pagoi 55 milionë euro për filialin shqiptar të Alpha Bank të Greqisë. Përveç blerjes së Societe Generale Albania në vitin 2018, pjesa e tregut e bazuar në asete e OTP tani do të arrijë në rreth 11 për qind.

Duke përshëndetur marrëdhëniet në rritje të investimeve, Nikolën Jaka, kreu i Dhomës së Tregtisë dhe Industrisë Tiranë, tha se OTP do të shërbejë si “një urë lidhëse midis Hungarisë dhe Shqipërisë, duke u mundësuar bizneseve hungareze të gjejnë terrenin më të përshtatshëm për investimet e tyre në Shqipëri”. “Kompanitë hungareze e shohin padyshim praninë e OTP Bank në Shqipëri si një çështje besueshmërie”, tha Jaka për BIRN. Elvin Meka, dekan i Fakultetit të Ekonomisë, Biznesit dhe Zhvillimit në Universitetin Europian të Tiranës, tha se blerjet e fundit hungareze në Shqipëri pasqyrojnë ambicien “realiste dhe pragmatike” të firmave për t’u zgjeruar ndërkombehtarisht dhe rajonalisht.

Duke pasur parasysh mungesën e interesit nga vendet më të mëdha dhe më të zhvilluara evropiane, tha ai, është e natyrshme që firma nga vendet më pak të zhvilluara të Bashkimit Evropian “të kërkojnë të hyjnë dhe të zgjerohen në tregun shqiptar”. Tregu i Ballkanit Perëndimor është një vend më i lehtë për të konkurruar. “Këto biznese e kanë shumë të vështirë të konkurrojnë drejtpërdrejt në vendet e mëdha të BE-së dhe për rrjedhojë e vetmja mundësi e tyre për zgjerim të shpejtë dhe krijimin e ekonomive funksionale të shkallës do të jenë vendet e Ballkanit Perëndimor dhe logjikisht Shqipëria”, tha Meka.

Lidhjet politike përkthehen në investime

Hungarezët do të zhvillojnë zgjedhjet parlamentare në prill dhe partia Fidesz e Orbanit parashikohet të fitojë një mandat tjetër në qeveri, pavarësisht presionit nga një bllok i bashkuar opozitar. Mbështetësi i vetëshpal-

lur i “demokracisë joliberalë” ka krijuar aleanca me liderë me të njëjtin mendim në të gjithë rajonin, nga Aleksandër Vuçiç i Serbisë dhe Janez Jansa i Sllovenisë deri te ish-kryeministri maqedonas Nikola Gruevski, i cili në 2018 u arratis për t’i shpëtuar dënimit me burg dhe mori azil në Hungari.

Dhe aty ku lidhjet politike janë të ngrohta, sigurisht që vijnë edhe investimet hungareze. “Aty ku liderët autoritarë dhe mbështetësit e Orbanit janë në pushtet, hyn menjëherë në skenë biznesi hungarez”, tha Krasztev, i cili citoi gjithashtu shembullin e Bullgarisë kur Boyko Borissov ishte kryeministër. Një diplomat hungarez me përvojë, i cili foli në kushte anonimiteti, tha për BIRN: “Orban kohët e fundit ka investuar shumë, jo vetëm si Hungari, por përmes një biznesmeni privat shumë afër tij, le të themi. Nga Sllovenia në Serbi, Maqedonia e Veriut, Bosnje dhe Kroacia, ata po investojnë shumë para.” Diplomati i përshkroi marrëdhëniet midis Serbisë dhe Hungarisë nën udhëheqjen e Vuçiç dhe Orban si “shumë, shumë të mira” dhe tha se Orban kishte gjithashtu “kimi të mirë” me Jansën dhe liderin serb të Bosnjës Milorad Dodik. Po Rama i Shqipërisë?

“Marrëdhëniet midis Orbanit dhe Ramës janë krejtësisht ndryshe”, tha ai. “Është diçka e ngjashme me Budapestin dhe Zagrebin, ju e dini që ata kanë interesa të përbashkëta, por mes tyre nuk ka dashuri.”

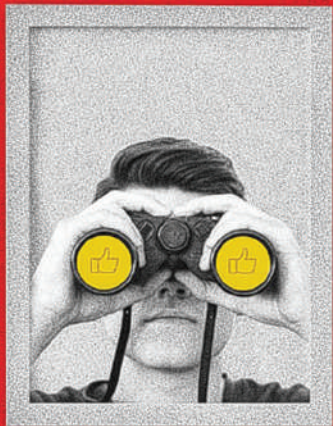
Një shpenzim i tillë në rajon blen ndikimin e Orbanit, tha diplomati për BIRN.

Por ndërsa investimi nga kompani si 4iG ose kompani të tjera afër Orbanit mund të jetë ad hoc, “me Csanyi dhe OTP është tjetër histori”, tha ai, duke iu referuar kryetarit dhe shefit ekzekutiv të OTP, Sandor Csanyi. “Është një strategji afatgjatë.” Në mes të shkurtit, OTP Group tha për Monitor.al se prania e saj ka të ngjarë të inkurajojë firmat hungareze të bëjnë më shumë biznes në Shqipëri, me OTP-në që vepron si partnere në financimin dhe konsulentin e biznesit. Banka tha se kishte identifikuar mundësi investimi në infrastrukturë, bujqësi, ushqim dhe turizëm.

Csanyi nuk iu përgjigj kërkesave të BIRN për koment.

Kryeministri i Shqipërisë Edi Rama me kryeministrin e Hungarisë Viktor Orban. Foto: Zyra e Kryeministrit.

Kulti i individit | Ilustrim grafik nga BIRN/Jurgena Tahiri

“Duket sikur vërtetohet ai kompleksi i famshëm i Edipit përmes këtij roli të babait si model i plotfuqisë dhe njëkohësisht babait të urryer që duhet përmbysur”- shpjegoi ai.

Hasimja nënvizoi se në komunizëm kulti i individit mbështetet te frika nga udhëheqësi, ndërsa në ditët e sotme, kulti i individit i shërben më tepër ngjitjes së shkallëve në karrierë. Ai theksoi se ka një dallim kryesor mes imazhit të udhëheqësit në një demokraci normale dhe imazhit të tij në “pothuajse-demokracinë” shqiptare.

“Në Perëndim udhëheqësi përpigjet të duket kryesisht si ‘njëri nga ne’ duke shfaqur aftësi më të arrira se njeriu i zakonshëm, ndërsa në Shqipëri udhëheqësi përpigjet të portretizohet si dikush i jashtëzakonshëm, që herë pas herë i lejon vetes të duket si ‘njëri nga ne’”- tha ai.

Sipas Hasime, kjo kontradiktë me Perëndimin vjen kryesisht nga fakti se udhëheqësi ka një pushtet të jashtëzakonshëm mbi jetën e individit në Shqipëri.

“Shpesh udhëheqësi mund të ndërhyjë për një vend pune a një favor tjetër të ngjashëm që i ndryshon jetën votuesit individual” – tha ai.

“Në një demokraci normale kjo është e pamundur dhe votuesi individual angazhohet për shkak të bindjeve e jo për përfitime personale”- përfundoi Hasimja.

Ndërsa Minxhozi e sheh narrativën që prodhon kultin e individit si një fenomen pa kohë dhe pa sistem ideologjik.

“Natyrisht komunizmi prodhoi një kult individuali të skajshëm tek figura e Enver Hoxhës dhe byroistëve të tjerë të kohës, por në përgjithësi gjykoj se servilizmi dhe fetishizimi janë fenomene që i tejkalojnë periudhat e caktuara historike”- tha ai.

Sipas Minxhozit, më shumë sesa e rrezikshme, narrativa e socialistëve tregon “pajjekuri dhe mosdalje nga cikli i tranzicionit dhe i demokracisë hibride”.

Minxhozi mendon se ky është një fenomen që dëshmon “nevojën urgjente për rotacionin dhe freskimin e elitës politike në vend”.

INVESTIGIM

E anashkalar, e pandëshkuar: Dhuna ekonomike në Ballkan

Dhuna ekonomike ndaj grave në Ballkan është e përhapur, por shpesh kalon pa u vënë re dhe pothuajse gjithmonë e pandëshkuar. Pasojat janë të thella.

VANJA NESKOVIC, DRAGANA PRICA KOVACEVIC | BIRN | NOVI SAD

Adina shpjegon se paratë që i duhen i merr nga i shoqi. “Dhe gjithmonë më duhet të shpjegoj pse më duhet diçka kur e blej... Ndonjëherë, me kuptimin e plotë të fjalës, i lutem të më japë paratë”, tha ajo.

Adina, e cila kërkoi të mos identifikohet me emrin e saj të vërtetë, ishte në shkollë në Bosnje dhe Hercegovinë kur mbeti shtatzënë në vitin 2014. Ajo e la shkollën dhe u martua. Tani, ajo thotë se nuk është as e sigurt se çfarë pune do mund të bënte. Atë pak punë që u përpoq të bënte nga shtëpia, në internet, e kundërshtoi i shoqi, duke e akuzuar se kalonte shumë kohë në internet dhe komunikonte me “të huaj”.

Ndërkohë, bashkëshorti i Adinës ka në dorë frerët dhe madje i mban shumë fort.

“Dhe shpesh, kur zihemi, ai nuk më jep asgjë për një javë dhe unë s’kam si t’i blej ushqimet dhe produktet higjienike bazë. Ndonjëherë më duhet të marr hua nga fqinja ime për të blerë peceta higjienike.”

Po familja e saj? “Ata e dinë. Sigurisht që e dinë. Ata thonë ‘Hesht dhe duroje, është burri jot.’ Ata thonë se isha unë që e zgjodha; të paktën ai nuk më rreh... Nëna ime ka vuar të njëjtën gjë.”

Mund të tingëllojë ekstreme, por rrëfimi i Adinës nuk është aspak i pazakontë në Ballkan, ku dhuna ekonomike shumë shpesh kalon pa u vënë re në shoqëritë kryesisht patriarkale, ku gratë shpenzojnë dy herë më shumë kohë duke bërë punë të papaguar sesa burrat dhe përbëjnë një pjesë disproporcionale të madhe të popullsisë së papunë.

Në një anketim me 680 gra në Serbi dhe Bosnjë dhe Hercegovinë, 101 thanë se debatonin me partnerët e tyre për para. Sipas përgjigjeve të tyre, shkaktarët kryesorë janë mungesa e parave, akuzat për shpenzime të tepërta të ngritura nga partneri mashkull dhe mungesa e vlerësimit për punët e shtëpisë që bën partnerja femër.

Më shumë se 10 për qind e grave raportuan se shpenzonin më pak se 20 euro në muaj për nevojat e tyre personale. Gjysma e këtij numri janë të punësuar. Më shumë se 30 për qind thanë se shpenzojnë më pak se 50 euro në muaj për veten e tyre.

Megjithatë, rreth 56 për qind thanë se nuk ishin në dijeni se dhuna ekonomike dënohet me ligj në të dy vendet, megjithëse rastet e regjistruara janë pothuajse inekzistente.

“Problemi është se shumë shpesh nuk ka ndalime dhe kërcënime të qarta. Të paktën në fillim të një marrëdhënieje, ajo mund të mbështillet me një ide dashurie dhe kujdesi, e cila më vonë mund të tregojë fytyrën e saj të vërtetë kur një grua nuk mund të bëjë më asgjë pa lejen e partnerit të saj”, tha sociologja Jelena Riznic, anëtare e rrjetit “Solidariteti Femër” në Serbi.

“Fillon me gjëra të zakonshme si ato që ajo do të blejë për në shtëpi, për veten e kështu me radhë, dhe përfundon në situata ku ajo nuk mund të largohet nga marrëdhënia sepse teknikisht nuk ka asgjë dhe nuk mund të jetojë e pavarur sepse ajo është e varur financiarisht prej tij.”

Viktimat bëhen të besojnë se janë “të paafta për punë”

Dhuna ekonomike manifestohet në tre mënyra, thotë Medina Mujic nga fondacioni feminist-aktivist “CURE” në Bosnje.

Së pari, një grua është e varur financiarisht nga burri i saj, “që do të thotë se ajo nuk ka të ardhura të veta dhe varet nga partneri për çdo nevojë apo dëshirë materiale”.

Së dyti, një grua mund të punësohet dhe të kontribuojë në buxhetin e familjes, por me një normë të caktuar nga partneri mashkull, në mënyrë që “gruaja të mos ketë plotësisht kontrollin e parave të saj”.

Dhe së treti, kur partneri mashkull “saboton” punën e gruas, “duke ardhur gjatë gjithë kohës në vendin e saj të punës, duke e shqetësuar gruan me telefonata, por shpesh, në kë-

to situata, duke shqetësuar bashkëpunëtorët dhe kolegët me kërcënime, duke shkaktuar telashe.”

Një sjellje e tillë “është shumë e pranishme” në rajon, tha Jasmina Buljic, psikologe në Fondacionin e Demokracisë Lokale, e cila drejton një strehë në Sarajevë.

Kjo “e çon atë person në një pozicion të varur”, tha Buljic për BIRN, “në të cilin ajo beson se është e paaftë për punë, duke besuar atë që dhunuesi i saj e bën atë të besojë.”

Sipas të dhënave të fundit zyrtare, gratë përbëjnë më shumë se 55 për qind të të papunëve në Serbi; në Bosnje, ato përbëjnë rreth 58 për qind të të papunëve që kërkojnë punë.

Gratë shpenzojnë dy herë më shumë kohë duke bërë punë të papaguar sesa burrat, punë që arrin në afërsisht 15 për qind të prodhimit ekonomik kombëtar të Serbisë, ose 6.37 miliardë euro. Për shumë nga këto gra, punët e shtëpisë janë turni i dytë.

“Ai e bën këtë që të jetë superior”

Marija, e cila përsëri kërkoi të mos identifikohet me emrin e saj të vërtetë, është një mësuese anglishteje online. Partneri i saj është avokat. Ajo nuk e di se sa fiton ai, ndërsa ai ushtron pothuajse kontroll total mbi të ardhurat e saj.

“Kjo filloi spontanisht”, tha ajo. “Sinqerisht, herën e parë më bezdisi kur më mori gjysmën e rrogës dhe kur thashë se nuk do të kem mjaftueshëm derisa të marr rrogën muajin tjetër, ai më tha ‘përpiku, do t’ia dalësh.’ Atëherë kjo më shqetësoi vërtet. Dhe më shqetësoi që nuk jemi të barabartë.”

“Sapo mora çekun tim të parë, ai tha se

kishim disa borxhe për të larë.”

Marija, e cila ishte një nga të anketuarit në sondazhin e BIRN, e përshkroi sjelljen e partnerit të saj si një formë dhune psikologjike.

“Kam ndjesinë se ai po e bën për të qenë superior... Se po bën shpenzime vetëm që të mos kem unë para. Mendoj se ai nuk është i lumtur për mua sepse ia dola dhe sepse fitoj më shumë para se ai... Mendoj se ai ka frikë dhe se kjo është një formë manipulimi.”

Nada Padejski, drejtoreshë e një strehe për gratë në Sremska Kamenica, Serbinë veriore, tha se dhuna me bazë gjinore, duke përfshirë dhunën ekonomike, shpesh i ka rrënjët në dëshirën e dhunuesit për të “izoluar viktimën dhe për të pasur dominim, pushtet të plotë dhe kontroll mbi të, sjelljen dhe jetën e saj”.

Megjithatë, shpesh dhuna ekonomike nuk njihet. “Bazuar në përvojën 15 vjeçare, nëse do të pyesim viktimat dhe autorët, besoj se viktimat nuk do ta kuptonin se ajo që po ndodh me to është dhunë ekonomike dhe definitivisht nuk do ta quajnë kështu, por ato e kuptojnë se të drejtat janë të rrezikuara”, tha Padejski. “Një grua e di gjithmonë kur dikush është i dhunshëm ndaj saj... Autori patjetër do ta mohonte që ai është i dhunshëm. Ai do të minimizonte se çfarë është dhuna ekonomike.”

Normat e trashëguara shoqërore dhe ndikimi psikologjik

Normat patriarkale në Ballkan janë të rrënjësura thellë dhe shpesh propagandohen nga deklaratat e bëra dhe politikat e ndjekura nga liderët politikë. “Kur gratë u bënë të pavarura financiarisht dhe filluan të fitonin paratë e tyre dhe të ishin aktive në jetën publike, pati një çekuilibrë, ku e gjithë shoqëria humbi një model sjelljeje”, tha Mujic.

“Deri atëherë, ata e dinin. Këto ishin normat e sjelljes që trashëgojmë nga një brez në tjetrin, nga prindërit, stërgjyshërit, gjyshet...”

“Ne jetojmë sipas normave patriarkale. Jetojmë në një shoqëri që është në një shoqëri të pabarabartë, në një shoqëri burrash.”

Kjo bën që shumë gra të mbeten në marrëdhënie abuzive jo vetëm për arsye financia-

Rezultatet e një sondazhi online të kryer nga BIRN. Infografika: BIRN/Igor Vujcic.

Ilustrimi: BIRN/Igor Vujcic.

nga një strehë. Pastaj janë çështjet e të drejtave pronësore dhe kompensimi.

“Një grua e cila e ka kaluar tërë jetën e saj duke punuar, duke ndërtuar një shtëpi apo apartament dhe jetën familjare, pas përvojës së dhunës, duhet të mbështetet në fillimin e procedurës pronësore dhe marrjen e pronës që i takon ligjërisht”, tha Padejski.

“Viktimat e dhunës në familje rrallë e bëjnë këtë. Ato zakonisht ia mbathin dhe nisin vetëm procedurat që duhet të bëjnë.”

Qeveritë dërgojnë mesazhe “të rrezikshme”

Ekspertët ankohen për vëmendjen, ose mungesën e saj, që i kushtojnë politikanët çështjes së dhunës ekonomike në një rajon ku qeveritë janë shumë më të preokupuara për të ndryshuar një rënie të numrit të lindjeve.

Ndërsa i drejtohej parlamentit në qershor 2021, presidenti serb Aleksandër Vuçiq tha: “Nuk e di sa duhet të paguajmë që dikush të lindë një fëmijë. Nëse është e nevojshme, ne do ta bëjmë këtë.”

Vuçiq madje ka premtuar stimuj për studentet që mbeten shtatzënë për ta mbajtur fëmijën duke hequr afatet e zakonshme të provimeve që studentët duhet të përbushin për t’u diplomuar.

Riznic tha se mesazhe të tilla janë “të rrezikshme”.

“Ata po krijojnë terren pjellor që gratë të varen përsëri nga burrat”, tha ajo. “Kur janë të varura financiarisht, kjo hap hapësirë për shumë keqpërdorime në marrëdhënie dhe në nivel shtetëror, në kuptimin e të qenit aktiv në tregun e punës.”

“Ku mund të punojnë gratë nëse ndërpresin arsimimin e tyre për shkak të fëmijëve? Ky është mesazhi zyrtar, një model ideal i sjelljes. Ai prezantohet si diçka e mrekullueshme për gratë, por në thelb është e rrezikshme.”

“Gratë nuk janë inkubatorë të lëvizshëm që lindin fëmijë çdo nëntë muaj. Kjo është diçka që duhet të ndalet këtu dhe tani, sepse është një mjet për të riprodhuar një sistem të tërë shfrytëzues në të cilin fëmijët bëhen gjenerata të reja të punës së lirë, gratë po përjashtohen nga tregu i punës dhe i gjithë sistemi i keq-favorizuar po riprodhohet.”

Ky sistem tashmë ka dështuar tha Ivana (jo emri i saj i vërtetë), një tjetër e intervistuar në sondazhin e BIRN. Pas 17 vitesh në një marrëdhënie abuzive, Ivana la burrin e saj pasi ai e goditi 11 herë me thikë në vitin 2016. Ajo kishte vuajtur, ndër të tjera, edhe varësinë financiare, tha ajo për BIRN. “Kjo është arsyeja pse e durova për vite me radhë sepse nuk kisha ku të shkoja... nuk kisha asnjë mbështetje, prandaj e durova, derisa...”

Si rezultat i sulmit, dora e djathtë e Ivanës është lënduar rëndë dhe ajo ka mundësi të kufizuara për punë. Ajo tani jeton në një apartament me qira me vajzën e saj të rritur, por pretendoi se në lagje kishte tre “apartamente sociale” në pronësi të shtetit që rrinin bosh.

“Nuk e di si po jetoj tani”, tha Ivana për BIRN. “Kohët e fundit kam marrë 8000 dinarë (69 euro) ndihmë sociale. Me këtë ne duhet të paguajmë apartamentin, veshjet, ushqimin, taksat dhe gjithçka tjetër.”

Ajo nuk mori asgjë nga ish-partneri i saj pasi nuk kishte paraqitur kërkesë për ndarjen e pasurisë brenda një viti pas divorcit, duke thënë se askush nuk i kishte thënë për afatin.

Ivana tha se kishte pak besim të shërbimet sociale, jo pasi ish-partnerit të saj iu dha kujdestaria e djalit të tyre për kohëzgjatjen e procedurave të kujdestarisë për shkak të financave të saj. Procedurat filluan në vitin 2020.

“Nëse nuk ke si t’i mbash fëmijët, ata mund të t’i marrin.”

ndodh krahas dhunës fizike dhe psikologjike.”

Problemi qëndron në gjetjen e provave, tha Radovanovic për BIRN.

“Sistemi ynë i drejtësisë mund të mos ketë përvojë me këto lloj rastesh, kështu që nuk mund të them nëse kishim disa lloje provash që tregojnë se si të njohim formën ekonomike të dhunës”, tha ajo.

Në qytetin boshnjak të Tuzlës, Nedeljko Jurkic i qendrës lokale të shërbimeve sociale tha se, ndërsa dhuna ekonomike është e përhapur, kallëzimet formale janë “sporadike”.

“Në vit, ka ndoshta rreth dhjetë kallëzime, ndoshta edhe më pak”, tha ai për BIRN.

Arben Murtezic, drejtor i Qendrës për Edukimin e Gjyqtarëve dhe Prokurorëve në Bosnje, një organ publik që punon në trajnimin e gjyqtarëve dhe prokurorëve, tha se ligji duhet të shkonte më tej në përcaktimin e dhunës ekonomike.

“Me sa di unë, ne nuk kemi asnjë vendim në lidhje me abuzimin ekonomik”, tha Murtezic për BIRN. “Kjo lloj dhune shfaqet, bazuar në njohuritë e mia, së bashku me forma të tjera të dhunës... Edhe në ato vendime, kam parë, nuk përmendet konkretisht abuzimi ekonomik.”

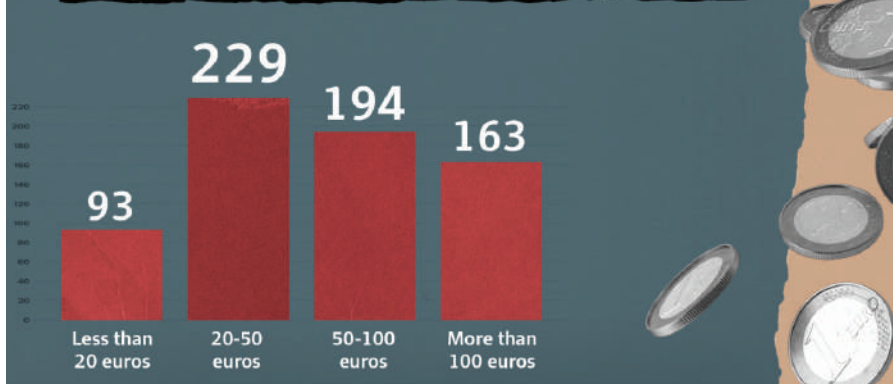
“Është shumë e vështirë të izolosh abuzimin ekonomik. Nuk jam i sigurt se si do të dukej saktësisht një rast hipotetik i dhunës ekonomike, ku nuk ka lloje të tjera... Mendoj se është e rëndësishme të dimë më shumë për të. Pikërisht sepse nuk dimë, duhet të mësojmë.”

Riznic tha se ishte jetike që fenomeni të njihet më mirë në mënyrë që autoritetet më pas të mund të ndihmojnë një viktimë “t’ia dalë mbanë vetë”.

“Sigurisht që duhet të raportoni dhunën, por çfarë vjen më pas? Kjo është pyetja me të cilën gratë përballen kur largohen përfundimisht sepse nuk kanë ku të shkojnë”, tha ajo. “Shumë shpesh, ato nu mund të jetojnë normalisht dhe me dinjitet me pagën që kanë.”

Padejski sugjeroi përdorimin e një apartamenti me qira, të subvencionuar, që një viktimë do të mund ta përdorte pasi të largohet

How much do you spend on your needs on a monthly level?

Rezultatet e një sondazhi online të kryer nga BIRN. Infografika: BIRN/Igor Vujcic.

re, por sepse e shohin atë si rolin e tyre në shoqëri. “Ato e pranojnë rolin e tyre në shoqëri dhe marrëdhënie, duke pasur parasysh se rolet e tyre si gra dhe nëna kërkojnë një sakrificë të tillë”, tha Mujic për BIRN.

“Aspekti kulturor në të cilin jetojmë ka një ndikim të madh në qëndrimin e tyre në një marrëdhënie abuzive, sepse është nën kujdesin patriarkal ku ne mësojmë të vuajmë dhe të tolerojmë dhunën, të mos flasim për të.”

Pasojat mund të jenë dramatike, tha Buljic.

“Gratë humbasin besimin e tyre, ndihen të paafta për të punuar. Ato nuk i vlerësojnë gjërat që bëjnë në shtëpinë e tyre – rritja e fëmijëve, kujdesi për shtëpinë – të cilat janë të mëdha. Ato nuk e vlerësojnë këtë sepse dikush u thotë vazhdimisht se ato janë të paafta.”

Riznic u pajtua me këtë, duke thënë se dhuna ekonomike mund të dëmtojë shëndetin mendor të një gruaje.

“Ideja për të kërkuar leje për të blerë peçeta higjienike ose medikamente që u nevojiten – të gjitha këto janë forma të dhunës ekonomike”, tha Riznic. “Dhunë ekonomike është edhe kur një grua nuk ka mundësi ta kontrollojë financat e saj ose financat e përbashkëta ose kur nuk mund të marrë pjesë në ndarjen e financave. Kjo është poshtëruese dhe ndikon në shëndetin mendor të një personi.”

Padejski tha për BIRN: “Në planin afatgjatë, ajo fillon të besojë se nuk mund të fitojë para, se askush nuk do ta punësojë, se është e paafte për të punuar dhe se varet tërësisht nga partneri i dhunshëm. Ky është qëllimi i dhunuesit, të ketë pushtet të plotë mbi viktimën dhe të menaxhojë jetën e saj. Kjo çon në një ndjenjë pafuqie, mungesë perspektive dhe në zhvillimin e simptomave të caktuara të depresionit, ankthit dhe vetëbesimit të ulët.”

Dhuna ekonomike e përhapur, kallëzimet “sporadike”

Dhuna ekonomike njihet me ligj si në Bosnjë ashtu edhe në Serbi.

Megjithatë, në Novi Sad, qyteti i dytë i Serbisë, një zëdhënëse e Gjykatës Themelore tha se gjykata kishte regjistruar vetëm dy raste të drejtpërdrejta në lidhje me dhunën ekonomike që nga miratimi i Ligjit kundër dhunës në familje në Serbi në vitin 2016. Prokurorët e hoqën ratin e parë, ndërsa i dyti është në vazhdim. BIRN kontaktoi edhe Ministrinë e Drejtësisë, por nuk mori përgjigje.

“Kjo lloj dhune shumë rrallë shfaqet si një rast i pavarur i dhunës në familje, por është i pranishëm së bashku me forma të tjera të abuzimit”, tha zëdhënësjë e gjykatës së Novi Sadit, Svjetlana Radovanovic. “Më shpesh, ajo

REPORTAZH

‘Nëse ata nuk mbjellin, ne nuk bluajmë’: Sfidat e prodhimit të drithërave në Shqipëri

Biznesi i një fabrike mielli në Has – i njohur dikur si hambari i verilindjes së Shqipërisë - vihet në rrezik nga emigracioni i lartë, mungesa e subvencioneve dhe rritja e kostove të punës në bujqësi.

Gjatë punës në fabrikën e miellit në Krumë. Foto: Bashkim Shala.

BASHKIMSHALA | BIRN | HAS

Dy dekada më parë, katër vëllezërit Xhafa nga Hasi vendosën që t’i investonin paratë e fituara nga emigracioni në Britani në ngritjen e një fabrike mielli – një ndërtesë e vetmuar 4-katëshe në të djathtë të rrugës që lidh qytezën e Krumës me Gjakovën.

Asokohe, krahina e njohur dikur si hambari i verilindjes së Shqipërisë mbillte rreth 200 hektarë grurë në vit; gati 10 për qind e sipërfaqes së mbjellë para viteve ‘90, por sërish e mjaftueshme për planifikimin e biznesit.

Për vite me radhë, vëllezërit Xhafa ia dolën ta mbanin biznesin e tyre në këmbë. Ata blinin drithin e tepërt nga bujqit e zonës si dhe shisnin miell dhe shërbimin e blajës për fermerët e zonës së verilindjes.

Por parcelat e mbjella me grurë në Has janë duke u tkurrur vit pas viti dhe vëllezërit Xhafa po përgatiten për ditë më të vështira.

“Në Krumë kur unë kam hapur fabrikën, mbillleshin 200 hektarë me grurë. Vjet kanë qenë të mbjellë rreth 100 ha, ndërsa sivjet janë 70-80 ha,” thotë Petrit Xhafa, i cili e drejton fabrikën së bashku me të vëllanë, Abdylin.

Sipas Xhafës, prodhimi i drithit në zonë është ulur ndjeshëm për shkak të emigracionit të lartë, mungesës së ndihmës nga qeveria dhe shtrenjtimit të lëndës së parë në bujqësi.

“Subvencioni është zero. Kostoja e një hektari grurë shkon 90 mijë lekë deri në bluarje,” ankohet Xhafa.

“Emigracioni ka bërë punën e vet. Rreth 15 mijë hasjanë janë në Londër,” shtoi ai.

Tregu i drithit u kthye në qendër të vëmendjes pas fillimit të pushtimit rus në Ukrainë në shkurt të këtij viti. Të dy vendet në konflikt të armatosur janë ndër eksportuesit më të mëdhenj të drithërave në botë. Përjashtim nuk bën as Shqipëria, e ci-

la po përgatitet për mungesën e grurit në treg. Prodhimi vendas dhe fabrikat e përpunimit të grurit si ajo e vëllezërve Xhafa mund të ishin një shpëtim, por ky sektor i bujqësisë gjendet prej vitesh në krizë.

Pa mbështetje

Rrethi i Hasit mbart një traditë të hershme në mbjelljen e grurit, ndërsa afërsia me Gjakovën në Kosovë krijoi një përvojë të re në përpunimin e drithërave.

Pas viteve ‘90, familja Xhafa u nda përgjysmë; ndërsa dy prej vëllezërve emigruan në Britaninë e Madhe, dy të tjerët qëndruan në shtëpi dhe punuan në fabrikat e miellit në zonën e Gjakovës. Në vitin 2004, ata vendosën të ngrinin biznesin e tyre. Të trembur prej interesave të larta të bankave, ata përdorën për investimin të ardhurat e dy vëllezërve në emigracion.

Investimi nuk qe i pamenduar.

“Hasi është një njësi bujqësore për efekt të sipërfaqes së tokës, që është e madhe. Hasjanët e Shqipërisë para se ne të ngrinin fabrikën kanë bluar në Gjakovë,” i tha BIRN bashkëpronari i fabrikës, Abdyl Xhafa me profesion ekonomist.

“Ky investim është arritur edhe në sajë

të eksperiencës që morëm nëpër fabrikat në zonën e Gjakovës. Por sigurisht që iniciativa ka qenë e jona, por kemi pasë edhe ide nga disa njerëz të tjerë që ne kemi lidhje familjare,” shtoi Xhafa.

Prej vitit 2004, fabrika grumbullon tepërit e grurit të banorëve të Hasit, ndërkohë që kryen shërbime në bluarjen e grurit për mijëra banorë të verilindjes së Shqipërisë, duke filluar nga zona e Kalasë së Dodës në kufi me Dibrën e deri në Dragobitë e Valbonë të Tropojës.

Por vëllezërit numërojnë sot vështirësi të shumta. “Sot për sot po punojmë pa laps. Tregu është jashtë kontrollit. Ureja është rritur tre herë, ka shkuar 12 mijë lekë kuintali, nga 4800 lekë që ka qenë më parë,” thotë Petrit Xhafa.

Probleme të ngjashme has edhe fermeri Muhamet Peka nga Kruma, i cili e shet drithin në fabrikën e vëllezërve Xhafa.

Këtë vit, Peka ka mbjellë 7 hektarë grurë në tokat e veta dhe ato të marra me qira.

Fermeri ka kryer shkollën e mesme bujqësore dhe mekanike dhe ka punuar si autokombajnë para viteve ‘90. Pas rënies së regjimit, Peka e privatizoi autokombajnën, ndërsa djemtë në emigracion e ndihmuan

Fermeri Muhamet Peka duke parë parcelat e mbjella me grurë. Foto: Bashkim Shala.

që të blinte një traktor me të gjitha agregatet. “Po të mos kisha mjetet e mia, nuk do kisha leverdi të mbijlla grurë,” thotë Peka, ndërsa numëron çmimet e larta në punimin e tokës si dhe blerjen e farave dhe të plehrave. Fermeri ankohet për mungesën e mbështetjes nga qeveria dhe nuk e fsheh zilinë për bujqit nga Kosova fqinje, për të cilët thotë se subvencionohen nga qeveria e tyre.

Peka thekson se rendimenti i grurit në Krumë është i lartë dhe pak mbështetje do ta bënte kultivimin një punë me leverdi.

Tokë pa zot

Të gjendur përballë tokave të lëna djerë dhe rënies së vazhdueshme të prodhimit, vëllezërit Xhafa vendosën që të mbillnin vetë grurë. Ata morën me qira rreth 30 hektarë tokë këtë vit, por u përballën me një sërë peripecish dhe u detyruan që të bëjnë marrëveshje të dyfishta për tokën.

“Kam bërë marrëveshje edhe me privatë, por edhe me bashkinë Krumë për të njëjtën sipërfaqe toke,” thotë Petrit Xhafa.

Fabrika e tyre ka një kapacitet përpunimi rreth 1500 ton grurë në vit dhe në sezonin e grumbullimit, në këtë fabrikë mund të punësohen rreth 15-20 punëtorë në turn në një cikël pune me tre turne. Xhafa shtoi se është gati të mbjellë deri në 100 hektarë grurë nëse do të kishte ndihmë e do të subvencionohej, por mungesa e dokumentacionit e bën këtë të pamundur.

“Toka ekziston, por nuk ka zot. Nuk ke me kë të negociosh. 3-4 vite më parë punoja me cikël të mbyllur. Pas kësaj kohe i jam drejtuar edhe unë importit,” shtoi ai.

Problemet me pronësinë i pranon edhe Dashnor Seferi, drejtor i Administrimit dhe Mbrojtjes së Tokës në Qarkun e Kukësit. Seferi thotë se një pjesë e tokave të ish-ndërmarrjes bujqësore janë ende në proces privatizimi edhe pas 30 vjetësh nga rrëzimi i regjimit komunist.

“Përsa u përket tokave të ish-ndërmarr-

Rritja e çmimit të naftës po falimenton peshkatarët

Gati 40 për qind e peshkarexhave dhe motobarkave të peshkimit në vend nuk i ka ngritur spirancat që prej fillimit të marsit, ndërsa peshkatarët ankohen se rritja e çmimit të naftës po i çon drejt falimentimit.

ELVIS HILA | BIRN | LEZHË

Për 23 vjet me radhë, Adriatik Qaja dilte në det me anijen e tij të peshkimit dhe punësoi më vonë peshkatarë të tjerë. Por rritja e fundit e çmimit të naftës dhe mungesa e ndihmës e vulosi fatin e biznesit të tij.

“Duke qenë se çmimi i naftës u rrit e po ashtu dhe taksat ishin shumë të larta, unë falimentova. U detyrova të mbyll licensën e të shes peshkarexhën me të gjithë paisjet që kisha për peshkim,” tha Qaja për BIRN.

Pasi mbylli biznesin e tij, babai i pesë fëmijëve shkoi të punonte për anijen e peshkimit të një kolegu, por edhe aty e ndoqën të njëjtat vështirësi.

“Edhe pronari që unë po punoj aktualisht me të është drejt falimentimit. Sa të mbarojmë këtë furnizim naftë që kemi, do ta mbyllë dhe ai biznesin dhe do ta nxjerrë në shitje,” shtoi Qaja.

Peshkatarët ankohen se një pjesë e mirë e flotës nuk po del më në det për shkak të rritjes së çmimeve të naftës dhe shumë prej peshkatarëve po shkojnë drejt falimentimit.

Shqetësimi i tyre konfirmohet edhe nga të dhënat zyrtare nga Qendra Ndërinstitucionale Operacionale Detare, QNOD, e cila i tha BIRN në një përgjigje zyrtare se krahasuar me të njëjtën periudhë të 1 viti më parë, numri i anijeve të peshkimit që kanë dalë në det në të gjithë portet e vendit kishte rënë me 40 për qind, ndërsa në Shëngjin ishte përgjysmuar.

Sipas QNOD, një vit më parë nga porti i Shëngjinit kishin dalë për peshkim 141 peshkarexha, ndërsa në të njëjtën periudhë këtë vit vetëm 72 të tilla ishin vënë në lëvizje.

Në të gjithë vendin, numri i anijeve të peshkimit që dolën në det ra nga 2535 në 1539 brenda vitit.

Të dhënat përputhen me ndryshimet në çmimin e naftës, pavarësisht lehtësimit për këtë kategori nga akciza dhe taksa e qarkullimit. Pranverën e vitit 2021, peshkatarët e blinin një litër naftë me 70 lekë, ndërsa tani paguajnë më shumë se dyfishin me 150 lekë për litër.

Nga rritja në rënie të menjëhershme

Të dhënat e INSTAT të publikuara më herët tregojnë se sektori i peshkimit në Shqipëri kishte shënuar një rritje të qëndrueshme prej vitit 2016. Sasia e peshkut të kapur në Shqipëri u rrit nga 12.500 ton në vitin 2016 në 16,800 ton në vitin 2020.

Por me rritje e menjëhershme të çmimeve të naftës, peshkatarët i thanë BIRN se flota tashmë po qëndron e ankuroar.

“Këtu është një situatë shumë e vështirë. Që prej rritjes së çmimit të naf-

tës, puna është stopuar dhe rreth 90% e peshkarexhave nuk dalin në det,” thotë Tonin Zefi, përfaqësues i subjekteve të peshkimit në Shëngjin.

Ndërkohë, punonjësi i njërit prej bizneseve të peshkimit në Shëngjin, që kërkoi të mos identifikohet, thotë se subjekti për të cilin ai punon ka vendosur të ndalojë punën deri në stabilizimin e çmimit të karburantit, e për rrjedhojë ai nuk po paguhet.

“Prej 3 javësh kompania ku unë punoj e ka ndaluar punën. Shkak është bërë çmimi i lartë i karburantit. Pronari na ka thënë se e ka të pamundur ta përballojë dhe do të qëndrojmë pushim deri në stabilizimin e çmimit të karburantit,” tha ai.

Burri tha se kjo i kishte mohuar atij dhe familjes së tij të ardhurat e nevojshme për jetesë. “Me këtë punë mbaj familjen,” tha ai, ndërsa shtoi se shpresonte që kriza të mbyllej shpejt.

Iris Hasani, një peshkatar që punon me një barkë të vogël tha se situata ishte e ngjashme edhe për ta.

“Benzina është shumë shtrejtë. Ku mundemi me ja dal me benzinë? Çdo gjë është katastrofë. Çdo ditë e don nga 20 mijë lekë benzinë me dal në det, fitimi zero. Ka se vjen edhe bosh, pa peshk pa asisen,” tha ai.

Kriza prek edhe konsumatorin

Mosdalja e flotës së peshkimit në det është ndërjet edhe në bizneset e tjera të lidhura me peshkimin. Kuzhinieri Gjovalin Zeka, i cili ka një restorant në Ishull-Lezhë pranë lagunës së Vainit tha se tani ishte bërë mjaft e vështirë për të siguruar produktet e detit.

“Ne si biznes kemi hasur shumë vështirësi tek sigurimi i produktit. Në radhë të parë, peshkatarët nuk marrin

guximin fare të dalin në det. Një ndër arsytet është sepse ata nuk e kanë të sigurtë se çfare nxjerrin prej detit, por ama kanë të sigurtë shpenzimin që bëjnë,” thotë Zeka duke u solidarizuar me peshkatarët.

Shefi i kuzhinës thotë se situata është në përkeqësim. “Situata realisht është duke u vështirësuar çdo ditë e më shumë, rritja e çmimeve ka bërë këtë faktor,” shtoi ai.

Zeka thotë se për ata që kanë një restorant të bazuar te peshku i egër kjo ndikon drejtpërdrejt. “Vijnë shumë klienta edhe largohen, sepse unë nuk i siguroj peshk deti,” u ankua ai.

Kuzhinieri thotë se edhe rritja e çmimeve të produkteve të detit rrezikon të largojë klientët. “Imagjinoni që peshku ka çmim pak më të lartë, nuk po mundemi t’i prekim më me dorë fare”, thotë ai.

Të njëjtin shqetësim ka edhe Tonin Zefi, i cili thotë se nëse rritet çmimi peshku rrezikon të mos shitet. “Nuk mund ta rrisim më as çmimin e peshkut, sepse as qytetarët nuk kanë mundësi financiare ta blejnë,” tha ai. Për peshkatarët kjo do ishte një humbje më shumë, pasi rrezikon që produkti për të cilin janë lodhur të shkonte kot.

Një peshkatar i tha BIRN se mungonin mundësitë për ruajtje të peshkut të zënë.

Zefi thotë se për shkak të situatës, mjaft peshkatarë janë tashmë pa rroga. “Në peshkim janë të punësuar një numër i konsiderueshëm personash të cilët duke qenë se puna është bllokuar normalisht që nuk paguhet”, thotë Zefi. Për peshkatarët e vetmja mundësi për të normalizuar punën është ndërhyrja në çmimin e karburanteve.

Sipërmarrësi Petrit Xhafa ka vendosur të mbjellë vetë grurë pas rënies së prodhimit në zonë. Foto: Bashkim Shala.

jeve bujqësore, një pjesë janë në proces privatizimi. Në nëntor të vitit 2020 ka përfunduar afati i aplikimit për privatizim të tokave të ish NB-ve,” sqaroi Seferi.

Sipas tij, procesi është i komplikuar dhe një pjesë e mirë e tokës është e paqartë se kujt i përket. “Ky proces ende nuk ka përfunduar që me qenë të informuar se cilat toka kanë mbetur shtetërore që pastaj ministria e Bujqësisë t’i japë me qira. Këto do të jenë toka që nuk kanë aplikuar fermerët për privatizim,” shtoi Seferi.

Qemal Memishaj, përgjegjës i Sektorit të Ekstensionit Bujqësor në Kukës, është më optimist dhe mendon se skema e subvencionit ka filluar të funksionojë.

“Petrit Xhafa ka aplikuar për të përfituar skemën e naftës, pasi ka marrë tokë 28 hektarë tokë me qira nga Bashkia Has dhe do të jetë nga të parët që do përfitojë nga skema e naftës,” tha Memishaj.

Por Xhafa thotë se problemet e mbartura të bujqve të zonës dhe kriza e fundit e drithërave i ka vënë në dyshim ambiciet e tyre për zgjerimin e biznesit.

“Ne jetojmë me shqetësimet e fermerëve, pasi biznesi ynë lidhet edhe me ata. Nëse ata nuk mbjellin, ne nuk do të blujmë,” përfundoi Xhafa.

Anijet e peshkimit nuk dalin më në det në Shëngjin. Foto: Elvis Hila.

Intervistë

Xheni Karaj, një nga aktivistet e para LGBT në Shqipëri dhe fituese e një çmimi së fundmi nga Civil Rights Defenders, tregon për BIRN për luftën e vështirë me të cilën përballlet ende komuniteti i saj në betejën për barazi.

Xheni Karaj: “Ne nuk duhet të jemi qytetarë të dorës së dytë”

FJORI SINORUKA | BIRN | TIRANË

Kur Xheni Karaj filloi të angazhohej në aktivizmin LGBT 13 vjet më parë, ajo e dinte shumë pak se çfarë ishte aktivizmi – dhe organizatat përkatëse ishin ende në një fazë shumë bazë.

Në moshën 21-vjeçare, ajo mendonte se ishte ndoshta e vetmja lezbike në Shqipëri. Vitet e saj të adoleshencës u shënuan nga një depresion që reflektonte frikën e mos përbushjes së parashikimeve që shoqëria dhe familja kishin për të. Shumë gjëra kanë ndryshuar që nga viti 2009, por shumë mbeten të njëjta, thotë ajo.

Javën e kaluar, organizata ndërkom-betare për të drejtat e njeriut me bazë në Stokholm Civil Rights Defenders i dha asaj çmimin prestigjioz të mbrojtës së të drejtave civile për punën e saj për të sjellë ndryshim në komunitetin në vendin e saj, së bashku me Frank Mugisha nga Uganda.

Të dy janë cilësuar “dy nga aktivistët më të guximshëm LGBTI+ dhe mbrojtës të të drejtave të njeriut në botë”, duke punuar në mjedise ku “homofobia është e përhapur”.

Karaj thotë se nuk e priste çmimin. E zuri në befasi.

“Çmimi ishte në fakt i papritur sepse Civil Rights Defenders më kishin nominuar për tre ose katër vjet dhe kur më nominuan përsëri, nuk e mendoja kurrë se do të kisha ndonjë shans, sepse është një konkurs global”, tha ajo për BIRN në një intervistë.

“Ka aktivistë të të drejtave të njeriut nga e gjithë bota dhe ne e dimë se ka vende ku realiteti është shumë më i vështirë se Shqipëria” shton ajo.

Ajo thotë se çmimi do të shërbejë si një motivim i madh për të, megjithëse, “kur bëjmë aktivizëm, nuk mendojmë kurrë për këtë pjesë të vlerësimit nga jashtë.

“Të paktën për mua personalisht aktivizmi nuk ka qenë punë, por ka qenë një domosdoshmëri.”

“Bëja diçka që ishte më e madhe se unë”

Parlamenti i Shqipërisë e dekriminalizoi homoseksualitetin në vitin 1995, por komuniteti LGBT nuk ishte pjesë e diskursit social apo politik të Shqipërisë deri vonë. Gjuha e urrejtjes, diskriminimi dhe homofobia mbeten të pranishme.

Karaj, një nga aktivistet e para që luftoi për të drejtat LGBT, u bë një personazh publik në vend. Gjithçka filloi kur ajo takoi një çift lezbikesh amerikane dhe krijoi një grup në Facebook, “Aleanca kundër Diskriminimit”, të cilit oi bashkuan rreth 500 njerëz brenda tre muajve nga krijimi i tij.

Pasuan takime me anëtarë të komunitetit në bare dhe kafene. Pas kësaj, ata përdorën një qendër për të drejtat e grave për të mbajtur takime. Ajo krijoi organizatën

Aktivistja Xheni Karaj në zyrën e saj. Foto: BIRN.

Aleanca LGBT në vitin 2021.

Kjo atëherë “ishte e paimagjinueshme”, kujton ajo.

“Gjithmonë kam pasur frikë se dikush në punë do ta merrte vesh sepse nuk kisha dalë hapur në punë, as me familjen. Vetëm me një grup të ngushtë njerëzish.” “Mbah mend që kur printoja postera, më tmerronte mendimi: ‘Nëse shefi im vjen në zyrë dhe më shikon duke printuar këto postera, do të pyesë se pse po i printoj në zyrë? Kishte rreth 100 afishe bardh e zi’”, kujton Karaj.

“Këto ishin kushtet. Dhe natën kur dilnim për t’i ngjitur nëpër pemë në rrugë, prisnim deri në mesnatë, që të errësohej dhe të mos kishte shumë njerëz në rrugë. Nuk kishim pajisje. Dhe ngjitesin e blinin vetë”, vazhdon ajo.

Të nesërmen, kur u zgjua, pa se shumë prej posterave ishin grisur, por kishte edhe disa të tjerë që kishin shpëtuar.

“Kjo kishte shumë kuptim. Dhe aty filloi vërtet të ndryshonte... Kjo më ndihmoi shumë, aktivizmi më shpëtoi dhe sa i përket sfidave që kisha pasur me depresionin.”

“Tani zgjohesha çdo ditë me një qëllim që kisha diçka më të madhe për të bërë në jetën time dhe se po bëja diçka që ishte më e madhe se unë dhe që kishte kuptim. Kjo ndjenjë qëllimi dhe kuptimi filloi të më mbushte më shumë se çdo gjë tjetër që kisha përjetuar në jetën time”, kujton ajo.

Lufta për të drejtat nuk ka mbaruar

Gjërat kanë ndryshuar në Shqipëri që nga viti 2009, por shumë çështje ende du-

het të trajtohen nga shoqëria dhe institucionet përpara se të drejtat e komunitetit LGBT të përshkruhen si të përbushura.

Organizata e drejtuar nga Karaj ofron aktivitete argëtuese dhe artistike si dhe shërbime të ndryshme, si mbështetje psikologjike, shoqërim i anëtarëve të komunitetit në polici për të denoncuar krimet e urrejtjes që u ndodhin, apo shoqërimin e tyre në institucionet shëndetësore.

Raporti vjetor i Komisionit Evropian për Shqipërinë në vitin 2021 vuri në dukje se diskriminimi ndaj personave LGBTIQ mbetet i përhapur në Shqipëri, duke ndikuar veçanërisht në qasjen në kujdesin shëndetësor, arsim, drejtësi, punësim dhe strehim.

“Rastet e agresionit fizik kundër anëtarëve të komunitetit vazhdojnë të ndodhin dhe gjuha e urrejtjes vazhdon, sidomos në rrjetet sociale”, thuhet në raport.

“Shqipëria nuk ka legjislacion që njeh bashkëjetesën civile dhe martesat e të njëjtit seks, që do të kërkonte ndryshime në Kodin e Familjes. Plani kombëtar i veprimit për personat LGBTIQ, i cili përfundoi në vitin 2020, nuk dha rezultate të dukshme, për shkak të mungesës së burimeve financiare dhe vullnetit politik”, shtoi ai.

Vitin e kaluar pati një debat i ri publik dhe furi mediatike mbi çështjen e martesave të homoseksualëve dhe prindërimin, pasi autoritetet refuzuan të regjistronin një çift lezbikesh si prindër të dy vajzave të vogla; vetëm njëra prej tyre mund të regjistrohej si nënë bëqare.

Aktivistët u akuzuan se donin të hiqnin

fjalët “nënë” dhe “baba” nga regjistri civil dhe t’i zëvendësonin ato me “prindi 1” dhe “prindi 2”.

Spekulimet e tabloideve vazhduan edhe pasi aktivistët shpjeguan se qëllimi i vetëm ishte regjistrimi i dy foshnjave si të lindura nga një marrëdhënie midis dy grave.

Në vitin 2016, deputetët e krahut të djathtë dhe klerikët shprehën shqetësimin për dy propozime që do të lehtësonin rrugën drejt legalizimit të martesave të seksit të njëjtë, kur kushtetuta po ndryshonte në përputhje me reformën në drejtësi.

“Kemi provuar edhe më parë të ndryshojmë Kodin e Familjes, por kemi parë se nuk ka vullnet politik për ta çuar përpara dhe duke qenë se shohim që nuk ka vullnet politik, mendojmë të përdorim rrugën e procesit gjyqësor strategjik”, thotë Karaj.

“Kjo është një rrugë ku një çift ose disa çiftet që i përkasin komunitetit ndjekin rrugën ligjore dhe kalojnë të gjitha fazat gjyqësore në Shqipëri – dhe më pas e çojnë çështjen në Strasburg, siç kanë bërë shumë vende të tjera më parë”, tha ajo për BIRN.

Karaj thotë se jeta e anëtarëve të komunitetit LGBT në Shqipëri duhet të përmirësohet dhe të bëhet më e sigurt.

Është “një e drejtë themelore”, thotë ajo, “sepse ne nuk jemi qytetarë të dorës së dytë. Ne japim kontributin tonë në shoqëri, paguajmë taksa.”

Ajo përfundon: “Është e padrejtë që në vitin 2022, në shtetin tonë, të shihemi si qytetarë që nuk meritojnë të drejta të barabarta me të tjerët.”

Sold for Scrap: Albanian Town Rues Demise of an Oil Giant

Once the pride of the Albanian oil industry, the Ballshi refinery is being dismantled and sold for scrap. A solar plant is promised in its place, but the people of Ballshi fear dark days ahead.

Demolition of the refinery, where the Shijaku company says it will build a solar park. Photo: Nensi Bogdani/BIRN

ANALYSIS

Powerful Albanian Businessmen Pick up Struggling TV Channels

Following Samir Mane's purchase of TV SCAN, Shefqet Kastrati announced this week he too had entered the murky Albanian media market.

INTERVIEW

Albania's Pioneering LGBT Activist: 'We Should Not Be Second-Class Citizens'

Xheni Karaj, one of the first LGBT activists in Albania and winner of a recent award by Civil Rights Defenders, tells BIRN about the uphill struggle her community still faces in the battle for equality.

INVESTIGATION

Sold for Scrap: Albanian Town Rues Demise of an Oil Giant

Once the pride of the Albanian oil industry, the Ballshi refinery is being dismantled and sold for scrap. A solar plant is promised in its place, but the people of Ballshi fear dark days ahead.

OLAXAMA | BIRN | BALLSHI

Shpetim Shijaku describes himself as an undertaker, of sorts. “I’m a different kind of businessmen to others,” he said. “I deal with the last bit of an object. I call it a funeral undertaking. I get something dead and I have to resurrect it.”

This time, the “dead” thing is an oil refinery in the town of Ballshi, seat of the southern Albanian region of Mallakstra.

Shijaku bought the refinery for scrap earlier this year with a loan of nine million euros from its owner, Credins Bank. Once it’s picked apart, a solar park will rise in its place by the end of 2023, he says.

“This is good for the Mallakstra area,” he told BIRN, “so that this gangrene does not affect future generations.”

Behind the narrative of renewables replacing fossil fuels, however, is a story of immense mismanagement, neglect and alleged corruption.

Founded in the 1970s under the Stalinist rule of Enver Hoxha, Ballshi Combine was the biggest of Albania’s three refineries, its crude production hitting 1.8 million tonnes 1978 and bankrolling efforts by the paranoid Communist regime to militarise the country against would-be invaders and cement its hold on power.

Ballshi, a typical, communist-era one-industry town that was built to serve the refinery, became blighted by pollution, but the region enjoyed an income that was the envy of much of the rest of Albania. Today, its residents fear for the future.

“It’s not just the refinery – the whole region has been stepped on,” said Adrian Hoxha, a 31-year veteran of the refinery who wonders where hundreds of his former co-workers will now find jobs. “This marks the funeral of Mallakstra.”

Permit pending

On a March day in Ballshi, the price of

diesel near the municipality office was 191 leks, or 1.6 euros. That’s higher than anyone in Ballshi can ever remember. Thanks to the refinery, the town’s 7,000 residents used to enjoy oil prices at least 50 leks less than their compatriots elsewhere in Albania.

“Since we produced it in large quantities, the oil price was low here,” said Sokol Dautaj, head of the Petroleum Workers Union.

For months now, however, the noise of crude processing has been replaced by the crunching and clanking of heavy machinery dismantling the refinery. Every now and then, trucks emerge laden with metal and pass the main square.

Shijaku’s company, which bears his name, told BIRN that it is currently only dismantling movable sections of the refinery while it waits for final permission from the National Agency for the Development of Territory, a government body, for both the demolition work and the solar development.

The Ministry of Infrastructure and Energy says it has no role in what it told BIRN is a private deal between Credins Bank and Shijaku Company.

Deputy Minister Ilir Bejtja said the refinery was an environmental “time-bomb” and that redevelopment of the area would create jobs.

The ruin of the ARMO

Ballshi Combine’s heyday was brief.

The Iran-Iraq war that began in 1981 caused an oil price crash, starving Albania of the cash it needed to keep up production.

Communism collapsed in the early 1990s and in 1999, with the oil sector largely bankrupt, the government at the time decided to separate oil extraction, refining and well-maintenance. Three separate entities, with the refiner, ARMO,

Demolition of the refinery, where the Shijaku company says it will build a solar park. Photo: Nensi Bogdani/BIRN

“The refinery is being demolished day and night. Equipment that once cost dearly are being sold as scrap metals,” says Sokol Dautaj, head of the Union of Oil Workers. Photo: Nensi Bogdani/ BIRN.

handed ownership of two refineries with a total capacity of 1.5 million tonnes per year.

Production picked up again after 2004 thanks to private investors. In 2008, the government then led by Prime Minister Sali Berisha took the decision, under somewhat murky circumstances, to sell 85 per cent of ARMO to local businessman Rezart Taci, who had ties with the Berisha family.

The next four years ruined ARMO, saddling it with a mountain of debt. Banks, suppliers and the tax office filed claims against the company, freezing its bank accounts.

In August 2013, an Azeri-owned offshore company called Heaney Assets Corporation bought Taci out for 50 million euros. Its efforts to restart the refineries, however, failed under the weight of the claims against the company.

Former workers say they have been kept at dark about the fate of the refinery.
Photo: Nensi Bogdani/BIRN.

Bejtja, the deputy minister, said that by 2014, ARMO had accumulated debts of some \$500 million, roughly the amount of its entire capital.

One of the many claimants, Credins Bank, managed to take control of the refinery as mortgage on some 20 million euros in unpaid loans. Twice the bank sold the operation to private firms and twice it took it back when the firms were unable to pay back the loans used to finance the

deals. Then in early 2022, Shijaku stepped in.

‘Serious investment’

Shijaku confirmed to BIRN that he paid nine million euros for the refinery, “financed through a loan obtained from the bank.”

Credins Bank told BIRN: “The bank supports customers through loans if they have a feasible plan for repayment, based

on business plans and their guarantees.”

Shijaku’s plans centre on a solar park with installed capacity of 1,000 MW by the end of 2023, again financed through loans.

“I promise you that I will make a serious investment totalling 60 million euros and that it will be ready within the next year,” he said.

“The main advantage here is that the electricity line and the substation are present at the site so there is no need for further investment in that direction.”

The Ministry of Infrastructure and Energy received Shijaku’s application to build a solar park but has not yet issued the permit.

Government says doing its best

Whether or not Shijaku’s solar park gets off the ground, the demolition of the refinery has come as a bitter blow to the people of Ballshi, whose lives were built around it.

Albania is littered with such stories – one-factory towns emptied of their inhabitants after the factories died.

For now, the refinery’s former employees receive a minimum wage from the state of 30,000 leks, or 250 euros, per month; most are now of an age when finding another, likely in another industry, is far from easy.

“I’ve gone to 20 different companies looking for a job,” said Hoxha, who, at 56 years of age, is four years short of early retirement and has three children at university. “As soon as they see my age, they close the door.”

A fellow former employee, who spoke on condition of anonymity, said he faced a similar situation.

“We’re disappointed,” he told BIRN. “About 300 of us have been tossed aside; a few managed to get early retirement. I need three more years to meet the conditions.”

The government says it has done its best to support the workers. There were 800 when the refinery closed, down from some 1,500 in 2008 and many more in the 70s.

“As social intervention, the aid has been more than optimal. This is a unique case when the state acknowledged the deep social wounds created by the closure of the refinery and has guaranteed a minimum wage for them for three years,” said Bejtja.

He said that the government had also managed to reinstall an electricity substation for the area and the water supply system previously owned by ARMO.

ARMO, he said, owed some \$40 million in unpaid electricity bills alone.

No political intervention

Dautaj, from the union, and other workers have been fighting in the courts for years for some 13 monthly wage packets they say they are owed since 2014. But all ARMO’s assets were seized by the banks.

Dautaj said the monthly aid paid by the state was laughable.

“We demanded financial protection only temporarily, believing the refinery would reopen,” he said.

“We see how the refinery is being demolished; equipment that once had colossal value is being sold by the weight for scrap.” If the courts rule in their favour, he said, “what would we be able to seize?”

The workers have appealed to lawmakers from both main parties – Prime Minister Edi Rama’s Socialists and the opposition Democrats – but to no avail.

“We demanded clarification from the parties,” he said. “Nobody answered, and the refinery is being destroyed.”

It’s not just the workers who will be out of pocket.

Besides being the biggest non-agricultural employer, taxes paid by the refinery made up a large chunk of the Mallakstra municipal budget.

“Some \$800,000 in revenues will no longer come due to the closure of the refinery. That was a large part of our budget,” said deputy mayor Zamir Malasi. He said ARMO also owed \$2.5 million in unpaid taxes over the last three years.

The municipality says it hopes that textile factories will open up to fill the shortfall in jobs, but there is little guarantee.

It didn’t have to be this way, said Malasi.

“Lack of investment and the determination of the owners to extract as much money as soon as possible caused [the refinery’s] degradation and collapse,” he said. “With proper management and investment, the refinery would have been kept working, salaries and taxes would have been paid.”

ANALYSIS

Lavish Praises for Rama Raises Concerns About “Cult of Personality”

Albania MP and Socialist chairman Edi Rama has been praised as “the hand of God”, as new Skanderbeg, or Zeus. Experts questioned by BIRN believes that a servile and fetishist political rhetoric is a cause for concern in a country that has a totalitarian past.

BLERINA GJOKA | BIRN | TIRANA

In early March this year, online media buzzed over a statement of Edona Bilali, the state minister for the Protection of Entrepreneurship, in which she claimed that Albania’s Prime Minister Edi Rama, is on the right pathway to become Zeus – the god of the sky in ancient Greek mythology.

“Mr. Rama isn’t really Zeus, but I would paraphrase that he isn’t yet Zeus, but he is on the right pathway, because apart from the part that he has in his staff and in the government, it is also the opposition with its day-to-day stances, which is contributing with a Zeus after,” Bilali said in a sentence that wasn’t logically clear.

As the statement went viral, the minister gave a clarification. According to her, the statement was from 2017 when she “was member of the civil society.”

The clarification didn’t however stop the online frenzy, with some ridiculing Rama as “Zeus of the Surrel”, Surrel being the village at the foot of Dajti Mountain near Tirana where Rama lives. However, this wasn’t the only mythification statement by socialist party politicians for him. He has publicly prized for being “godsend” and “new Skanderbeg”.

Such statements however had created over the years a communication narrative that seems to attempt to build the “cult of personality” – a phenomena derived in the culture of totalitarian regimes, according to some experts.

And although these epithets and comparisons that his political dependents had made for him are hyperbolic, the PM seems to enjoy them. Since some times now, he had grown a relatively untrimmed beard, a practice followed also by several other SP leaders, which, although relatively young, are shown in a profile of thinkers.

Albanians were surprised by such hyperboles back in 2017, when Elisa Spiropali a

state minister, compared her boss with Albania’s national hero, Skanderbeg, who was proclaimed back in the 15th century, *Athleta Christi*, Champion of Christ.

Spiropali’s statement was followed by similar praises by MP’s and other ministers.

The Minister of Interiors, Blendi Çuçi, praised Rama for superhuman abilities in an communication with farmers about land property issues in Albania south, Çuçi’s electoral area.

“The mess created in the country with property rights cannot be solved by whatever terrestrial, except Edi Rama...”, he said.

While another minister, Milva Ekonomi, showing her admiration for her leader, claimed that he is a good brand name for the country in the international markets.

“I very often think that if Albania has a “brand name” beyond the country borders, I do believe that the brand that Albania has is named Edi Rama,” Ekonomi told students to the privately owned European University of Tirana few years ago.

“In any international meeting that we have gone, by the talk that he makes, the thesis that he raises for discussion, it is very impressive, because is one of these people that has the planet at his head,” she added.

During the last electoral campaign for the parliamentary elections, Gramoz Ruçi, then Speaker of the Parliament, joined in the narrative by suggesting that Rama cannot be substituted easily.

“He has no competitor, he is the first and behind him there are many vacant places,” Ruçi said.

The semantic adoration for the leadership qualities of Rama is wider than the country parliament or the government.

“The hand of Edi Rama was felt like the hand of God,” Rakip Suli, major of Kamza municipality at Tirana outskirts said, following a major earthquake that hit Albania in November 2019.

Tërmet Peçi, another mayor that leads

Tepelena Municipality in south Albania, referred often to Rama as “the Commander” during public meetings, a title that was interpreted as a direct comparison with another Albanian, to whom the official propaganda referred as such: Enver Hoxha, the country Stalinist dictator, was “the Commander” to whom the folk singers sang.

Experts with whom BIRN spoke, are somehow puzzled by this way of doing politics, which mixes up the propaganda model of the dictatorial regimes of the country past with modern communication tools.

Both King Zog, who ruled Albania with absolute power between 1925 and 1939 and Enver Hoxha, who used the reign of terror from 1945 up to his death in 1985, cultivated over the years thinly veiled comparisons between themselves and Skanderbeg, a legendary hero from 15th century who is portrayed with superhuman powers and as well, with a historic mission to lead the nation.

Edlira Gjoni, a communication expert in Tirana, thinks that such praises and comparisons with adorable figures or symbols, create basis for the development of the cult of personality in politics.

“This massive endeavour of the women ministers to feed in the public the figure of an idol makes me sad. It is the image of the hero that is mixed up with that of the political leader, who, [like heroes] always win despite being attacked from all sides,” she said.

However, Ermal Hasimja, a Communication and Political Sciences expert, such glorification of the political leader by his supporters isn’t unheard off in the contemporary politics.

“The concentration of the attention to an individual in the contemporary politics is part of a normal process of simplifying at the bare minimum the communication and representation,” he explained.

According to Hasimja, such strategies seem to be destined for internal consumption within the party and targets only his supporters. However, he also believes that this strategy is apparently possible in Albania because it fits with the tradition that the country has with political figures.

“Leaders of the main political parties in Albania has even songs about their achievements and such songs are not sang by ministers, but by common supporters of them,” he observes.

Skënder Minxhozi, a political analyst, also believes that deficient political culture among wider population creates the field where such ridicule comparisons can be made by socialists for Rama.

“Rama is the first one who ironizes about this,” Minxhozi said, adding that this is “a social disfiguration that goes beyond this concrete case”.

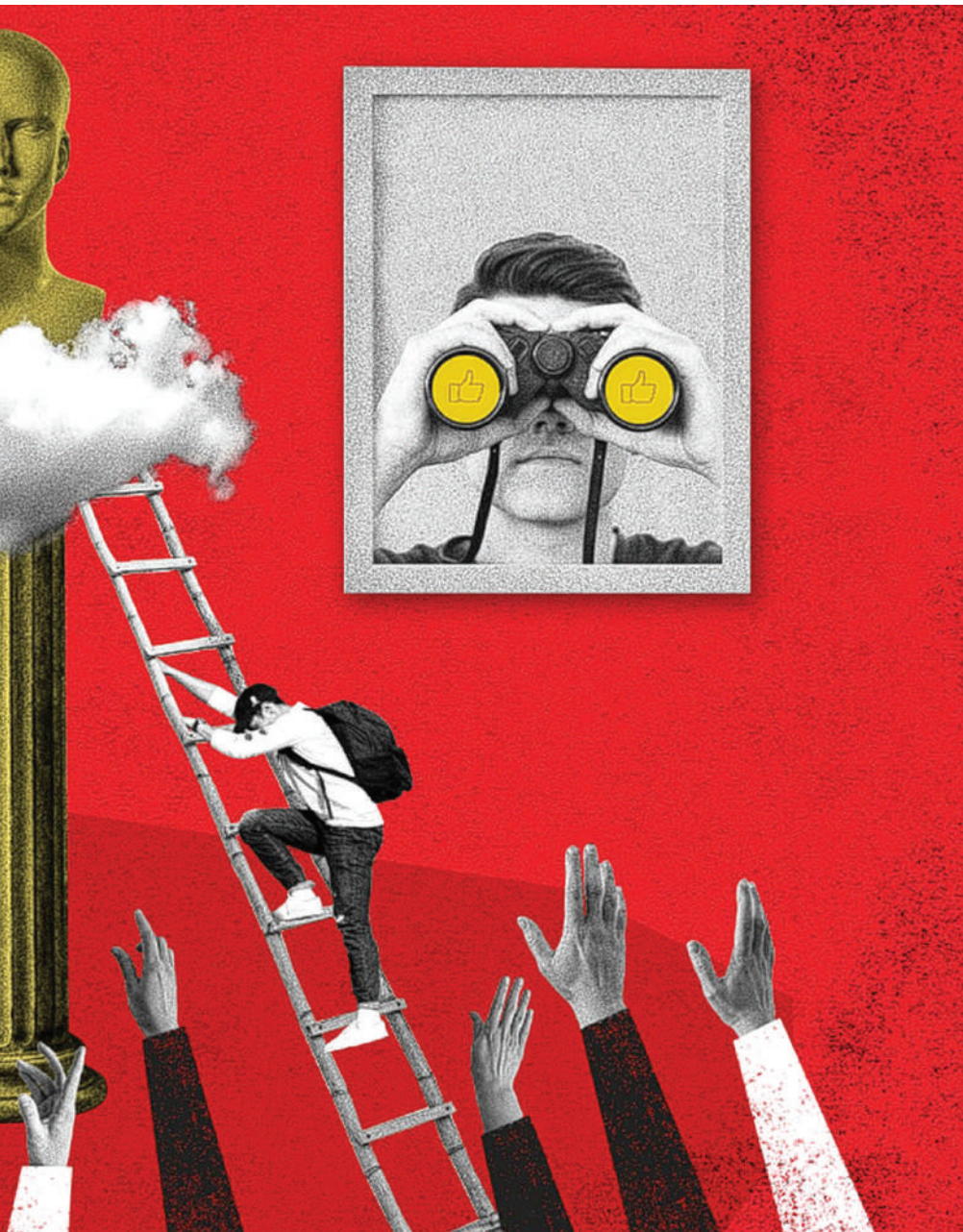
“As it seems, it will be needed some more times before Albanians start to demystify the country political leaders and this is a process of emancipation that needs time,” he added.

Gjoni, the communication expert, also believes that such statements are at the borderline of ridiculousness and are apparently a copy of the primitive propaganda methods of the country dictatorial past.

“Back then, people relied to as much as a radio channel to listen to their leaders,” she said. “However today everybody can listen and verify what the leader say so the attempts of the ministers to make Rama like Skanderbeg or Zeus are desperately ridiculous,” she believes.

The dictatorial legacy

Albania is one of the former communist countries of the Eastern Europe and has an experience with the “cult of personality” in which the leader is portrayed through pro-

The Cult of Personality. Graphic Illustration: Jurgena Tahiri/BIRN

Powerful Albanian Businessmen Pick up Struggling TV Channels

Following Samir Mane's purchase of TV SCAN, Shefqet Kastrati announced this week he too had entered the murky Albanian media market.

GJERGJ EREBARA | **BIRN** | TIRANA

Powerful, politically-connected businessman Shefqet Kastrati has entered Albania's crowded media market with the purchase on Monday of Euronews Albania, following in the footsteps of Samir Mane who bought TV SCAN last month.

Balfin Group, 100 per cent owned by Mane, bought TV SCAN in March for 700,000 euros. TV SCAN is a small operator, controlling just 2.9 per cent of the TV advertising market in 2020, according to financial data analysed by BIRN. At the end of that year, TV SCAN had racked up losses of some 470,000 euros.

Mane has business interests in a wide range of sectors, from food and clothing to electricity, minerals, construction, and tourism.

On Monday, Kastrati's Kastrati Group said it had bought 60 per cent of shares in Intermedia Group, which owns Euronews Albania, for an undisclosed sum. It announced plans to expand into Kosovo and North Macedonia.

Euronews Albania was founded in 2019 under a franchise agreement with Euronews, the European news network owned by a Portuguese company linked to the family circle of Hungarian Prime Minister Viktor Orban.

Kastrati has interests in fuel, construction, tourism and insurance,

besides owning the concessionary firms operating the highway linking Albania and Kosovo and Tirana International Airport.

Euronews hit the ground running in Albania, reporting revenues of some 214 million leks, roughly 1.8 million euros, in 2020 or some 5.3 per cent of the market. It accumulated some 59 million leks of losses, however, during the first two years of operations, eating into some 60 per cent of the subscribed capital.

The Albanian television market is dominated by Klan and Top Channel, the two main operators with combined revenues accounting for some 63 per cent of the total market turnover.

The market, however, is far from transparent.

On Monday, the US Treasury Department sanctioned Ylli Ndroqi, a media owner in Albania, for using media outlets formerly under his control to "extort and blackmail Albanian citizens through demands for money and advertising purchases in exchange for withholding publication of negative media stories."

Earlier this month, an administrative row within Top Channel, the country's leading operator, caused a war of words between the management and the recently fired director of a major show, with each accusing the other of blackmail and corruption.

paganda means as the ideal person, the one who exert all the powers and control the lives of the citizens.

Daniel Ursprung, a scholar dealing with dictatorial systems, is concerned about the role that media plays in the creation of new cults of personalities in the countries with communist legacy.

"Never should be allowed a leader to become powerful. The democratic principle of 'checks and balance' should be strongly supported. There is no person or institution that can handle all the powers. The opposite is true in democracies where power is distributed. The role of the civil society and the media is very important to observe what the government is doing and to criticize in the cult of personality," Ursprung told Deutsche Welle.

Gjoni believes that techniques used by the current socialist government is dangerous even in the 21st century. Her tools are not fully democratic, she believes.

"The socialists use masmedia, propaganda, lies and shows no remorse... fake news, shows, massive concerts, misuse of art, the spread of fear and pseudo-love for commoners," she said. "Such techniques are not uncommon in countries where politics is dominated by one party while the opposition is obsolete and the state institutions are under control, not of the law, but of the ruling party," Gjoni added.

Hasimja adds that for Albanians the creation of the cult of personality is a phenomenon that actually precedes the communist era.

"It is like the Oedipus complex that gets confirmation here with the role of the all-powerful father who in the same time is hated and should be overthrown," he said.

Hasimja underlines also how during communism the cult of personality was

based mostly on fear from the leader while today this fertilizing the saplings of this cult serves just for a fast-track political career. He also points to the very different narratives between those of leaders in democratic countries and that of the "quasi-democracy" of Albania. "In Western countries the leader strives to represent himself as 'one of us' who had shown some abilities somehow better than the commoner while in Albania the leader is portrayed as someone who has extraordinary abilities who, sometimes, has the modesty of being 'one of us'", he believes.

Hasimja also observes that this is made possible in Albania because unlike the West, the leader here has unchecked powers over the day to day lives of the citizens.

"The leader can intervene for a job or other favours that are lifechanging events for the voters," he said. "In a normal democracy, this is impossible and the individual voter has to be engaged by convincing him and not in exchange of personal gains,"

Unlike Hasimja, Minxhozi believes that the narrative behind the cult of personality is a timeless phenomenon that is not related to a single ideological system.

"Normally communism created a cult of personality in the extremes at the figure of Enver Hoxha and other members of the Polit bureau but generally I do believe that lackeys and fetishizing leaders are phenomena that goes well beyond certain historical eras," he said.

Minxhozi however observes that the socialist narrative is dangerous and shows "immaturity and that somehow, the country has not yet overcome the cycle of transition and hybrid democracy". Minxhozi also believes that this phenomenon shows the "urgent need for rotation and renewal of the country political elite".

Mikes of Albania TV Channel seen in this archive photo during a press conference in Tirana. Photo: BIRN

INTERVIEW

Albania's Pioneering LGBT Activist: 'We Should Not Be Second-Class Citizens'

Xheni Karaj, one of the first LGBT activists in Albania and winner of a recent award by Civil Rights Defenders, tells BIRN about the uphill struggle her community still faces in the battle for equality.

FJORI SINORUKA | BIRN | TIRANA

When Xheni Karaj started to engage in LGBT activism 13 years ago, she was barely aware what activism was – and the relevant organizations were still at a very grassroots stage.

At 21, she thought she was perhaps the only lesbian in Albania. Her teenage years were marked by a depression that reflected a fear of not fulfilling the projections that both society and family had of her.

A lot has changed since 2009, but a lot remains the same, too, she says.

Last week, the Stockholm-based international human rights organization Civil Rights Defenders awarded her the prestigious prize of civil rights defender for her work to bring change to the community in her country, alongside Uganda's Frank Mugisha.

The two have been named "two of the world's most courageous LGBTI+ activists and human rights defenders", working in environments where "homophobia is widespread".

Karaj says she did not expect the award. It caught her by surprise.

"The award was actually unexpected because Civil Rights Defenders had been nominating me for three or four years, and when they nominated me again, I never thought I would have a chance, because it is a global competition," she told BIRN in an interview.

"There are human rights activists from all over the world, and we know that there are places where the reality is much more difficult [than Albania]," she adds.

She says the award will serve as a great motivation for her, although, "when we do activism, we never think about this part of evaluation from outside.

"At least for me personally, activism has not been a job; it's been a necessity."

'Doing something that was bigger than me'

Albania's parliament decriminalised homosexuality in 1995, but the LGBT community was not part of Albania's social or political discourse until lately. Hate speech, discrimination and homophobia remained present.

Karaj, one of the first activists to fight for LGBT rights, became a public figure in the country. It all started when she met an American lesbian couple, and created a Facebook group, "Alliance against Discrimination – straight and gay", which around 500 people joined within three months of its creation.

Meetings with members of the community followed in bar and cafés. After that, they used a centre for women rights to hold meetings. She formed the organization LGBT Alliance in 2011.

Being out then "was inconceivable", she recalls.

"I was always scared that someone at work would find out because I was not out at work, I was not out with my family, I was just out with this close group of people.

"I remember that when I printed posters... I was terribly anxious with the thought: 'If my boss comes to the office and sees me printing these posters, he will [ask] why are you printing them in the of-

Activist Xheni Karaj in her office in Tirana. Photo: BIRN

office? There were around 100 or so posters in black and white," Karaj recalls.

"These were the conditions. And on the night when we went out to put them on [trees in the streets], we waited until midnight, so that it would be dark and there wouldn't be too many people on the streets. We had no equipment. We bought the glue ourselves," she goes on.

Next day, when she woke up, she saw that many of the posters had been torn apart but also some others, which had been saved.

"It was an extraordinary sense of meaning. And there it really started to change... it helped me a lot, the activism saved me, and in terms of the challenges I'd had with depression.

"I now woke up every day with a goal that I had something bigger to do in my life and that I was doing something that was bigger than me and that made sense. That sense of purpose and meaning began to fill me more than anything else I had experienced in my life," she recalls.

Fight for rights is by no means over

Things have changed in Albania since 2009, but a lot of issues still need to be addressed by society and institutions before LGBT community rights can be described as fulfilled.

Karaj's organization runs offers entertainment and art activities as well as dif-

ferent services, such as psychological support, accompanying members of the community to the police to report hate crimes that happen to them, or accompanying them to health institutions.

The European Commission's annual report on Albania in 2021 noted that discrimination against lesbian, gay, bisexual, transgender, intersex and queer (LGBTIQ) persons remains pervasive in Albania, especially affecting access to healthcare, education, justice, employment and housing.

"Cases of physical aggression against members of the community still occur and hate speech continues, particularly in social media," the report said.

"Albania does not have legislation recognising civil cohabitation and same-sex marriage, which would require amendments to the family code. The national action plan for LGBTIQ persons, which came to end in 2020, did not produce visible results, due to the lack of financial resources and political will," it added.

Only last year, a fresh public debate and media frenzy erupted over the issue of gay marriage and parenting, after the authorities refused to register a lesbian couple as parents of two baby girls; only one could be recognized as a single mother parent.

Activists were accused of wanting to remove the word "mother" and "father" from the civil registry and replace them

Operation Mosaic: Quest to Preserve Priceless Art of Underground Durres

Trapped in basements and the garages of high-rise apartment blocks, the ancient mosaics of Durres are under threat. Some city residents are exploring innovative ways to raise awareness.

GEZIM KABASHI | **BIRN** | DURRES

Durres, on Albania's Adriatic coast, is known for its sandy beaches, a vast Roman amphitheatre and, less appealingly, the rampant, unregulated development that has blighted a city once the terminus of the Roman military highway, Via Egnatia.

But Durres has other treasures too, in the basements of houses and the foundations of high-rise blocks – priceless mosaics, dating from the third or fourth century BC to the second and third centuries AD.

The wildcat development of the past two decades in Durres has unearthed a host of archaeological treasures, but developers often erect high fences to keep out prying eyes out of fear inspectors will suspend construction.

Instead, pieces of terracotta wash up in garbage bins, dumped there under cover of night by construction workers, while mosaics find themselves trapped in the foundations of concrete tower blocks, amid broken sewage systems, or, in at least one case, the basement of a house.

Residents of Durres joke that their city has two museums, the Archaeological Museum on Taulantia Boulevard, and another, in bins and basements.

Some, however, are trying to do something about it, seeking both to safeguard the city's heritage and tap its potential.

"Can you imagine how beautiful it would be if some of the mosaics were replicated on the facades of the town?" pondered Driada Dervishi, a theatre director.

Dervishi is part of a group of fellow Durres artists and intellectuals trying to raise public awareness of the value and importance of the mosaics by staging plays at the sites where they were discovered, "so that a younger generation might get first-hand knowledge of both arts and archaeology."

Getting funds from the local authority, however, is proving difficult, she told BIRN.

Trapped in damp basements and parking lots

Archaeologists believe there are far more mosaics yet to be discovered beneath the streets of Durres than have already been found.

Founded as Epidamnus by Greeks in the 7th century BC, the city was seized by the Illyrian king Glaucias before passing to the Romans, who renamed it Dyrrhachium. It became the

most important port of Illyricum, terminus of the Via Egnatia highway that ran to Lake Ohrid, then Thessaloniki and the east.

Razed several times by violent earthquakes, much of the ruins of its turbulent history remain interred beneath its surface. Sometimes, it surfaces in the strangest of places.

"I managed to get in because back then I was thin and small enough," said Latif Zeqja, recalling when he first came across a mosaic, now known as Orpheus, in 1988 in the cramped basement of a small Durres home. Zeqja is one of the oldest employees of the Archaeological Museum.

More than three decades later, the mosaic has still to be fully uncovered; archaeologists can do little about it because the city authorities have not decided how to compensate the owners of the house so that their kitchen can be transformed into a heritage site open to visitors.

"Luckily, the Orpheus Mosaic is not endangered by underground or drainage waters," said Agron Islami, a restoration expert at the Institute of Cultural Monuments.

That's more than can be said for many others mosaics.

In 2008, a mosaic known as Meander due to its repeated, decorative motif was discovered during the digging of foundations for a new high-rise development in Durres.

Albania's National Council for the Restoration of Monuments ordered its relocation because of the threat from underground waters, but the funds have still to be made available. It remains in the poorly-insulated parking lot of the high-rise, flooded for several months a year.

"We're afraid that the *tesserae*... can come out from their supporting layer," said archaeologist Brikena Shkodra, refer-

ring to the small tiles that make up the mosaic.

Islami agreed: "It has to be relocated because of the difficult environment there."

Usually, the law requires archaeological remains to be left and preserved where they are found, unless preservation is not possible.

Islami fears for the fate of another mosaic, this time on the wall of a small chapel in one of the galleries of the vast Roman amphitheatre in the city centre. Experts have managed to stop the *tesserae* from falling, but the only thing guarding the mosaic from the rain is a piece of plastic sheeting.

Better moved than left unseen?

Like the Meander, some mosaics are off-limits to visitors, behind locked, private gates.

Others now reside in the Archaeological Museum, which recently put on display parts of a mosaic discovered at another construction site in an area of the city known as 'Former First of May City Park,' because there is no longer a park there. Experts at the museum said work was continuing to bring more parts of the mosaic to the museum.

Islami recalls when the oldest was discovered – a huge, 5m x 3m mosaic dubbed 'The Beauty of Durres.' It is now in the capital, Tirana, having been transferred there in 1982 when there were no archaeological regulations and the communist government did as it saw fit.

For Dervishi, the theatre director, however, better the mosaics of Durres are saved and put on display than left to crumble in the damp foundations of a concrete high-rise.

"At least they will be exhibited," she said.

The Beauty of Durres, an ancient mosaic and now symbol of the seaside city of Durres.

with "parent 1" and "parent 2".

Tabloid speculation continued even after activists explained that the only aim was to register the two babies as born from a relationship between two women.

Back in 2016, right-wing MPs and clerics voiced concern about two proposals that would smooth the path towards legalizing gay marriage, when the constitution was being changed in line with judicial reform.

"We tried this way of changing the Family Code before, but we have seen that there is no political will to move it forward, and since we see that there is no political will, we are thinking of using the path of strategic litigation," Karaj says.

"This is a path where a couple or several couples belonging to the community follow the legal path and go through all the judicial stages in Albania – and then take the case to Strasbourg, as many other countries have done before," she told BIRN.

Karaj says the lives of LGBT community members in Albania need to be improved and made safer.

It is "a fundamental right", she says, "because we are not second-class citizens. We give our contribution to society, we pay taxes".

She concludes: "It is unfair that in 2022, in our own state, we are seen as citizens who do not deserve equal rights with others."

As the European Union imposed a new wave of sanctions targeting Russia's economy, false news about the war in Ukraine and pro-Moscow propaganda continued to circulate online in EU member state Hungary.

Pro-Kremlin Online Rhetoric Thrives in Orban's Hungary

MATTEO MASTRACCI | **BIRN** | BELGRADE, BUCHAREST, BUDAPEST, SARAJEVO, SKOPJE

After Viktor Orban's re-election as Hungary's prime minister for a fourth consecutive term, pro-Russian propaganda continued to spread online in the country despite the Budapest government's official support for the EU's imposition of sanctions on Moscow.

Two such cases are documented in this latest bi-weekly review of online violations compiled by BIRN's monitors in Bosnia and Herzegovina, Hungary, North Macedonia, Romania and Serbia.

Meanwhile, journalists have been targeted online in Serbia and Romania, while recordings of conversations published online highlight political frictions and cases of alleged graft in Bosnia and North Macedonia.

Ukraine war misinformation spread in Hungary

Despite voting for EU sanctions and showing humanitarian support for refugees fleeing the war in Ukraine, Hungary continues to show some reluctance to fully join the European bloc in condemning the Russian invasion.

Prime Minister Viktor Orban, after his fourth electoral victory on April 3, cited Ukrainian President Volodymyr Zelensky as his opponent in his victory speech, confirmed he will not take any action against the Russia-founded International Investment Bank and insisted that Russia's Rosatom would continue building a new nuclear power plant in Hungary.

Given this context, it is clear why pro-Russian propaganda is so widespread in Hungary, where pro-government media support Orban's ruling party Fidesz.

On April 4, thousands of Hungarian Facebook users started sharing pictures of a man covered in Nazi tattoos, claiming that he was the "deputy police chief of Kyiv". However, the man, whose name was Artem Bonov, did not appear in the list of employees on the Kyiv Police website and was found to be a well-known far-right activist instead.

On April 8, two separate cases of misinformation and propaganda were recorded in Hungary. In the first of the two, several Hungarian-language Russian propaganda sites and their Facebook pages spread false information that there was no massacre in the Ukrainian town of Bucha and that the reports of civilian casualties were fake.

Some articles that included a video of carnage in Bucha falsely claimed that one of the dead bodies lying on the street was actually moving, that there was evidence that the massacre did not take place, and that recordings made after the recapture of the town were staged.

Photo: Unsplash/Jr Korpa

In the second case, following the adoption of the fifth package of sanctions targeting the Russian and Belarusian economies by the European Parliament, the Hungarian State news agency MTI reported the news as if Fidesz MEPs had not voted in favour of the sanctions.

However, despite a claim by Fidesz party MEP Kinga Gál, who said on Facebook that her fellow Fidesz MEPs voted overwhelmingly against the proposal to impose an embargo on gas, oil and nuclear power from Russia, the EU proposal was supported by Fidesz MEPs.

Journalists targeted in Serbia and Romania

Journalists continue to be verbally attacked by pro-government media and political figures across the region, and the beginning of April saw several incidents in Serbia and Romania.

On April 1, Verica Marincic, a journalist from the town of Indjija in Serbia who works for the IN Medija website, reported that she received serious threats via Facebook.

Marincic said she believes that the threatening messages were connected to an article she published about the behaviour of a local priest who was taken into custody some days earlier after he refused to pay for some items from the local Lidl store.

In another case on April 5, sports journalist Miloško Pantic said his YouTube channel, which also hosts political content critical of the government led by the Serbian Progressive Party, had been removed from the platform without explanation.

Pantic said he believed that the shutdown of his channel was probably related to the release on the YouTube channel of his show about Serbia's democratic failings, which was uploaded before the parliamentary and presidential elections on April 3.

Meanwhile in Romania, Reporters Without Borders said in a report on its website that press freedom remains vulnerable

as "the government's vision of journalism and freedom of expression encourages censorship and self-censorship".

The media watchdog added that "mechanisms for funding the media are, in many cases, opaque or even corrupt, and editorial policies are subordinated to the interests of owners, who often use them as propaganda tools".

In one recent example of the troubled media environment in the country, well-known investigative journalist Emilia Sercan said on April 4 that she was targeted after she published material claiming that Romanian prime minister Nicolae Ciuca plagiarised part of his doctoral thesis.

"In the course of a single month, I was targeted in three separate incidents – threats, defamation and intimidation – all related to my work as an investigative journalist. According to the evidence in my possession, one of the defamatory acts was carried out with the complicity of a certain state institution's employees," said Sercan.

She also said she was sent some revealing pictures of herself, taken about 20 years ago by a former fiancé, from an unknown person on Facebook Messenger.

In response to the incident, the International Press Institute and other media freedom NGOs issued an appeal to the Romanian authorities calling for a swift and independent investigation.

Politicians targeted in Bosnia and North Macedonia

The Bosnian political scene remains deeply divided and fractious. In one recent example of this, the Klix.ba website published a recording on which Jelena Trivic, the vice-president of the Party of Democratic Progress and a member of the Republika Srpska National Assembly, is heard threatening former councillor Ivan Begic.

On the recording, which was made ahead of local elections in 2020, Trivic tells Begic, who served on Banja Luka City

Council, that he "will be buried". Klix.ba says the recording has been authenticated, but the Party of Democratic Progress claimed that it was an edited version of the original tape.

In another incident involving recordings of private conversations published online, this time in North Macedonia, two audio recordings of a conversation allegedly between former Prime Minister Nikola Gruevski and businessman Orce Kamchev were released by an unknown source on April 3.

In the conversation, voices appearing to be those of Gruevski and Kamchev discuss a court case in which they are both involved. The voice that is claimed to be that of Kamchev says that he gave a statement saying that Gruevski had nothing to do with buying plots of land on Mount Vodno for 1.2 million euros. The authenticity of the recordings has not yet been confirmed.

Fake news, cyberattacks and other online violations

Incidents of disinformation and unverified claims, as well as cases of cyber fraud, continue to be a problem in many countries' digital environments.

In Bosnia, a spoof article saying that Apple has created wedding rings that allow couples to monitor their spouses' movements went viral after it was published by the Zanimljivo satirical humour website. The article was reposted as genuine news even though the fact-finding site Raskrinkavanje reported that it was not intended to be taken seriously.

Another case saw several online media and news websites in North Macedonia post unverified claims about the death of Croatian handball player Denis Toth, who is believed to have died as a result of injuries sustained in a fight after leaving a nightclub in Skopje. The unverified claims sparked a lot of speculation on social media in the country about the reason for Toth's death.

Police were forced to intervene in North Macedonia after the reappearance of a notorious Telegram group entitled Public Room, a forum for sharing explicit photos of young women. The latest iteration of the group, in which photos, videos, information from social networks and phone numbers of girls and women in the country were posted, had close to 1,500 members. After a few days, the police intervened and the group was closed down.

Finally, the National Directorate for Cyber Security in Romania said there had been a massive increase in cyber-attacks against state institutions and private companies in the initial days of the war in Ukraine. It claimed that Russian IPs had been involved in reconnaissance attacks on Romanian state and private companies in the energy sector.

Analysis

Societies in the Balkans have forgotten how feminists in the former Yugoslavia fought side-by-side against nationalism and war. They should stand as an example for our troubled times.

For Peace Today, Let's Recall Wartime Yugoslav Feminist Solidarity

ADELINA HASANI | **BIRN** | PRISTINA

Anti-war activism plays a significant role in preventing devastating wars and fostering solidarity with victims of war.

Following the Russian invasion of Ukraine, we are once again reminded of the importance of anti-war activism among human rights activists.

Likewise, feminist activists in Yugoslavia played an important role in the social and political transformation of an entire society. It is important to remember this activism, given how it has faded from public discourse and collective memory.

In particular during the break-up of Yugoslavia, feminist activists were notable for their efforts to bring peace and solidarity to the region. During and after the dissolution of the federation, feminist activists sought through various means to fight against the regime of Slobodan Milosevic and bring peace to the region. Women's anti-war activism in Serbia played a central role in Serbia's alternative political space.

It was one of the most traumatic periods anyone (especially women and children) could experience.

As Adriana Zaharijevic, senior research fellow at the Institute for Philosophy and Social Theory in Belgrade, has pointed out, unlike most east European countries, where socialism was simply succeeded by a post-socialist regime, Yugoslavia experienced not only a transition from socialism but also a gruesomely violent disintegration.

The solidarity and organic cooperation between feminist activists in Kosovo and Serbia which prevailed during the conflict amounted to a political refusal to follow oppressive state orders and served as an "alternative scene" and an aspiring frame for activism.

Piercing the political silence

One of the first events that took place at the onset of the war was the disintegration of the women's movement along male-defined nationalist boundaries.

As such, the first National Feminist Conference of Yugoslavia was held in Ljubljana in 1987, adopting a resolution that women would not recognise artificial male boundaries, that they were united in sisterhood, and that their common experiences as women took precedence over male concerns for territorial rights. The resolution was severely challenged by the conflicts that occurred during the break-up of Yugoslavia.

In terms of peace activism during the breakup of Yugoslavia, feminists were the first to reject the Milosevic regime and to

organise public protests in the name of solidarity. The women's peace coalition was composed of the Kosovo Women's Network, the Women in Black Network, and groups from Croatia, Montenegro, Bosnia, Italy, Spain, Israel and others.

The Women in Black Network emerged as an activist network in 1991. Between 1997 and 1999, its activists protested against the war in Kosovo and the apartheid that the ethnic Albanian population was subjected to, expressing solidarity with the non-violent and women's movements in Kosovo. In this regard, Women in Black played a remarkable role in piercing the political silence and denial of Serbian state aggression in the region. It fought against the national identity constrictions of the nation-state in Serbia.

In this context, during the wars of Yugoslavia's collapse, those opposing nationalism made sure that their voice was not only heard but mattered too.

While war tends to reduce the space for free debate, it also promotes resilience. In other words, combating denial and breaking silence seems to have been the central challenge for many anti-war groups during the break-up of Yugoslavia.

Feminist activists during this period had a deep understanding of the identity politics of cross-border solidarity and a critical stance not only towards patriarchy but also toward the state and nation as well.

Serbian women who fought for the rights of women, refugees, and national

minorities – more precisely women who placed their gender identity before their national identity – were labelled as traitors of the Serbian nation.

The coalition between feminist activists from Kosovo and Serbia during the break-up of Yugoslavia was important since they chose to develop a peaceful network between people who are divided by borders, memories, and symbols.

Women in Black in Serbia protested in public under the banner, 'Not in our Name.' Through regional communication and cooperation, feminist activists across the former Yugoslavia opposed the narrative of ethnic hatred by developing and strengthening solidarity. Their narrative of activism, cooperation, and experience of war offers an alternative perspective not only on the historical events of the 1990s in the former Yugoslavia but also for a better future.

Yet, women's anti-war regional solidarity during the breakup of Yugoslavia has faded from the collective memory of each society.

Look back, to build a better future

The collective amnesia when it comes to the contribution of feminist activists in Kosovo and Serbia in the fight against the Milosevic regime is seen as an intentional attempt to politicise the role of the activists in the peace-building process.

Thus, women's anti-war activism and their regional solidarity during the 1990s

have been banished from public discussion and everyday life. Moreover, the collective memory of Serbia and Kosovo relations became deeply divided and fragmented in the 1990s in terms of how they remember the solidarity between activists in Kosovo and Serbia.

Hence how reference to the 1990s among younger activists in Serbia concerns more the war in the former Yugoslavia than the solidarity – especially the activism of the Women in Black – between human rights activists and feminists in Kosovo and Serbia.

Today, the common space in which to discuss anti-war activism and women's solidarity during the war has been destroyed. However, it is of critical importance how we develop our collective memory and what we remember. More importantly, by looking back to the past, we should work in the present for a better future.

Finally, the solidarity between feminist and human rights activists in Kosovo and Serbia, in the region in general, but also in Russia and Ukraine, as Hannah Arendt would say, could be reached as a part of the continuation of an internal dialogue that we have with ourselves, which should be independent from the dominant political narrative that tends to construct our daily political and social reality.

We need to bring to the master narrative the role and cooperation of anti-war activists, in order to build sustainable peace.

A women who fled Ukraine to Belgium after Russia's invasion of Ukraine lines up outside an immigration office in Brussels, Belgium, 14 March 2022. Photo: EPA-EFE/STEPHANIE LECOCQ

INVESTIGATION

Unseen, Unpunished: The Endurance of Economic Violence in the Balkans

Economic violence against women in the Balkans is widespread, but frequently passes unnoticed and almost always unpunished. The consequences are profound.

DRAGANA PRICA KOVACEVIC AND VANJA NESKOVIC | BIRN | NOVISAD

Adina likens getting from money from her husband to being fed from a “teaspoon”.

“And each time I have to explain why I need something when I buy it... Sometimes I literally beg him to give me the money,” she said.

Adina, who asked not to be identified by her real name, was in college in Bosnia and Herzegovina when she became pregnant in 2014. She dropped out and got married. Now, she says she’s not even sure what she would do for work. What little work she tried to do from home, online, her husband objected to, accusing her of spending too much time on the internet and communicating with “strangers”.

In the meantime, Adina’s husband holds the purse strings, and holds them tight.

“And often, when we fight, he doesn’t give me anything for a week, and I can’t afford food and basic hygiene items. Sometimes I need to borrow from my neighbour to buy sanitary pads.”

And her family? “They know. Of course they know. They say ‘Shut up and put up, he’s your man’. They say it was me who chose him; at least he doesn’t beat me... My mother had it the same.”

It might sound extreme, but Adina’s account is far from uncommon in the Balkans, where economic violence all too often passes unnoticed in largely patriarchal societies, where women spend twice as much time doing unpaid work than men and make up a disproportionately large proportion of the unemployed population.

In a survey of 680 women in Serbia and Bosnia and Herzegovina, 101 said they argue with their partners about money. According to their answers, the main triggers are lack of money, accusations of over-spending levelled by the male partner, and a lack of appreciation for the housework done by the female partner.

More than 10 per cent of women reported spending less than 20 euros a month on their own personal needs. Half of that number are employed. More than 30 per cent said they spend less than 50 euros a month on themselves.

Yet close to 56 per cent said they were unaware that economic violence is punishable by law in both countries, though registered cases are almost non-existent.

“The trouble is that very often there aren’t explicit prohibitions and threats. At least at the beginning of a relationship it can be wrapped up in an idea of love, community, and caring, which can later show its true face when a woman can’t do anything without the permission of her partner,” said sociologist Jelena Riznic, a member of the ‘Female Solidarity’ network in Serbia.

“It starts with ordinary things like what she will buy for the home, for herself and such like, and ranging to situations where she can’t leave the relationship because technically she doesn’t have anything, and she can’t live independently because she’s financially dependent on him.”

Victims made to believe they are ‘incapable of work’

Economic violence manifests itself in three ways, says Medina Mujic of the feminist-activist foundation ‘CURE’ in Bosnia.

Firstly, a woman is financially dependent on her husband, “which means that she doesn’t have her own income and depends on the partner for any material need or want.”

Secondly, a woman might be employed and contributing to the household budget but at a rate set by the male partner, so that “the woman isn’t entirely in control of her money.”

And thirdly, when the male partner ‘sabotages’ the work of the woman, “by coming to her place of work all the time, disturbing the woman with phone calls, but often, in these

Jelena Riznic. Photo: Private archive.

Medina Mujic. Photo: Private archive.

Jasmina Buljic. Photo: Private archive.

situations, disturbing collaborators and co-workers with threats, by causing trouble.”

Such behaviour “is very present” in the region, said Jasmina Buljic, a psychologist at the Foundation of Local Democracy, which runs a safe house in Sarajevo.

It “leads that person into a dependent position,” Buljic told BIRN, “in which she believes that she is incapable of work, trusting what the abuser makes her believe.”

According to the latest official data, women account for more than 55 per cent of Serbia’s unemployed; in Bosnia, they account for close to 58 per cent of unemployed people looking for work.

Women spend twice as much time doing unpaid work than men, work that amounts to close to 15 per cent of Serbia’s national economic output, or 6.37 billion euros. For many, housework is the second shift.

“He is doing it to be superior”

Marija, who again asked not to be identified by her real name, is a freelance online English teacher. Her partner is a lawyer. She does not know how much he earns, while he exercises almost total control over her earnings.

“It started spontaneously,” she said. “Frankly, it bothered me the first time when he took half of my salary, and when I said that I won’t have enough to make it to the next pay check, he said ‘f*ck it, you’ll manage.’ Then it really bothered me. And it bothers me that we are not equal.”

“As soon as I got my first big pay check he said that there are some debts that we should pay.”

Marija, who was one of the respondents to the BIRN survey, described her partner’s behaviour as a form of psychological violence.

“I have the feeling that he is doing it to be superior... That he is making up expenses just so that I don’t have any money. I think he is not happy for me because I made it and because I make more money than him... I think he is afraid and that it is a form of manipulation.”

Mujic, of CURE, said that this was not uncommon. “The very managing [of finances] gives the feeling of superiority and satisfaction.”

Nada Padejski, director of a safe house for women in Sremska Kamenica, northern Ser-

Illustration: BIRN/Igor Vujcic.

can hurt a woman’s mental health.

“The idea of having to ask permission to buy sanitary napkins or medications you need – those are all forms of economic violence,” said Riznic. “Economic violence is also when a woman doesn’t have the opportunity to control her or the joint finances or when she can’t participate in the allocation of the finances. This is humiliating and it affects the mental health of a person.”

Padejski told BIRN: “Long term, she starts believing that she can’t earn money, that no one will hire her, that she is incompetent of working, and that she depends entirely on the violent partner. That is the goal of the perpetrator, to have complete power over the victim and to manage her life. It leads to a sense of helplessness, lack of perspective, and development of certain symptoms of depression, anxiety, and low self-esteem.”

Economic violence widespread, complaints ‘sporadic’

Economic violence is recognised in law in both Bosnia and Serbia.

Yet in Novi Sad, Serbia’s second city, a spokeswoman for the Basic Court said that the court had registered only two direct cases concerning economic violence since the Law against Domestic Violence was adopted in Serbia in 2016. Prosecutors dropped the first, while the second is ongoing. BIRN also contacted the Ministry of Justice but did not receive a response.

“This type of violence very rarely appears as an independent case of domestic violence, but it is present along with other forms of abuse,” said the Novi Sad court spokeswoman Sijetlana Radovanovic. “Most frequently, it occurs alongside physical and psychological violence.”

The problem lies in finding the evidence, Radovanovic told BIRN.

“Our justice system might not have the experience with these types of cases, so I can’t say whether we had certain types of evidence that indicate how to recognise the economic form of violence,” she said.

In the Bosnian city of Tuzla, Nedeljko Jurkic of the local social services centre said that, while economic violence is widespread, formal complaints are “sporadic”.

“Yearly, maybe some ten reports, perhaps even less,” he told BIRN.

Arben Murtezic, director of the Centre for Education of Judges and Prosecutors in Bosnia, a public body that works on training judges and prosecutors, said the law needed to go further in defining economic violence.

“As far as I know, we don’t have any verdicts concerning economic abuse,” Murtezic told BIRN. “This type of violence appears, based on my knowledge, together with other forms of violence... Even in those verdicts, I have seen, there is no specific mention of economic abuse.”

“It is very difficult to isolate economic abuse. I’m not sure what exactly a hypothetical case of economic violence, where there are no other types, would look like... I think it is important to know more about it. Precisely because we don’t know, we must learn.”

Riznic said it was vital that the phenomenon be better recognised so that authorities can then help a victim “stand on her feet”.

“Of course, you need to report violence, but what comes next? It is a real question women face when they finally leave because they don’t have anywhere to go,” she said. “Very often, they can’t live normally and with dignity on the pay they have.”

Padejski suggested the use of a ‘halfway house’, a rented, subsidised apartment that a

victim would be able to use after leaving a safe house. Then there are issues of property rights and compensation.

“A woman who has spent her entire life working, building a house or apartment, and family life, after the experience of violence should be supported in initiating a property proceeding and taking the property that legally belongs to her,” Padejski said.

“Domestic violence victims rarely do that. They usually run like hell and initiate only the proceedings they have to.”

Governments sending ‘dangerous’ messages

Experts lament the attention, or lack of it, paid by politicians to the issue of economic violence in a region where governments are far more preoccupied with reversing a decline in birth rates. Addressing parliament in June 2021, Serbian President Aleksandar Vucic said: “I don’t know how much we have to pay for someone to have a child. If we have to do that, we’ll do that.”

Vucic has even promised incentives for college students who become pregnant to keep the child by scrapping the usual exam deadlines students are required to meet in order to graduate.

Riznic said such messages are “dangerous”.

“They are creating fertile ground for women to be dependent on men again,” she said. “When they are financially dependent, it opens space for a lot of misuse in relationships, and on the state level, in the sense of being active on the labour market.”

“Where can women actually work if they stop their education because of children? That is the official message, an ideal model of behaviour. It is presented as something great for women, but essentially it is dangerous.”

“Women are not mobile incubators here to ‘shoot out’ kids every ten months. That is something that needs to stop here and now because it is a means of reproducing an entire exploitative system in which the children become new generations of cheap labour, women are being excluded from the job market, and the whole ill-favoured system is being reproduced.”

That system has already failed Ivana [not her real name], another respondent to the BIRN survey. After 17 years in an abusive relationship, Ivana left her husband after he stabbed her 11 times in 2016. She had stayed, among other things, out of financial dependence, she told BIRN.

“This is why I put up with it for years because I had nowhere to go... I didn’t have any support, that’s why I put up with it, until...”

As a result of the attack, Ivana’s right-hand is badly injured and she has limited options for work. She now lives in a rented apartment with her adult daughter, but claimed there were three state-owned ‘social apartments’ standing empty in the same neighbourhood.

“I don’t how am I living right now,” Ivana told BIRN. “Recently I got 8,000 dinars [69 euros] in welfare. With that, we must pay for the apartment, wardrobe, food, taxes, and everything else.”

She received nothing from her former partner having failed to file for division of assets within a year of divorce, saying that no one had told her about the deadline.

Ivana said she had little faith in social services, not after her former partner was given custody of their son for the duration of custody proceedings because of her finances. The proceedings began in 2020.

“If you can’t afford to support them [children], they can take them away.”

How much do you spend on your needs on a monthly level?

Results of an online survey conducted by BIRN. Infographic: BIRN/Igor Vujcic.

bia, said that gender-based violence, including economic violence, is often rooted in the desire of the abuser to “isolate the victim and have complete domination, power, and control over her, her behaviour, and her life”.

Yet so often economic violence goes unrecognised.

“Based on 15 years of experience, if we would ask the victims and the perpetrators, I believe the victims wouldn’t recognise that what is happening to them is economic violence and definitely wouldn’t call it that, but they do recognise that their rights are endangered,” said Padejski. “A woman always knows when someone is violent to her... The perpetrator would definitely deny that he is violent, even if he would recognise it. He would play down what economic violence is.”

Inherited social norms, and the psychological impact

Patriarchal norms in the Balkans are deeply ingrained and often propagated by the statements made and policies pursued by political leaders.

“When women became financially independent and started making their money and being active in public life, there was a disbalance, where the whole society lost a behavioural role model,” said Mujic.

“Up until then, they knew. Those were the norms of behaviour we inherit from one generation to the next, from our parents, great grandfathers, grandmothers...”

“We live according to patriarchal norms. We live in a society that is in an unequal society, in a men’s society.”

This leads many women to remain in abusive relationship not only for financial reasons but because they see it as their role in society.

“They accept their role in society and relationships, considering that their roles as wives and mothers demand such a sacrifice,” Mujic told BIRN.

“The cultural aspect in which we live has a large impact on their staying in an abusive relationship because it is under the patriarchal auspices where we learn to suffer and tolerate violence, not to speak of it.”

The consequences can be dramatic, said Buljic.

“Women lose their confidence, they feel incapable of working. They don’t value the things they do in their household – raising children, taking care of the home – which are huge. They don’t value that because someone is constantly telling them they are not capable.”

Riznic agreed, saying economic violence

INVESTIGATION

The 'Awakening': American Right-Wing Extremist Finds Allies in the Balkans

Though officially expelled from Serbia in February 2021, US right-wing extremist Robert Rundo has managed to forge ties with a host of like-minded individuals and organisations active in Serbia, Kosovo and Bosnia and Herzegovina.

NERMINA KULOGLIJA | BIRN | SARAJEVO

It was a week after Orthodox New Year in January 2021 and a group of Serb children in Kosovo was opening presents.

In a photo posted on Facebook, the faces of those who brought the presents were blurred, but the flags of the organisations they represented were not. One of them featured the brand name Will2Rise, part of an organisation led by a notorious US right-wing extremist called Robert Rundo.

A few weeks later, media reports in Serbia said Rundo had been deported to neighbouring Bosnia and Herzegovina.

Yet for a year before, and a year since, Rundo has collaborated with a number of far-right groups who undertake 'humanitarian' activities such as delivering presents to Serb children in Serbia's majority-Albanian former province while targeting migrants and refugees for intimidation and abuse and expressing anti-Roma and anti-Semitic sentiment.

His activities raise serious questions concerning the response of authorities in Serbia and Bosnia, which have not replied to enquiries about Rundo's whereabouts.

Rundo told BIRN he was free to be interviewed in February this year in the Bosnian capital, Sarajevo, but failed to turn up, saying he was banned from entering the country. Bellingcat reported in December that he was back in Belgrade.

Marko Milosavljevic of the Youth Initiative for Human Rights Serbia, YIHR, which monitors the activities of right-wing organisations, said it was little surprise.

"In some ways, apart from being a safe-house for war criminals, Serbia is also a safe-house for hooligans," he told BIRN.

"With him [Rundo] being present here, an international link has been established between those groups in Serbia and other racist groups in Europe."

Kosovo as far-right rallying cry

The presents were sent to the Kosovo Serb children by an organisation called the Junak Fondacija, or Hero Foundation, which posted photos to social media of candy, clothes and toys wrapped in red paper at a stand in the Belgrade district of Banovo Brdo.

The gifts bore stickers with symbols of at least six organisations. One read 'Identity-Style-Revolt', with a link to Rundo's Will2Rise.

Rundo is considered the founder of the US Rise Above Movement, R.A.M., a brutal white supremacist group that has spawned so-called Active Clubs across the US, clubs whose members, according to the Anti-Defamation League, ADL, believe they are fighting against a "modern world" corrupted by the "destructive cultural influence" of liberals, Jews, Muslims and non-white migrants.

"While they consider themselves part of the alt right, R.A.M.'s membership has deep roots in California's racist skinhead movement, and includes individuals who have faced serious criminal charges," ADL says of the group. R.A.M. According to research, R.A.M.'s members have travelled to Germany, Ukraine and Italy to mark the birthday of Adolf Hitler and firm up ties with far-right groups in Europe.

Kosovo has become a case study for alt right believers in the Great Replacement theory that says Muslims are trying to dis-

Robert Rundo while painting R.A.M. graffiti in Belgrade. Photo: Telegram screenshot.

place white Christians; according to their narrative, mainly Muslim Albanians seized Kosovo, considered by many Serbs to be the cradle of their nation and Orthodox faith, from Serbia.

Collecting aid for the Serbs who remain in Kosovo has become a popular PR tool for far-right organisations. Rundo has joined in too; in January, he posted a collage of photos in a Telegram group where he often shares content featuring smiling Kosovo Serb children and presents bearing the logos of organisation "united for the salvation of Kosovo and Metohija".

"Our group together with a few more nationalist and charity organisations visited Kosovo and Metohija," Rundo wrote alongside the photos, posted to a Telegram group called 'Active Club', a reference to the fight clubs spawned by R.A.M.

Junak Fondacija head Dragan Grmusa told BIRN that Rundo's organisation had donated money and gifts but that Rundo himself did not make the trip to Kosovo to deliver the presents.

Grmusa denied being part of a far-right network in Serbia despite the fact he and other members of Junak have participated in events alongside notorious far-right or-

ganisations such as Leviathan and the Serbian Chetnik Movement.

He spoke in the northwestern Serbian town of Odzaci, where Junak Fondacija was responsible for painting murals of Orthodox religious figures as well as Albert Andijev, a Russian who fought on the side of Serbia in the 1998-99 Kosovo war, when Serbian forces expelled almost a million Kosovo Albanians during a brutal counter-insurgency campaign.

Grmusa said they also planned a mural depicting Bosnian Serb wartime military chief Ratko Mladic, who is serving a life sentence for genocide and other war crimes during the 1992-95 Bosnian war. Grmusa has used social media to deny that genocide occurred in the former United Nations safe area of Srebrenica, where forces under Mladic's command killed some 8,000 Muslim men and boys in a massacre that the UN tribunal for the former Yugoslavia ruled constituted genocide.

"I stand by my view that no genocide happened in Srebrenica," Grmusa told BIRN.

Similar statements have been made on a Telegram channel used by Rundo and his associates; in June 2021, a day before a UN court confirmed his conviction, the group

Illustration: BIRN/Igor Vujcic.

Photo A banner of support of Rundo's R.A.M. organization during the humanitarian event of the "Junak" foundation in Bogojevo in 2020. Photo: Youtube, screenshot.

praised Mladic for leading Bosnian Serbs "against the Jihadist rebel forces in Bosnia".

Rundo exploiting Serbian ultranationalist feeling

Rundo first confirmed his presence in Belgrade in February 2020, in a blog that hailed "the awakening of the Serbian spirit" at rallies in the city urging a boycott of that year's parliamentary election.

Writing about meeting members of a nationalist group called 'Kormilo,' which means Rudder, Rundo said he had been given the "uncensored history of Serbia and told about the revival of Chetnik sentiment," a reference to the Serb nationalist Chetnik movement of World War Two.

"The events going on in Serbia are new but it's easy to see how this can be a flame the reignites proud nationalist sentiment in the Serbian youth as I saw that night," Rundo wrote.

Adrian Shtuni, a Washington-based foreign policy and security specialist, said Rundo sees himself as a leader of a movement not restricted to just one nation. Rundo know how to "use the Serbian ultranationalist feelings and link the racist ideology with ethnic ultra-nationalism," Shtuni told BIRN.

He said it was "not surprising" that Rundo would make connections with like-minded people in Serbia, as a hospitable environment for his beliefs and a good place to stay under the radar.

"Rundo may still face serious federal rioting charges and jail time in the United States," Shtuni said, in reference to violent attacks carried out by RAM members during rallies in California in 2017. "In the meantime, his base of collaborators and supporters in Serbia enable his operations."

The case against Rundo was initially dismissed by a California judge in 2019 and he headed for Europe. But prosecutors have not yet given up putting him on trial.

In February 2020, Rundo surfaced in the Hungarian capital, Budapest, where he attended Day of Honour events in which far-right and neo-Nazi groups pay tribute to Nazi forces that broke out of Russian-encircled Budapest at the end of World War Two. According to ADL, it was here that Rundo was introduced to the Serbian group Kormilo.

Kormilo denied being present. "Therefore we didn't meet anyone there, not even Robert," the group told BIRN.

Members of Kormilo have, however, attended at least two events where Rundo was

also present. One of them was a humanitarian event organised by Junak Fondacija in July 2020 in the village of Bogojevo in the Odzaci municipality of northwestern Serbia.

Grmusa, of Junak Fondacija, said he met Rundo but they did not talk much. A banner at the event read 'Free R.A.M. - Freedom for All Nationalists.'

"A banner supporting his organisation was displayed at the time, so I asked a friend of his who he was. He explained to me who he was and what it meant. That's it," said Grmusa. "What else could I say but OK. It is what it is."

Shtuni said that Rundo was utilising ultra-nationalist sentiment among Serbs.

"For instance, in some rally organised by local ultranationalist groups he was seen using the Serbian 'three finger' salute next to protesters showing the symbols of controversial white supremacy and far right groups," Shtuni said.

In e-mail exchanges with BIRN earlier this year, Rundo said he was in Bulgaria; it was at the time of the Lukov March, a torchlight procession in Sofia honouring a World War Two Bulgarian general who led the Nazi-aligned Union of Bulgarian National Legions. Rundo attended the event in 2020.

BIRN was unable to independently confirm Rundo's presence in Bulgaria; he did not make it to Sarajevo for the agreed meeting with BIRN in February, saying later that he had been refused entry to Bosnia. Bosnian border police, citing personal data protection, declined to confirm whether it had indeed refused him entry, unlike last year when it confirmed he had entered Bosnia.

While in eastern Bosnia, in the mainly Serb-populated Republika Srpska entity, Rundo was visited by a friend who says he is a former US marine and has a Twitter account under the nickname Luke. BIRN was unable to confirm the friend's identity.

"I was kicked out of the military for being associated with Rundo," Luke tweeted on December 11 last year, saying that the FBI had approached him at his house and that he had been banned from travel within Europe's Schengen Zone.

The US Marine Corp declined to comment for this story; the FBI did not respond to BIRN questions.

Describing himself as an Orthodox believer, Luke told BIRN he had been on a "religious pilgrimage" when he visited Rundo in Republika Srpska, a predominantly Serb entity of Bosnia. He also travelled to Croatia, Serbia, Montenegro and Albania. While Croatia is in the EU, it is not yet part of the Schengen Zone.

Luke said he had been thrown out of the marines for his writings questioning neoliberalism.

"Note that I have no criminal record, no disciplinary issues in school, I don't even have a parking ticket. I did very well in the marines, they kicked me out for truly political reasons," he said. Luke previously tweeted that he had been kicked out due to links with right-wing extremism.

Luke also visited Belgrade, attending a rally organised by People's Patrol, a far-right organisation that began as a vigilante group targeting migrants and refugees travelling through Serbia en route to Western Europe but later took on the anti-vaccination cause during the COVID-19 pandemic.

A photograph of Luke talking to Damjan Knezevic of People's Patrol was published by a platform called Media2Rise page with the caption, "M2R at demonstration,

Belgrade, Serbia."

Media2Rise is a media platform created and managed by Rundo and members of RAM. They say the project offers a voice to the censored. It has posted content concerning far-right protests in the US and Poland.

Luke, who is tagged as a member of Rundo's crew in the photographs, visited Klub 451, a far-right bar in Belgrade, during his trip to Serbia. A photo caption said he met "the nationalists of Serbia" at the club.

'Support from Serbia'

Rundo doesn't just peddle far-right tropes; he also had his own clothing brand. It was a picture he posted of himself sporting a new item of clothing that led Bellingcat to report in December that he was back in Belgrade, based on graffiti visible in the background of the photo. A Bellingcat found where the photo was taken and heard a man speaking in American-accented English on a nearby balcony. Rundo denied it was him, saying the photo was old.

"The 'photos evidence' that proved I was in Serbia were old photos of some old sweat-shirts that I just never got to put out because I didn't have my computer from when I was kicked out," Rundo wrote to BIRN.

He has also promoted the Serbian right-wing Serbon Shop clothing brand, featuring in a music video made by a rapper and so-called Serbon Shop 'ambassador' called Sved.

Rundo and Sved attended a nationalist gathering together in the northern city of Novi Sad, a photo of which Rundo published on the Media2Rise site. Rundo wrote of the value of "awakening racial bonds between kin," of sharing fitness activities, "sweating, and bleeding together."

Sved has a tattoo on his elbow of a black sun, similar to one sported by Rundo. It is a symbol popular among neo-Nazis and white supremacists.

Reluctant to discuss his collaboration with the like of Serbon Shop, Rundo told BIRN he had done nothing wrong in Serbia. The Union of Communist Youth of Yugoslavia disagrees, accusing Rundo in 2020 of participating in the desecration of a grave of national heroes at Belgrade's Kalemegdan fortress and posting photos as evidence.

BIRN was unable to independently corroborate the allegations and Rundo said it was not him in the photos.

"I believe there is a tattoo on the guy's hand in the photo which I don't have," he said.

Judging by the content of Telegram channels, Rundo enjoys the support of a number of right-wing organisations in Serbia.

One photo, which appeared in Telegram groups on several occasions, shows a fitness room with a towel hanging on the wall that bears the writing 'Kosovo is Serbia - Cyprus is Greek.' On the back is written 'Active Club'. The photo can also be seen on the Serbon Shop page.

Rundo told BIRN he was unaware of the existence of any Active Club in Serbia; late last year, however, BIRN journalists spotted an Active Club emblem and the words 'Support from Serbia' written on a wall in the Petlovo Brdo neighbourhood of Belgrade.

Shtuni said Rundo was seeking to forge an international right-wing network, telling BIRN: "Rundo's presence in Serbia adds a new dimension of connectivity between an already growing number of local ultranationalist and far-right organisations and a broader white supremacist scene internationally."

FEATURE

Russia's attack has not only upended lives, but it is also traumatising an entire generation of Ukrainians.

MARTA KASZTELAN | BIRN | WARSAW

Victoria Boiko's 14-year-old daughter stopped ducking for cover at the slightest sound only two days after crossing from Ukraine into Poland. "Before it was hell. In the evening she cried every day; she was scared all the time," Boiko tells BIRN on one Sunday in mid-March at Hala Kijowska, a massive mall-turned-refugee centre in Młyny, near the Polish-Ukrainian border.

Inside the sprawling shopping arcade, where rows of camp beds flank walls of former store fronts, Boiko's daughter is watching her mother like a hawk. The reserved teen, who was looking forward to celebrating her finals with friends this year before the Russian invasion, has been on high alert since their arrival on March 6. "That's why we're sleeping together," Boiko says, gesturing towards their two beds arranged tightly side by side.

The 36-year-old beautician and her daughter fled Zaporizhzhia, in south-eastern Ukraine, in early March, after a bomb blast shattered all the windows of their apartment. Around the time they were leaving, a Russian air strike set the city's nuclear plant – which is also Europe's largest – on fire, stoking fears of a nuclear disaster. Ukrainian President Volodymyr Zelensky dubbed the attack "nuclear terror". With his order to invade Ukraine on February 24, Russia's president, Vladimir Putin, has unleashed the worst refugee crisis since World War II. One month into the invasion, 4 million people – half of them children – have sought safety in neighbouring countries, including Poland, Slovakia, Hungary, Romania and Moldova, says the UN refugee agency UNHCR.

Yet Russia's attack, which has turned Ukraine into a war zone, has not only upended lives, but it has also traumatised an entire generation of Ukrainians.

Specialist care

The World Health Organization (WHO) has warned that at least half a million refugees in Poland require support for mental health disorders caused by the conflict. "While 30,000 suffer from severe mental health problems," Paloma Cuch, a WHO representative, said during an online briefing on March 22.

Though Victoria Boiko's daughter is now off the medication she took while in Ukraine to cope with the nerve-shattering reality of the Russian invasion, she's not out of the woods yet. During the one-week stopover in Poland, the girl spoke to two volunteer psychologists, but her mother wants to secure long-term therapy once they reach their final destination in Austria. "We broke everything in Ukraine," says Boiko. "Now she says that everything is okay because she wants me to be relaxed. I know she's still scared."

Similarly situated children staying in Poland will also need specialist care, raising questions about the country's ability to cope with an impending mental health crisis. Poland, which was home to a 1.5 million Ukrainian diaspora

A Ukrainian child resident of a youth home in Chestochowa, southern Poland, draws on her hand during class, 23 March 2022, southern Poland. Photo: Marta Kasztelan

THEY HAVE FLED TO SAFETY BUT UKRAINE'S YOUNGEST ARE NOT FINE

Almost 100 Ukrainian children are currently living in a youth home near Chestochowa, southern Poland. Over 80 are residents of Ukrainian orphanages. Photo: Marta Kasztelan

prior to the invasion, has welcomed over 2 million refugees in a short period of time, leaving public services overwhelmed. Some disciplines, like child psychiatry, had already been on the brink before the crisis – in 2021, there was one psychiatrist for every 15,000 minors in Poland, official data shows.

As of March 28, some 72 Ukrainian nationals – 69 adults and three minors – have been hospitalised with "mental and behavioural disorders" in public health facilities, the Ministry of Health told BIRN in an email.

Civil society and volunteers from Poland and Ukraine, working with authorities, have played a critical role in responding to the mental health needs of the youngest Ukrainians.

The National Health Fund has launched a hotline in Ukrainian where refugees can obtain information about facilities providing mental health counselling free of charge. With many refugees able to communicate in Ukrainian and Russian only, specialists with the right language skills have been in high demand and newly arrived professionals are pitching in.

Yana Dzhadan, a Ukrainian psychologist counselling child refugees at the Masovian Neuropsychiatry Centre in the capital Warsaw, fled central Ukraine in early March. She's holding up to 25 consultations per week and says that most of her patients had never sought mental health treatment before arriving in Poland.

"They are usually normal kids, who had a good life, they had friends, family and then the war started," she tells BIRN.

The bright-eyed 24-year-old is one of just

A boy from a Ukrainian orphanage currently residing in a youth home near Chestochowa, southern Poland, helps a little girl get dressed. Photo: Marta Kasztelan

two Ukrainian volunteer trauma specialists in the hospital, only partly catering to the needs of the largest refugee population in Poland. Warsaw has become a key destination and at least 300,000 refugees have reportedly arrived in the capital, increasing the number of inhabitants by 17 per cent.

At work, Dzhadan sees minors, between 2 and 16 years old, who have become fearful, stopped talking or cry unprompted. "They are still hearing some sounds, they still don't feel safe even here in Warsaw," she says.

The harrowing experience of conflict, Dzhadan explains, won't affect everyone the same way. Some minors will need psychiatric help while for others one visit to the psychologist will suffice. She believes family separation to be the most common and pressing issue affecting child refugees.

Orphaned

A legion of children might have to grow up without their fathers – men aged 18 to 60 are barred from leaving Ukraine – grandparents and in some instances their mothers. "Most of them have a very hard time staying in Poland while 50 per cent of their relatives are still in their country," Dzhadan says.

This rings especially true for minors who left Ukraine without their parents or legal guardians. Over 500 unaccompanied children crossed over from Ukraine into Romania between February 24 and March 17, according to the UN child rights agency Unicef. The organisation says the true number of all separat-

ed children, including those who fled to neighbouring countries, is probably much higher.

Among them is 15-year-old Maria from the south Ukrainian port city of Odessa. Fearing for her daughter's life, Maria's mother put her on the bus for Romania on February 26, warning that they might never see each other again.

"On Saturday, it will be a month since I've seen my parents," says the quietly confident teen, who left home with her nine-year-old brother two days after explosions echoed around the city. The duo travelled alongside six other unaccompanied children. All have been residing at a youth home near Czestochowa, southern Poland, since mid-March.

The two weeks that they stayed in Romania, waiting for their flight to Poland, were the most heart-rending. "I cried at night because I thought it didn't have to be this way. I planned to finish school, go to university. I had a seven-year plan and in a few days it changed. I was alone with my brother, without my parents," Maria says.

Technology has rendered the separation a bit more bearable since she can regularly video call with her mother and friends who have stayed in Odessa. It has also made the dangers of the war very real. "When we're talking and the siren sounds and they're telling me they have to go to the bomb shelter, it makes me realise it's better for me to be here," the teen says.

Stuck in a limbo between two worlds – the one she had to escape and the one she's yearning to leave – Maria has missed interacting with peers. Ukrainian youths have already endured two years of pandemic-spurred lockdowns prior to the invasion. So to find a semblance of normalcy, she enrolled with a Polish school in late March. At least 75,000 Ukrainian child refugees are attending local schools, according to official data. Still, with her family thousands of kilometres away, Maria admits that finding the motivation to keep her nose in the books has been a challenge.

"Mom is telling me to think about school [but] I can't make any plans in my head," she says. "I'm waiting for the end of May, thinking I will be back home come summer."

FEATURE

Ukrainians made up a significant proportion of the holidaymakers visiting Albania before the pandemic – and with war keeping them at home, tourism businesses are worried.

Photo: LSA.

War in Ukraine Hits Albania's Hopes of Tourism Revival

ERIO LA AZIZOLLI | BIRN | TIRANA

Along the large beach in Durres in central Albania, hotels and restaurants are preparing for the summer season, after being hit by an earthquake in 2019 and the coronavirus pandemic in 2020.

Now the pandemic is waning, and travel restriction are being lifted, another crisis is hitting their hopes: the war in Ukraine – many of whose inhabitants enjoyed relatively cheap holidays in Albania, compared to those in more expensive Mediterranean destinations.

“We are following the latest developments from Ukraine because in the last few years, almost a quarter of our customers were Ukrainians,” Bashkim Saqe, owner of Klebrido hotel, told BIRN.

Albania has become a popular destination among Eastern Europeans, especially Poles, Ukrainians, Russians or Belarusians.

In 2019, some 400,000 Eastern Europeans visited Albania and, despite the pandemic, 363,000 holidayed there in 2021, according to Albania's Institute of Statistics.

They are a welcome addition to traditional ethnic Albanian visitors from Kosovo or North Macedonia, many of whom have holidayed in Durres since the 1990s.

However, Saqe says that this year he has not yet received any Ukrainian bookings.

Eduart Xhepa, head of the Association of Hoteliers and Tour Operators in Durres, says they fear the war will hit not just the number of visitors from Ukraine but also from neighbouring countries.

“The situation is unknown. Bookings are few till now. For sure the Ukrainians will not come, but we fear we might lose Belarusians and Poles as well,” Xhepa told BIRN. Since Russia's war against Ukraine started on 24 February, the UN says at least 1,600 people had been killed and 4.3 million more had become refugees, most of whom had gone to neighbouring Poland.

Hope rests on last-minute bookings

Operators says the war comes after two other big blows in the last three years, hitting hopes of a speedy recovery from the 2019 earthquake and COVID-19 pandemic.

At Hotel-Vila Misiri, the family owners had made preparations to reorganize the staff and renew facilities before the war started.

“For years now, Ukrainians were regular visitors here. They would book for at least one week and some would return twice within a year,” Genti Misiri, who handles sales in the business, said.

However, Genti still hopes last-minute bookings will save the day, which is what happened in the last two years. As people are under stress, and unsure about whether they can travel or not, many leave decisions on holidays to the last minute. “During the last two years, last-minute bookings made up a significant share of the business,” he said.

Durres beach is a significant part of the tourist offer in Albania. Alban Isteri, head of the Chamber of Tourism and Industry in Durres, says 60 per cent of all foreign tourists in Albania had Durres as their primary destination.

“Last year, up to 80 per cent of capacity was used, but the lack of tourists from Ukraine, even if we see an increase from other countries, will make almost impossible to return to pre-pandemic levels,” Isteri said.

Albania hosted some 6.4 million foreign tourists in 2019, some 74 per cent more than in 2014. Visitors from Central and Eastern Europe grew by 140 per cent during the same period. Some 5,000 businesses are engaged in tourism in Durres, said Isteri.

Eyes on the domestic market

The war in Ukraine has also increased prices of fuel and food which will add to costs for operators whose low prices are a crucial part of their touristic offer, compared to nearby

Greece and Croatia.

“Gas is the main fuel used in restaurants for cooking and the price is jumping every day, Xhepa noted.

The fear is that the general price increase will also prompt domestic vacationers, who makes up a large proportion of the businesses, especially restaurants, to cut short their holidays.

“Albanians have travelled less abroad in the last two years due to fear and border closures, and we were hoping that this year more of them would choose Durres,” Xhepa said.

The number of weekend visitors in Durres grew in March due to good weather, but this was not nearly enough for tourist operators who work year-around and maintain facilities, whatever the number of visitors.

“Weekends ... help restaurants because scores of people visit Durres from other parts of the country. However, they count for little in the aggregate revenues because their consumption is not high,” one tour operator told BIRN.

Isteri, from the Chamber of Tourism and Industry, said the series of crises hitting the town over the last few years held lessons for the future of tourism.

“We should concentrate more on investing in year-around tourism, including agricultural, cultural, historical and nature tourism, to complement beach tourism,” he said.

Qeverisja

e internetit

në Shqipëri dhe roli i
saj në lirinë e medias

